

DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO

Gdańsk, dnia 8 stycznia 2025 r.

Poz. 63

Podpisany przez:

Ewa Kuczyńska

Data: 2025-01-08 13:16:42

UCHWAŁA NR IX/73/24 RADY MIEJSKIEJ W KWIDZYNIE

z dnia 16 grudnia 2024 r.

w sprawie przyjęcia „Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Miasta Kwidzyna na lata 2024 -2027”

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1465, zm. poz. 1572) oraz art. 87 ust. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2024, poz. 1292) Rada Miejska w Kwidzynie uchwala, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się "Gminny Program Opieki nad Zabytkami Miasta Kwidzyna na lata 2024-2027", stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Burmistrzowi Miasta Kwidzyna.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od daty publikacji w Dzienniku Urzędowym Województwa Pomorskiego.

Przewodniczący Rady
Miejskiej w Kwidzynie

Andrzej Krzysztofiak

Załącznik
do Uchwały Nr IX/73/24
Rady Miejskiej w Kwidzynie
z dnia 16 grudnia 2024 roku

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA KWIDZYNA NA LATA 2024-2027

KWIDZYN, 2024 R.

Spis treści

1. Wstęp.....	4
2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami.....	5
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce	6
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	14
4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami	14
4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa.....	16
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego.....	20
5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie miasta (analiza dokumentów programowych miasta Kwidzyna)	20
5.2. Charakterystyka zasobów dziedzictwa kulturowego (materialnego i niematerialnego)	22
5.2.1. Zarys historii obszaru miasta Kwidzyna	25
5.2.2. Krajobraz kulturowy	28
5.2.3. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla Miasta Kwidzyna	64
5.2.4. Zabytki będące własnością miasta	65
5.2.5. Zabytki ruchome.....	66
5.2.6. Placówki muzealne	68
5.2.7. Zabytki archeologiczne	70
5.2.8. Dziedzictwo niematerialne.....	74
5.3. Zabytki nieruchome objęte prawnymi formami ochrony	76
5.4. Zabytki z terenu miasta Kwidzyna wpisane do Gminnej Ewidencji Zabytków	86
6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń.....	86
7. Założenia programowe – cele, priorytety, kierunki działań i zadania	91
8. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami	98
9. Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami.....	98

10. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami	100
11. Realizacja i finansowanie przez miasto Kwidzyn zadań z zakresu ochrony zabytków	106
Załącznik nr 1 – wykaz obiektów ujętych w GEZ.....	108
Aneks nr 1 – wykaz zabytków nieruchomych.....	108
Aneks nr 2 – wykaz zabytków archeologicznych.....	143
Bibliografia	146
Spis tabel	150
Spis fotografii	151
Spis rysunków.....	151

1. Wstęp

Zgodnie z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. z 2022r. poz. 840z późn. zm.), gmina ma obowiązek sporządzić gminny program opieki nad zabytkami. Program ten jest dokumentem polityki administracyjnej w zakresie podejmowanych działań dotyczących inicjowania, wspierania i koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Działania te określone są w odniesieniu do całej gminy jako jednostki podziału administracyjnego. Dotyczą nie tylko właścicieli i użytkowników obszarów i obiektów zabytkowych, ale również wszystkich mieszkańców. Głównym beneficjentem realizacji programu jest społeczność lokalna, arrolą programu jest wzbudzenie w lokalnej społeczności świadomości wspólnoty kulturowej poprzez uświadamianie mieszkańcom znaczenia lokalnych wartości kulturowych.

Program określa kierunki działań w zakresie opieki nad zabytkami: wskazuje konieczne do wykonania zadania i sugeruje sposoby ich realizacji poprzez określenie podstawowych działań organizacyjnych, finansowych, promocyjnych i ochronnych. Istotnym celem programu jest dążenie do osiągnięcia odczuwalnej i akceptowanej społecznie poprawy w zakresie stanu zachowania i utrzymania obiektów zabytkowych znajdujących się na terenie gminy. Aby program mógł być w pełni realizowany, ważne jest zaangażowanie mieszkańców w opiekę nad zabytkami, za które odpowiedzialne będą władze miasta.

Program powinien pomóc w aktywnym zarządzaniu zasobem stanowiącym dziedzictwo kulturowe miasta. Współpraca środowisk samorządowych, konserwatorskich i lokalnych przy realizacji programu przynieść powinna wszystkim stronom wymierne korzyści: zachowanie dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń, polepszenie stanu obiektów zabytkowych, zwiększenie atrakcyjności przestrzeni publicznych, ostatecznie prowadząc do wzrostu rozwoju społeczno-gospodarczego.

Gminny program opieki nad zabytkami jest opracowywany na 4 lata. Co 2 lata Burmistrz sporządza sprawozdanie z realizacji programu, które przedstawia Radzie Miejskiej. Kolejne sporządzane programy opieki powinny uwzględniać pojawiające się nowe uwarunkowania prawne i administracyjne, zmieniające się warunki społeczne, gospodarcze i kulturowe, nowe kryteria oceny i aktualny stan zachowania zasobu kulturowego oraz prowadzone okresowo oceny efektów wdrażania obowiązującego programu.

Program ten stanowi kontynuację opracowanego Programu Opieki nad Zabytkami dla Miasta Kwidzyna na lata 2020-2023, który został przyjęty Uchwałą Nr XVIII/184/20 Rady Miejskiej w Kwidzynie z dnia 31 sierpnia 2020 r. autorstwa Bogumiła Wiśniewskiego, z uwzględnieniem oraz zaktualizowaniem danych oraz postulatów w nim zawartych.

2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami

Podstawą prawną opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami są przepisy wynikające z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. z 2022 r. poz. 840 z późn. zm.). Zapis w ww. ustawie mówi jasno, że zarząd województwa, powiatu lub wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat odpowiednio wojewódzki, powiatowy lub gminny program opieki nad zabytkami.

Program ma na celu, w szczególności:

- 1) uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego, dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- 2) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- 3) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- 4) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- 5) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- 6) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Wojewódzki, powiatowy i gminny program opieki nad zabytkami przyjmuje odpowiednio sejmik województwa, rada powiatu i rada gminy, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków. Program jest potem ogłaszany w wojewódzkim dzienniku urzędowym. Z realizacji programu zarząd województwa, powiatu i wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza, co 2 lata, sprawozdanie, które przedstawia się odpowiednio sejmikowi województwa, radzie powiatu lub radzie gminy. Sprawozdanie z realizacji wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami jest przekazywane Generalnemu Konserwatorowi Zabytków i właściwemu Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków w celu jego wykorzystania przy opracowywaniu, aktualizacji i realizacji krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Do najważniejszych aktów prawnych regulujących sposób ochrony i zarządzania zabytkami w Polsce należą:

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. z 1997 r., Nr 78, poz. 483, z późn. zm.)

Ustawa zasadnicza stanowi fundament systemu ochrony dziedzictwa narodowego w Polsce (art. 5), stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury (art. 6 ust. 1), wskazuje, że ochrona środowiska (w tym zabytków) jest konstytucyjnym obowiązkiem państwa i każdego obywatela (art. 86).

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. z 2022r., poz. 840 z późn. zm.)

Ustawa jest kluczowym aktem prawnym w dziedzinie ochrony zabytków. Definiuje ona m.in. pojęcie zabytku, reguluje zasady ochrony i opieki nad zabytkami, określa: formy ochrony, kompetencje organów ochrony zabytków, obowiązki właściciela lub posiadacza zabytku, formy finansowania opieki nad zabytkami, zasady prowadzenia badań przy zabytkach, etc.

Ustawa definiuje pojęcia ochrony i opieki nad zabytkami:

Ochrona zabytków polega, w szczególności, na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie,
- udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków,
- zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków,
- kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków,
- przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę,
- uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przykształtowaniu środowiska.

Opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:

- naukowego badania i dokumentowania zabytku,
- prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku,
- zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie,

- korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości,
- popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury (art. 5).

Formami ochrony zabytków są:

- wpis do rejestru zabytków,
- wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa,
- uznanie za pomnik historii,
- utworzenie parku kulturowego,
- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego, decyzjach o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzjach o warunkach zabudowy, decyzjach o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzjach o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzjach o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Wpis do rejestru zabytków

Podstawą wpisu do rejestru zabytków jest decyzja administracyjna wydana przez wojewódzkiego konserwatora zabytków. Z wnioskiem o taki wpis może występować właściciel zabytku oraz użytkownik wieczysty gruntu, na którym znajduje się zabytek. Także wojewódzki konserwator zabytków ma prawo wszczęcia postępowania z urzędu w sprawie wpisania zabytku nieruchomego do rejestru zabytków.

Do rejestru można wpisać także otoczenie, nazwę geograficzną, historyczną i tradycyjną zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru zabytków. Wojewódzki konserwator zabytków może wpisać także do rejestru historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny.

Lista Skarbów Dziedzictwa

Listę Skarbów Dziedzictwa prowadzi minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego. Na ww. listę wpisuje się zabytek ruchomy o szczególnej wartości dla dziedzictwa kulturowego zaliczany do jednej z następujących kategorii:

- 1) zabytków archeologicznych, które mają więcej niż 100 lat, wchodzą w skład zbiorów archeologicznych lub zostały pozyskane w wyniku badań archeologicznych lub przypadkowych odkryć,
- 2) elementów stanowiących integralną część zabytków architektury, wystroju wnętrz, pomników, posągów i dzieł rzemiosła artystycznego, które mają więcej niż 100 lat,
- 3) wykonanych ręcznie dowolną techniką i na dowolnym materiale dzieł malarstwa, nieobjętych kategoriami wskazanymi w pkt 4 i 5, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 150 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,

- 4) wykonanych ręcznie na dowolnym materiale akwareli, gwaszy i pastelów, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 30 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
- 5) mozaik, nieobjętych kategoriami wskazanymi w pkt 1 i 2, oraz rysunków wykonanych ręcznie przy użyciu dowolnej techniki i na dowolnym materiale, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 15 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
- 6) oryginalnych dzieł grafiki i matryc do ich wykonania oraz oryginalnych plakatów, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 15 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
- 7) oryginalnych rzeźb, posągów lub ich kopii wykonanych tą samą techniką co oryginał, nieobjętych kategorią wskazaną w pkt 1, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 50 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
- 8) fotografii, filmów oraz ich negatywów, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 15 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
- 9) pojedynczych lub znajdujących się w zbiorach inkunabułów i manuskryptów oraz map i partytur muzycznych, liczących więcej niż 50 lat, które nie są własnością ich twórców,
- 10) pojedynczych lub znajdujących się w zbiorach książek, które mają więcej niż 100 lat i ich wartość jest wyższa niż 50 000 euro,
- 11) map drukowanych, które mają więcej niż 200 lat,
- 12) środków transportu, które mają więcej niż 75 lat i ich wartość jest wyższa niż 50 000 euro,
- 13) innych kategorii, niewymienionych w pkt 1–12, obejmujących zabytki, które mają więcej niż 50 lat i ich wartość jest wyższa niż 50 000 euro
- na podstawie decyzji wydanej przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, z urzędu albo na wniosek właściciela zabytku ruchomego.

Pomnik Historii

Terminem tym określa się zabytek nieruchomy o szczególnych wartościach materialnych i niematerialnych oraz znaczeniu dla dziedzictwa kulturowego naszego kraju. Rangę pomnika historii podkreśla fakt, że jest on ustanawiany przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej specjalnym rozporządzeniem na wniosek Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. W treści prezydenckiego rozporządzenia wyszczególnia się cechy danego zabytku świadczące o jego najwyższej wartości, określa się precyzyjnie jego granice i zamieszcza schematyczną mapkę obiektu. Na listę Pomników Historii mogą zostać wpisane obiekty architektoniczne, krajobrazy kulturowe, układy urbanistyczne lub ruralistyczne, zabytki techniki, obiekty budownictwa obronnego, parki i ogrody, cmentarze, miejsca pamięci najważniejszych wydarzeń lub postaci historycznych oraz stanowiska archeologiczne.

Park kulturowy

Park Kulturowy jest tworzony w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej

i osadniczej. Podstawą jego utworzenia jest uchwała rady gminy, którą podejmuje się po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Formę ochrony stanowi także gminna ewidencja zabytków, w której powinny być ujęte:

- zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków,
- inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków,
- inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków. (art. 22. ust. 5).

Ustawa określa także obowiązki oraz kompetencje samorządu terytorialnego w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Do obowiązków gminy należy w szczególności:

- prowadzenie gminnej ewidencji zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy (art. 22. ust. 4),
- sporządzanie (na okres 4 lat) gminnego programu opieki nad zabytkami (art. 87),
- uwzględnianie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami przy sporządzaniu i aktualizacji strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej (art. 18 i 19),
- sporządzanie gminnego planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych opracowywanego zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz.U. z 2004 r. Nr 212, poz. 2153).

Istotne dla prowadzonych przez gminę zadań są zapisy w art. 19 ustawy:

W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się, w szczególności ochronę:

- zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia,
- innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków,
- parków kulturowych.

W przypadku, gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się w studium i planie. Nowelizacja ustawy z dnia 22 czerwca 2017 roku wprowadziła zapis, mający na celu ochronę obiektów zabytkowych, co do których zostało wszczęte postępowanie w sprawie

wpisu do rejestru zabytków nieruchomości, ale decyzja nie jest jeszcze ostateczna: „od dnia wszczęcia postępowania w sprawie wpisu zabytku do rejestru do dnia, w którym decyzja w tej sprawie stanie się ostateczna, przy zabytku, którego dotyczy postępowanie, zabrania się prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich, robót budowlanych i podejmowania innych działań, które mogłyby prowadzić do naruszenia substancji lub zmiany wyglądu zabytku”. Zakaz ten dotyczy również robót budowlanych objętych pozwoleniem na budowę albo zgłoszeniem, a także działań określonych w innej decyzji pozwalającej na ich prowadzenie. (Art. 10 a).

W ramach nowelizacji ustawy samorządy wszystkich szczebli otrzymały możliwość udzielania dotacji na prace przy zabytkach nie tylko wpisanych do rejestru zabytków, lecz również znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków. (Art. 81 ust.1).

Zgodnie z zapisami znowelizowanej ustawy wprowadzone zostały administracyjne kary pieniężne:

Właściciel lub posiadacz zabytku wpisanego na Listę Skarbów Dziedzictwa albo wpisanego do rejestru lub innego zabytku znajdującego się w wojewódzkiej ewidencji zabytków, który nie powiadomił odpowiednio ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego albo wojewódzkiego konserwatora zabytków o:

- 1) uszkodzeniu, zniszczeniu, zaginięciu lub kradzieży zabytku, nie później niż w terminie 14 dni od dnia powzięcia wiadomości o wystąpieniu zdarzenia,*
- 2) zagrożeniu dla zabytku, nie później niż w terminie 14 dni od dnia powzięcia wiadomości o wystąpieniu zagrożenia,*
- 3) zmianie miejsca przechowania zabytku ruchomego, w terminie miesiąca od dnia nastąpienia tej zmiany,*
- 4) zmianach dotyczących stanu prawnego zabytku, nie później niż w terminie miesiąca od dnia ich wystąpienia lub powzięcia o nich wiadomości*

- podlega karze pieniężnej w wysokości od 500 do 2000 zł.

Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. z 2024 r. poz. 609 z późn. zm.)

Wykonywanie zadań w zakresie kultury i ochrony zabytków jest ustawowym zadaniem samorządu gminnego. Ustawa o samorządzie gminnym, jako jedno z zadań własnych gminy, wymienia sprawy z zakresu kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami (art. 7 ust.1, pkt 9).

Dodatkowe uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami zawierają m.in.:

Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz.U. z 2024 r. poz. 1130 z późn. zm.)

Ustawa precyzuje, co powinno być uwzględniane podczas sporządzania planu ogólnego, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, a także ustaleniach lokalizacji inwestycji celu publicznego. W planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym należy uwzględnić wymagania dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, a także dóbr kultury współczesnej.

Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (Dz.U. z 2024 r. poz. 725 z późn. zm.)

Ustawa normuje działalność obejmującą sprawy projektowania, budowy, utrzymania i rozbiórki obiektów budowlanych oraz określa zasady działania organów administracji publicznej w tych dziedzinach. Przepisy ustawy nie naruszają przepisów odrębnych, między innymi o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami – w odniesieniu do obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków, obiektów i obszarów objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego oraz w odniesieniu do obiektów w gminnej ewidencji zabytków.

W kontekście ochrony zabytków istotnym przepisem prawa budowlanego jest możliwość skorzystania z odstępstw od sprecyzowanych w ustawie przepisów techniczno-budowlanych, dotyczących projektowania, budowania, użytkowania i utrzymywania obiektów budowlanych. Odstępstwo można uzyskać przed wydaniem pozwolenia na budowę lub decyzji o zmianie sposobu użytkowania obiektu. Organ wydający pozwolenie na budowę występuje w tej sprawie do ministra, który ustanowił przepisy techniczno-budowlane (art. 9). Należy też zwrócić uwagę, że w myśl prawa budowlanego, budowy i roboty budowlane niewymagające pozwolenia na budowę, jeżeli są wykonywane przy obiekcie budowlanym wpisanym do rejestru zabytków wymagają pozwolenia na budowę, a jeżeli są wykonywane na obszarze wpisanym do rejestru zabytków - wymagają zgłoszenia, przy czym do wniosku o pozwolenie na budowę oraz do zgłoszenia należy dołączyć pozwolenie wojewódzkiego konserwatora zabytków wydane na podstawie przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (art. 29 ust. 4). Natomiast pozwolenie na rozbiórkę obiektu budowlanego wpisanego do rejestru zabytków może być wydane po uzyskaniu decyzji Generalnego Konserwatora Zabytków o skreśleniu tego obiektu z rejestru zabytków (art. 39 ust. 2).

W odniesieniu do obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego wydaje organ administracji architektoniczno-budowlanej w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków (art. 39 ust. 3).

Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz.U. 2023 poz. 1336 ze zm.)

Jednym z celów ochrony przyrody jest ochrona walorów krajobrazowych, zieleni w miastach i wsiach oraz zadrzewień (art. 2, ust. 2, pkt 5). Jako jedną z form ochrony przyrody w tym jej immanentnego składnika, jakim jest krajobraz ustawa ta przyjmuje w art. 6, ust. 1, pkt 3 park krajobrazowy. Zgodnie z art. 16, ust. 1,

park krajobrazowy obejmuje obszar chroniony ze względu na wartości przyrodnicze, historyczne i kulturowe oraz walory krajobrazowe w celu zachowania, popularyzacji tych wartości w warunkach zrównoważonego rozwoju. Zarówno utworzenie parku krajobrazowego jak i nadanie mu statutu należą do prerogatyw sejmiku wojewódzkiego (art. 16, ust. 3, ust. 5).

Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz.U. z 2024 r.poz. 1145)

Ustawa mówi, że jednym z celów publicznych jest opieka nad nieruchomościami stanowiącymi zabytki w rozumieniu przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz precyzuje, jakie działania (sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości) wymagają pozwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz.U. z 2024 r. poz. 87)

W rozumieniu niniejszej ustawy działalność kulturalna polega na upowszechnianiu i ochronie kultury. Mecenat nad działalnością kulturalną sprawuje państwo i polega on na wspieraniu i promocji twórczości, edukacji i oświaty kulturalnej, działań i inicjatyw kulturalnych oraz opieki nad zabytkami. Ustawa określa, że sprawowanie opieki nad zabytkami jest jednym z podstawowych zadań instytucji kultury oraz, że prowadzenie działalności kulturalnej jest zadaniem własnym jednostek samorządu terytorialnego o charakterze obowiązkowym.

Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (Dz.U. 2023 poz. 571 z późn. zm.)

Ustawa informuje, że gminy mogą wspierać działalność kulturalną związaną z ochroną zabytków i tradycji prowadzoną przez organizacje pozarządowe.

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i w bibliotekach zawierają:

Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz.U. z 2022 r., poz. 385)

Ustawa zawiera zapisy o przechowywaniu, zabezpieczaniu i udostępnianiu zabytków. Ustawa mówi, iż Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego określa, w drodze rozporządzenia, zakres, formy i sposób ewidencjonowania zabytków w muzeach.

Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz.U. 2022 poz. 2393)

Biblioteki i ich zbiory stanowią dobro narodowe oraz służą zachowaniu dziedzictwa narodowego. Biblioteki organizują i zapewniają dostęp do zasobów dorobku nauki i kultury polskiej oraz światowej.

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy, które zawiera:

Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz.U. z 2020 r., poz. 164)

Narodowy zasób archiwalny służy nauce, kulturze, gospodarce narodowej oraz potrzebom obywateli. Nadzór nad narodowym zasobem archiwalnym sprawuje minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego za pośrednictwem Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych.

Akty wykonawcze:

- Rozporządzenie Ministra Kultury z 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (Dz. U. z 2004 r. Nr 30, poz. 259),
- Rozporządzenie Ministra Kultury z 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (Dz. U. z 2004 r., Nr 71, poz. 650),
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 kwietnia 2004 r. w sprawie organizacji wojewódzkich urzędów ochrony zabytków (Dz. U. z 2004 r., Nr 75, poz. 706),
- Rozporządzenie Ministra Kultury z 27 kwietnia 2004 r. w sprawie Polskiego Komitetu Doradczego (Dz. U. z 2004 r., Nr 102, poz. 1066),
- Rozporządzenie Ministra Kultury z 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. z 2004 r., Nr 212, poz. 2153),
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 19 lipca 2019 r. w sprawie wzorów dokumentów oceny wskazującej czas powstania zabytku, wyceny zabytku oraz potwierdzenia wwozu zabytku na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 2019 r., poz. 1470),
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę (Dz. U. z 2011 r., Nr 89, poz. 510),
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz.U. z 2021 r., poz. 56),
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz.U. z 2021 r., poz. 81).

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Gminny Program opieki nad zabytkami miasta Kwidzyna na lata 2024-2027, jest spójny ze strategicznymi celami państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Cele te wymienione są w dokumentach poniżej:

Uchwała Nr 242 Rady Ministrów z dnia 8 grudnia 2023 r. w sprawie "Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2023-2026" (M.P. z 2023 r. poz. 1470)

Celem programu jest zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami poprzez m.in. ochronę i zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości, podnoszenie wiedzy o zasobach zabytkowych kraju, cyfryzację i podniesienie jakości prowadzonych postępowań administracyjnych czy zwiększenie zastosowania nowych technologii.

Najważniejsze cele programu:

Ochrona i zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości poprzez m.in.:

- model i system wartościowania zabytków;
- plany zarządzania dla pomników historii;
- wsparcie procesu tworzenia planów ochrony parków kulturowych;
- system bezpieczeństwa zabytków;
- projektowanie konserwatorskie.

Cyfryzacja i podniesienie jakości prowadzenia postępowań administracyjnych poprzez m.in.:

- cyfryzację procesu inwestycyjno-budowlanego w zakresie ochrony zabytków;
- opracowanie i realizację programu szkoleń specjalistycznych dla pracowników wojewódzkich urzędów ochrony zabytków.

Zwiększenie zastosowania nowych technologii w ochronie zabytków poprzez m.in.:

- wdrożenie i rozwój programu wsparcia zarządzania dziedzictwem archeologicznym (AZP+);
- digitalizację i udostępnianie zasobu archiwalnego;
- rozwój portalu zabytek.pl.

Edukacja i podnoszenie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego poprzez m.in.:

- włączenie edukacji ochrony zabytków do programów nauczania w szkołach;
- kampanie społeczno-edukacyjne dotyczące zagrożeń dla dziedzictwa kulturowego;
- wsparcie merytoryczne służb mundurowych oraz organów wymiaru sprawiedliwości w sprawach dotyczących przestępczości przeciwko zabytkom.

Wzmacnianie narzędzi ochrony zabytków wobec zmian klimatycznych poprzez m.in.:

- wsparcie procesu tworzenia gminnych programów opieki nad zabytkami;
- warsztaty konserwatorskie – praktyka prac konserwatorskich;
- wzmacnianie kompetencji zawodów rzemieślniczych;
- inwestycje w obiektach zabytkowych – szkolenia dla samorządów.

Uchwała Nr 155 Rady Ministrów z dnia 27 października 2020 r. w sprawie przyjęcia "Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030" (M.P. z 2020 r. poz. 1060)

Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030 (SRKS) stanowi kontynuację i aktualizację przyjętej uchwałą nr 61 Rady Ministrów z dnia 26 marca 2013 r. Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego 2020.

Diagnoza w zakresie objętym programowaniem strategicznym opiera się na trzech obszarach:

- obszar 1: współdziałanie – społeczeństwo obywatelskie,
- obszar 2: kultura – tożsamość i postawy obywatelskie,
- obszar 3: kreatywność – potencjał kulturowy i kreatywny.

W obszarze 2 kultura wskazano m.in. na zły stan zabytków oraz niewykorzystany potencjał szlaków kulturowych (tylko niespełna 1/3 obiektów zabytkowych figurujących w rejestrze krajowym nie wykazuje objawów zniszczenia). Jednocześnie wskazano także na rosnący potencjał muzeów w zakresie budowania kapitału społecznego, które zarówno w Polsce, jak i na świecie, odgrywają również coraz ważniejszą rolę w kształtowaniu świadomości historycznej i tożsamości narodowej.

Jako cel główny SRKS wskazał wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków.

Cel główny SRKS realizowany będzie przez trzy cele szczegółowe:

- Cel szczegółowy 1. Zwiększenie zaangażowania obywateli w życie publiczne:
 - Usprawnienie mechanizmów wspierania i współpracy instytucji publicznych z obywatelami,
 - Rozwój i wzmacnianie zorganizowanych form aktywności obywatelskiej.
- Cel szczegółowy 2. Wzmacnianie roli kultury w budowaniu tożsamości i postaw obywatelskich:
 - Tworzenie warunków oraz budowanie kompetencji dla wzmacniania uczestnictwa w kulturze,
 - Ochrona dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dóbr kultury,
 - Digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury,
 - Umacnianie tożsamości i postaw obywatelskich przez kulturę,
 - Wzmacnianie promocji kultury polskiej za granicą.
- Cel szczegółowy 3. Zwiększenie wykorzystania potencjału kulturowego i kreatywnego dla rozwoju.
 - Wzrost udziału sektorów kreatywnych w rozwoju gospodarczym kraju,
 - Rozwój kompetencji zawodowych na potrzeby branż kreatywnych,
 - Wzmocnienie potencjału kreatywnego społeczeństwa.

4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Miasta Kwidzyna na lata 2024-2027 wykazuje spójność zarówno z programami o charakterze wojewódzkim, a w szczególności z następującymi programami strategicznymi i ich celami:

Wojewódzki program opieki nad zabytkami w województwie pomorskim na lata 2021-2024 (Uchwała nr 455/XXXVIII/21 Sejmiku Województwa Pomorskiego z dnia 29 listopada 2021 roku)

W Programie zamieszczono charakterystykę zasobów dziedzictwa kulturowego województwa pomorskiego, sformułowano cele, priorytety i typy działań na rzecz jego zachowania.

Program opisuje najważniejsze cele i kierunki działań w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami zaplanowane na 4 kolejne lata. Są to zarówno działania administracyjne, jak i działania edukacyjne i promocyjne. Mają być one realizowane przez samorząd województwa pomorskiego oraz jego jednostki organizacyjne: Pomorskie Biuro Planowania Regionalnego, Pomorski Zespół Parków Krajobrazowych oraz pomorskie muzea.

W dokumencie tym wymienia się przede wszystkim wsparcie konserwacji i renowacji obiektów charakterystycznych dla regionu, w tym elementów dziedzictwa morskiego, zabytków architektury sakralnej (kościół, klasztorów czy cmentarzy), zespołów dworskich i pałacowych, parków i ogrodów. Równie ważne będzie wykonywanie specjalistycznych opracowań, inwentaryzacji oraz ekspertyz, a także montaż specjalistycznych instalacji zabezpieczających obiekty zabytkowe i muzealia przed pożarem, zniszczeniem lub kradzieżą.

Natomiast w ramach działań edukacyjnych i promocyjnych przewidziano np. organizowanie konferencji, wystaw, przedstawień, festiwali i konkursów, tworzenie i oznakowanie szlaków kulturowych oraz wspieranie lokalnych organizacji kultywujących regionalne tradycje i obyczaje oraz upamiętniających wydarzenia i postaci historyczne.

Cel dokumentu brzmi następująco: Wzmocnienie poziomu ochrony i opieki nad dziedzictwem kulturowym województwa pomorskiego, służące zachowaniu zabytków, budowaniu tożsamości regionalnej oraz promocji turystycznej regionu.

Cel ten ma być realizowany poprzez działania w ramach 2 priorytetów i 4 kierunków:

- priorytet 1: zachowanie dziedzictwa kulturowego regionu:
 - kierunek 1.1: Ochrona dziedzictwa kulturowego służąca budowaniu tożsamości regionalnej;
 - kierunek 1.2: Opieka nad zabytkami
- priorytet 2: upowszechnianie i popularyzacja dziedzictwa kulturowego regionu:
 - kierunek 2.1: Edukacja i popularyzacja wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym;
 - kierunek 2.2: Wspieranie działań na rzecz zachowania niematerialnego dziedzictwa kulturowego.

Strategia Rozwoju Województwa Pomorskiego 2030 (Uchwała nr 376/XXXI/21 Sejmiku Województwa Pomorskiego z dnia 12 kwietnia 2021 r. w sprawie przyjęcia Strategii Rozwoju Województwa Pomorskiego 2030)

W Strategii zauważono, że

Region charakteryzuje się dużą różnorodnością kulturową, bogatym dziedzictwem materialnym i niematerialnym oraz tradycjami morskimi. Znaczny potencjał tkwi przede wszystkim w obiektach dziedzictwa kulturowego. Działania na różnych szczeblach administracji, w ramach ochrony zabytków i opieki nad zabytkami dotyczą przede wszystkim zahamowania procesów ich degradacji i poprawy stanu funkcjonowania, przy czym skala działań, w stosunku do potrzeb, jest niewystarczająca.

Analizując ofertę turystyczną i czasu wolnego, zauważono, iż:

W Strategii wskazano 3 cele strategiczne uszczegółowione poprzez 12 celów operacyjnych. Zagadnienia ochrony dziedzictwa kulturowego przypisano do celu strategicznego 2. Otwarta Wspólnota Regionalna,

gdzie stwierdzono, że: Niezbędnym czynnikiem budowania wspólnoty będzie także wykorzystanie dziedzictwa (ze szczególnym uwzględnieniem dziedzictwa kulturowego – materialnego i niematerialnego) i tradycji Pomorza, a także działania rozwijające świadomość mieszkańców w kluczowych dla regionu obszarach, takich jak aktywność obywatelska, udział w kulturze, ochrona środowiska i klimatu, promocja zdrowego trybu życia, racjonalne zachowania komunikacyjne, cyfryzacja czy przedsiębiorczość.

Natomiast w ramach celu strategicznego 3. Odporna gospodarka jednym z celów operacyjnych uznano 3.3. Oferta turystyczna i czasu wolnego. W przesłankach realizacji powyższego celu wymieniono została: Wysoka atrakcyjność turystyczna, unikatowe walory przyrodnicze i kulturowe, widoczna zmiana oczekiwań odwiedzających województwo związana ze skutkami pandemii COVID-19 oraz coraz większa świadomość zdrowotna i starzenie się społeczeństwa, składają się na główne przesłanki rozwoju oferty turystyki aktywnej (w szczególności rowerowej, wodnej, jeździeckiej), krajoznawczej, wypoczynkowej, prozdrowotnej, karawaningowej, kulinarnej, agroturystyki czy ekoturystyki, a także rekreacji. Kluczowe znaczenie będzie miał również rozwój wysokiej jakości oferty turystycznej i czasu wolnego pozwalającej na wydłużenie sezonu turystycznego, np. poprzez rozwój turystyki uzdrowiskowej czy biznesowej.

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Pomorskiego 2030 (Uchwała Nr 318/XXX/16 Sejmiku Województwa Pomorskiego z dnia 29 grudnia 2016 r.)

Jest to dokument o charakterze regionalnym, który stanowi integralny element szeroko pojętego planowania strategicznego w zakresie przestrzennej koordynacji działań, formułuje cele gospodarowania przestrzenią województwa i zasady jej kształtowania oraz określa kierunki polityki przestrzennej w długiej perspektywie.

W Planie zostały zawarte potrzeby i wyzwania, które stawia ochrona oraz utrzymanie walorów środowiska kulturowego regionu, szczególnie ważna w kontekście wzrastającej presji inwestycyjnej, wiąże się z koniecznością zapewnienia warunków dla trwałego zachowania, zagospodarowania i utrzymania zabytkowych krajobrazów kulturowych oraz zespołów zabytków poprzez:

- przywracanie historycznych zespołów staromiejskich oraz układów wiejskich;
- odnowę zabytkowych obiektów wraz z adaptowaniem do nowych funkcji;
- kompleksową odbudowę zdegradowanych zespołów zabytkowych w obszarach historycznych centrów miast i wsi, złoża rezydencjonalnych, terenów zielonych, w tym założeń parkowych, alei, szpalerów oraz nieużytkowanych kościołów i cmentarzy;
- przeciwdziałanie dewastacji zabytków techniki, przemysłu oraz stanowisk archeologicznych;
- promowanie i oznaczenie w terenie historycznych miejsc pamięci;
- rozwój nowych form obszarowej ochrony krajobrazu kulturowego, w tym zwłaszcza systemu parków kulturowych;

- zabezpieczenie i prace konserwatorskie przy obiektach archeologicznych o własnej formie terenowej.

W ramach działań i przedsięwzięć polityki przestrzennej służących realizacji kierunku Ochrona obszarów o charakterystycznym krajobrazie kulturowym lub znaczeniu historycznym wyznaczono m.in. dla jednostek samorządu terytorialnego następujące zadania: kompleksowa odnowa i rewaloryzacja definiujących tożsamość regionu zdegradowanych zabytkowych założeń przestrzennych obszarów historycznych, obiektów i zespołów zabytkowych (zwłaszcza zespołów pałacowo-parkowych i dworskich), historycznych (zwłaszcza średniowiecznych) układów ruralistycznych, zarówno wpisanych do rejestru, jak i uwzględnionych w ewidencji zabytków.

W ramach działań i przedsięwzięć polityki przestrzennej służących realizacji kierunku Ochrona obszarów o charakterystycznym krajobrazie kulturowym lub znaczeniu historycznym wyznaczono m.in. dla jednostek samorządu terytorialnego następujące zadania:

- kompleksowa odnowa i rewaloryzacja definiujących tożsamość regionu zdegradowanych zabytkowych założeń przestrzennych obszarów historycznych, obiektów i zespołów zabytkowych (zwłaszcza zespołów pałacowo-parkowych i dworskich), historycznych (zwłaszcza średniowiecznych) układów ruralistycznych, zarówno wpisanych do rejestru, jak i uwzględnionych w ewidencji zabytków oraz pozostających poza nimi, z uwzględnieniem wymogów konserwatorskich oraz lokalnego charakteru zabudowy;
- zachowanie, odtwarzanie dawnych układów terenów zielonych: cmentarzy historycznych, alei, szpalerów, założeń parkowych;
- obejmowanie ochroną w formie parków kulturowych miejsc o wysokich i wyjątkowych wartościach, gdzie została zachowana historyczna struktura przestrzeni i szczególne walory przyrodniczo-krajobrazowe, np.: Kwidzyn – zespół zamkowo-katedralny kapituły pomezańskiej, założony, jako baza wypadowa przez Krzyżaków ok. 1233 r., przekształcony w miasto ok. 1254 r. (katedra, pałac Fermora, gmach sądu ziemskiego, kościół parafialny pw. Św. Trójcy XVIII–XIX w., budynek poczty, pozostałości murów obronnych, domy, dworki gł. z XIX w.);
- eliminowanie funkcji użytkowych obniżających wartości historyczne obiektów zabytkowych oraz obiektów kolidujących z walorami kulturowymi obszarów zabytkowych;
- realizacja obiektów o charakterze wystawienniczym, muzealnym, jak również skansenów służących zachowaniu, ochronie i promocji dziedzictwa kulturowego regionu;
- identyfikowanie dóbr kultury współczesnej w oparciu o: kryteria obligatoryjne (obiekt niebędący zabytkiem, obiekt jest uznanym dorobkiem współcześnie żyjących pokoleń, obiekt posiada wysokie wartości artystyczne lub historyczne, obiekt powstał po 1945 r.); kryteria dodatkowe (unikatowość – np. jedyny obiekt zachowany w formie pierwotnej; nowatorstwo – zarówno w kontekście rozwiązań architektonicznych, technicznych, jak i materiałowych; symboliczność –

symbol dla mieszkańców i przyjezdnych; uznanie – obiekt otrzymał nagrody, wyróżnienia; próba czasu - zachowanie walorów przestrzennych i estetycznych pomimo degradacji, będącej efektem technicznego zużycia lub zaniedbania zarządcy, lub też spontanicznego rozwoju zagospodarowania terenów przyległych.

Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Kwidzyńskiego na lata 2023 – 2026 (Uchwała nr XLVII/250/2023 Rady Powiatu Kwidzyńskiego z dnia 28 sierpnia 2023 r.)

Głównym celem strategicznym Programu Opieki nad Zabytkami Powiatu Kwidzyńskiego na lata 2023-2026 jest: Budowanie świadomości społecznej na temat walorów i odpowiedzialnej ochrony dziedzictwa kulturowego powiatu kwidzyńskiego, z wykorzystaniem jego potencjału dla rozwoju społeczno-gospodarczego.

Realizacja celu strategicznego będzie odbywać się w oparciu o trzy Priorytety:

- Priorytet I. Kształtowanie poczucia odpowiedzialności społecznej za wielokulturowe dziedzictwo powiatu kwidzyńskiego (tożsamość regionalna).
- Priorytet II. Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego powiatu kwidzyńskiego.
- Priorytet III. Badania naukowe, dokumentacja oraz promocja i popularyzacja na rzecz dziedzictwa kulturowego.
- Priorytet IV. Zarządzanie regionalnym dziedzictwem kulturowym

Dla ww. priorytetów zostały wyznaczone kierunki działań i zadania.

5.Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1.Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie miasta (analiza dokumentów programowych miasta Kwidzyna)

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Miasta Kwidzyna na lata 2024-2027, jest zbieżny z dokumentami miasta o charakterze strategicznym i opracowaniami wyznaczającymi kierunki polityki przestrzennej miasta oraz zawierającymi ustalenia dotyczące ochrony środowiska przyrodniczego, opisanymi poniżej:

*Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta Kwidzyna
(Uchwała Nr XXXVII/222/10 Rady Miejskiej w Kwidzynie z dnia 28 stycznia 2010 r., zmienionej
Uchwałą Nr XXXIV/226/13 Rady Miejskiej z dnia 28 listopada 2013r oraz Uchwałą Nr LIII/502/23
Rady Miejskiej w Kwidzynie z dnia 29 maja 2023 roku)*

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy jest zapisem polityki przestrzennej prowadzonej na terenie danej gminy. Jest dokumentem obligatoryjnym, sporządzanym dla terenu całej gminy, składającym się z części tekstowej i graficznej. Zadaniem studium jest diagnoza stanu istniejącego w gminie na różnych płaszczyznach m.in. środowiskowej, społecznej, technicznej, kulturowej oraz wyznaczenie na tej podstawie kierunków zagospodarowania terenu, co wiąże się także z szeregiem innych wskazań wynikających z właściwości danego obszaru. Jest to więc zapis polityki przestrzennej prowadzonej w gminie.

W Studium określono obszary i zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.

Zgodnie z zapisami Studium na obszarze miasta należy:

- 1) dążyć do zachowania i konserwacji zabytkowej substancji,
- 2) chronić historyczny układ urbanistyczny, w szczególności obszar zabytkowego centrum miasta, rozplanowanie ulic i placów, zieleni komponowanej;
- 3) lokalizować nową zabudowę w pierwszej kolejności jako uzupełnienie istniejącej zabudowy, w miejscach historycznie uwarunkowanych;
- 4) dostosować nową zabudowę charakterem i skalą do sąsiedniej historycznej zabudowy, z dopuszczeniem zastosowania współczesnej stylistyki architektonicznej;
- 5) przy wprowadzaniu nasadzeń stosować gatunki rodzime, nasadzenia powinny powstać w formie parków, skwerów, ogrodów przydomowych i szpalerów wzdłuż dróg;
- 6) uzupełniać historyczną zielen przy drogach, ogrodach, cmentarzach, zgodnie z występującymi tam gatunkami;
- 7) ograniczać wprowadzanie nowej zabudowy w miejscach ekspozycji, w tym wprowadzanie nowej zabudowy kubaturowej, nie zakłócającej widoku na zespół zamkowy – katedralny,
- 8) ograniczać wprowadzanie reklam i informacji wizualnej, przede wszystkim w bezpośrednim sąsiedztwie obiektów zabytkowych.

W Studium określono również zasady ochrony obiektów i obszarów wpisanych do Rejestru Zabytków, Pomnika Historii, obiektów ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków czy zabytków archeologicznych (w tym stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków).

Zgodnie ze zmianami w ustawie o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, które weszły w życie 24 września 2023 r., studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta Kwidzyna obowiązuje do końca 2025 r. Zastąpi go plan ogólny.

Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego

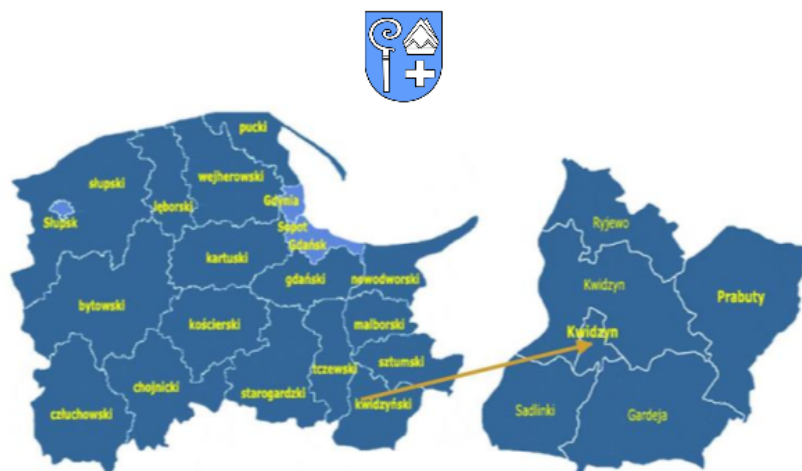
Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego zawierają wykazy obiektów i tereny wpisane do rejestru zabytków oraz ujęte w gminnej ewidencji zabytków, budynki z gminnej ewidencji zabytków, parki, mosty, stanowiska archeologiczne. Obiekty te są chronione ustaleniami miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w określonym zakresie. W planie znajdują się między innymi nakazy, zakazy, dopuszczania i ograniczenia zamierzeń inwestycyjnych dotyczących obiektów znajdujących się w określonym terenie. Jedną z form ochrony zabytków jest ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego poprzez m. in. ustalenie, w zależności od potrzeb, stref ochrony konserwatorskiej obejmujących obszary, na których obowiązują ograniczenia, mające na celu ochronę zespołów i układów historycznej zabudowy z zachowanym układem drogowym istotnych dla krajobrazu kulturowego.

Na terenie Kwidzyna obowiązują 23 plany miejscowe (stan – grudzień 2023 r.), które pokrywają obszar ok. 1 973 ha, czyli ok. 90% powierzchni miasta.

Wykaz obowiązujących mpzp stanowi załącznik nr 2 do przedmiotowego opracowania.

5.2.Charakterystyka zasobów dziedzictwa kulturowego (materialnego i niematerialnego)

Kwidzyn to miasto leżące w południowo-wschodniej części województwa pomorskiego, w powiecie kwidzyńskim, którego jest siedzibą władz. Powierzchnia Kwidzyna obejmuje 21,54 km², co stanowi jedną czwartą powierzchni powiatu.

Rysunek 1. Miasto Kwidzyn na tle województwa pomorskiego i powiatu kwidzyńskiego.

Kwidzyn otaczają trzy spośród pięciu gmin powiatu kwidzyńskiego: gmina wiejska Kwidzyn, gmina Sadlinki i gmina Gardeja. Pozostałe gminy powiatu to miasto i gmina Prabuty oraz gmina Ryjewo.

Odległość miasta do innych miast wynosi:

- Gdańsk – 103 km,
- Elbląg – 71 km,
- Tczew – 55 km,
- Malbork – 40 km,
- Grudziądz – 35 km.

Istniejący układ dróg prowadzących do miasta stanowią: drogi krajowe nr 55 i nr 90, drogi wojewódzkie nr 518, nr 521, nr 532, nr 588 oraz dwie drogi powiatowe.

Zasoby przyrodnicze

Osnowę przyrodniczą Miasta, obok elementów sieci hydrograficznej, stanowią lasy, obiekty i obszary chronione oraz tereny zieleni miejskiej. Lasy zajmują 532,79 ha i zlokalizowane są w południowej i wschodniej części Miasta. W granicach miasta znajdują się 2 obszary chronione: Morawski Obszar Chronionego Krajobrazu i Sadliński Obszar Chronionego Krajobrazu. Na terenie tego ostatniego znajduje się rezerwat przyrody Kwidzyńskie Ostnice.

Morawski Obszar Chronionego Krajobrazu jest położony wzdłuż północno-wschodniej granicy Kwidzyna. Jego powierzchnia wynosi 2909 ha. 49,4% powierzchni zajmują użytki rolne, 37,5% lasy i zakrzewienia a 9,9% wody powierzchniowe. Obszar charakteryzuje się urozmaiconą rzeźbą terenu – krajobraz tworzą jeziora, lasy, pola uprawne i liczne wyniesienia terenu. Poza granicami Miasta występują jeziora: Morawy, Klasztorne, Klecewskie, Kucki, Różany i Rybie. Należą one do jezior rynnowych lub szczątkowych. Obszar

jest miejscem występowania takich roślin jak welniarki, firletki czy storczyki oraz bytowania danieli, jeleni, saren, dzików, myszołowów, bielików i innych ptaków drapieżnych. Bogate walory krajobrazowe pozwalają na rozwijanie na tym obszarze agroturystyki i rekreacji konnej.

Sadliński Obszar Chronionego Krajobrazu zajmuje 6879 ha, w tym ok. 620 ha w granicach Kwidzyna. W jego strukturze przeważają lasy i zakrzewienia z grądem subkontynentalnym (83,7% powierzchni). Użytki rolne zajmują 7,7%, zaś wody 1,2% powierzchni. Na terenie obszaru znajdują się liczne źródła, wcięcia erozyjne strumieni oraz drobne zbiorniki wodne. W granicach Sadlińskiego OCHK, na terenie Leśnictwa Miłosna, powołany został rezerwat przyrody Kwidzyńskie Ostnice. Rezerwat został utworzony w 1966 r. ze względu na ochronę najbardziej na północ wysuniętego stanowiska kserotermicznej trawy – ostnicy Jana. Powierzchnia rezerwatu wynosi 3,7 ha i obejmuje fragment zbocza wąwozu dawnego potoku Cypele stanowiącego dopływ rzeki Miłosna, będącej dopływem rzeki Liwy. Wśród roślin naczyniowych, charakterystycznymi dla rezerwatu, poza ostnicą Jana, są: bukwica zwyczajna, goździk kartuzek, kruszczyk szerokolistny, przetacznik pagórkowy, centuria pospolita. W rezerwacie notowane są motyle z rodzaju kraśnik oraz rzekotki drzewne.

Na terenie Kwidzyna znajdują się 43 uznane pomniki przyrody, wśród których przeważają pojedyncze drzewa i zespoły drzew, w tym: wiązy, dęby, miłorzęby, grab, jesion, lipy, topola, cisy. Za pomniki przyrody uznano również głązy narzutowe. Wszystkie obiekty objęte ochroną w tym zakresie charakteryzują się wysokimi walorami krajobrazowymi oraz naukowo dydaktycznymi, a także szczególną wartością przyrodniczą, kulturową lub historyczną oraz odznaczające się indywidualnymi cechami, wyróżniającymi je wśród innych tworów.

Postulaty konserwatorskie:

- objęcie najcenniejszych zadrzewień (alei) formami ochrony np.: pomnik przyrody, park historyczno kulturowy,
- skuteczne przeciwdziałanie deprecjacji alei za pomocą dostępnych środków i kar administracyjnych,
- skuteczne odtwarzanie alei usuniętych w toku inwestycji w ramach prac inwestycyjnych,
- systematyczne odtwarzanie alei w miejscach gdzie występowały wcześniej z zachowaniem zasad bezpieczeństwa,
- zakładanie nowych zadrzewień wzdłuż dróg z zachowaniem zasad bezpieczeństwa,
- systematyczny monitoring stanu zadrzewień wykonywany przez służby drogowe.

Infrastruktura turystyczna

W południowej części miasta, w otoczeniu lasów znajdują się Tereny Rekreacyjno – Wypoczynkowe „Miłosna”.

Przez miasto prowadzą następujące szlaki turystyczne:

a) Trasa samochodowa:

- Szlak Zamków Gotyckich;

b) Trasy piesze:

- Szlak Kopernikowski (czerwony) - z Torunia do Olsztyna, w powiecie kwidzyńskim prowadzi od Gardei, przez Kwidzyn, Ryjewo, do Białej Góry i ma długość 53 km;
- Szlak Napoleoński/rzeki Liwy (zielony) - z Kwidzyna do Ławy, w powiecie kwidzyńskim prowadzi z Kwidzyna do Prabut, ma długość 41,8 km;
- Szlak spacerowy na Miłosnej (żółty), prowadzący przez lasy w Miłosnej, o długości 5 km;
- Szlak zielony, prowadzący od ul. Młynarskiej, wzdłuż Doliny rzeki Cyganki i przez lasy w Miłosnej, o długości 11 km;
- Szlak „Górski” (niebieski), prowadzący w formie pętli od ul. Młynarskiej lub od młyna przy ul. Miłosnej przez zalesione wzniesienia, o długości 12 km.

c) Trasy rowerowe:

- Międzynarodowy szlak rowerowy R9; na terenie powiatu kwidzyńskiego szlak ma długość 48,8 km i biegnie nad rzeką Wisłą do miejscowości Biała Góra;
- Szlak rowerowy Doliny Dolnej Wisły; na terenie powiatu kwidzyńskiego szlak ma długość 53,7 km i biegnie wzdłuż rzeki Wisły, od miejscowości Biała Góra do miejscowości Nowy Dwór Kwidzyński;
- Trasa rowerowa dookoła powiatu kwidzyńskiego; długość trasy 110 km; trasa prowadzi od Prabut, przez Gardeję, Sadlinki, Grabówko, Nowy Dwór, Ryjewo, Straszewo do Prabut.

d) Trasy wodne:

- Szlak kajakowy Liwy.

5.2.1. Zarys historii obszaru miasta Kwidzyna

Miasto Kwidzyn założone było w miejscu wcześniejszego grodu pruskiego w 1233 r. Następnie kilkakrotnie zostało spalone przez Prusów i odbudowane etapami po 1273 r. W tym samym czasie, przed połową XIII w., na wzniesieniu zwanym Zamkową Górą (Schlossberg), zbudowany został zamek biskupów pomezkańskich. Odnowienie przywileju lokacyjnego w 1346 r., na prawie chełmińskim, przyspieszyło rozwój Kwidzyna. Do XV w. zrealizowano plan miasta nadając mu kształt nieregularnego prostokąta, zbliżonego

do pięcioboku, dzielonego na 11 nieregularnych kwartałów, w układzie zbliżonym do szachownicowego. Centrum miasta wyznaczał prostokątny rynek z ratuszem. Po jego zachodniej stronie znajdowały się dwa bloki zabudowy, po północnej i po południowej po jednym, a po wschodniej stronie trzy. Blok zabudowy po południowej stronie katedry powstał nieco później, działka w tym bloku jest wyraźnie skrócona i przesunięta nieznacznie w przestrzeń rynku. W części północnej, zapewne na parceli przeznaczonej pierwotnie dla parafii, zlokalizowany został kompleks katedralno-zamkowy, stanowiący siedzibę biskupstwa pomezańskiego. Z narożnika rynku ulice prowadziły do 3 głównych bram wzmacniających pierścień murów obronnych. Brama Malborska była największym założeniem bramnym w ciągu murów Kwidzyna. Położona była w świetle ulicy Braterstwa Narodów, chroniła północny odcinek obwarowań, Brama Grudziądzka południowo-wschodni i Brama Niska – południowo-zachodni. Skuteczność murów wzmacniała fosa oraz naturalne wąwozy, otaczające miasto od południa oraz od wschodu. Najstarszym przedmieściem były Podolice, z portem rzeczny na Starym Nogacie, w końcu XIV w. przeniesionym na teren Korzeniewa. W części południowej, za bramą, znajdowało się Przedmieście Grudziądzkie, zamieszkiwane przez rzemieślników. Północne Przedmieście Malborskie miało charakter typowo rolniczy, ze stodołami i budynkami gospodarczymi. Przedmieścia zostały doszczętnie zniszczone w czasie wojny siedmioletniej (1756-63).

W okresie od średniowiecza do XVIII w. mieszczanie kwidzyńscy zajmowali się głównie handlem i rzemiosłem oraz rolnictwem. Od schyłku tego stulecia, w związku z pełnieniem przez Kwidzyn ważnego ośrodka administracyjnego, coraz istotniejszą rolę zaczęli odgrywać w mieście urzędnicy państwowi, później także wojskowi. Tę rolę ośrodka urzędniczo-rzemieślniczo-rolniczego, z uwzględnieniem zmian jakościowych i ilościowych, zachowało miasto aż do 1945 r. Od czasów reformacji, po kres niemieckiego panowania w mieście, dominowali ewangelicy. Liczba katolików zaczęła wzrastać dopiero w drugiej połowie XIX w. Do 1858 r., kiedy to wzniesiono w Kwidzynie świątynię katolicką p.w. Św. Trójcy, katolicy kwidzyńscy i mieszkańcy osiedli podmiejskich, korzystali ze świątyni w Tychnowach, odległych o 5 km od miasta. W latach 1549-1574 istniała w Kwidzynie gmina braci czeskich, która ostatecznie została zlikwidowana na skutek nietolerancji kwidzynian. Do połowy lat 50-tych XIX w. liczba członków innych wyznań chrześcijańskich była znikoma, byli nimi głównie menonici. W 1798 r. osiedlił się w Kwidzynie wraz z rodziną pierwszy wyznawca religii mojżeszowej. Maksymalna liczba Żydów w mieście stanowiła w 1858 r. 5% ogółu mieszkańców, by od tej pory systematycznie maleć. U progu XX w. na skutek migracji na Zachód i emigracji za ocean, liczba ludności żydowskiej spadła do 1,2% ogółu mieszkańców Kwidzyna (wraz z przedmieściem Marienfelde). Pierwsza synagoga została wzniesiona w Kwidzynie w 1832 r., kolejna prawie sto lat później (1930). Na skutek antysemickiej polityki NSDAP i władz III Rzeszy liczba kwidzyńskich Żydów gwałtownie spadła. W czasie „nocy kryształowej” (9/10.11.1938 r.) hitlerowcy spalili synagogę. Ostatnia żydowska rodzina wyprowadziła się z miasta na początku 1939 r., co z satysfakcją odnotowała miejscowa prasa.

Od 1772 r. w Kwidzynie ulokowano Kamerę Wojenną i Domen, będącą ośrodkiem władzy administracyjnej dla nowo utworzonej Prowincji Prusy Zachodnie, która składała się z ziem zabranych Rzeczypospolitej w I rozbiórce oraz niektórych posiadłości wschodniopruskich państwa pruskiego, w tym Kwidzyn i okolice. Kamerze podlegały urzędy administracyjne niższego szczebla, m. in. landraci (starostowie). Reformy administracji i szkolnictwa, podjęte po przegranej Prus w wojnie z Francją na początku XIX w., doprowadziły do rozgraniczenia dotychczasowych kompetencji władz prowincjonalnych. W ich wyniku od końca 1808 r. wyłącznym organem władzy administracyjnej na szczeblu prowincji stała się kamera, zwana odtąd rejencją (Regierung). W wyniku kolejnych reform z lat 1815 i 1816 stolicą Prowincji Zachodniopruskiej stał się Gdańsk, natomiast Kwidzyn został siedzibą jednego z dwóch obwodów rejencyjnych (Regierungsbezirk), na które została podzielona ta prowincja. Po zakończeniu pierwszej wojny światowej, na podstawie postanowień traktatu wersalskiego oraz w wyniku plebiscytu i dokonanych po nim zmian administracyjnych, rejencja kwidzyńska została w poważnym stopniu okrojona – część jej obszaru włączono do Rzeczypospolitej Polskiej, część do Wolnego Miasta Gdańska.

Po ustanowieniu w mieście siedziby rejencji kwidzyńskiej nastąpił dynamiczny rozwój miasta jako centrum administracyjnego. Od początku XIX w. stopniowo rozbierano średniowieczne umocnienia, powiększając obszar miasta o dotychczasowe przedmieścia oraz sąsiadujące wsie. Jeszcze pod koniec XVIII w. przyłączono Knieberg (na pn.), Dybowo i Stary Zameczek. W 1. połowie XIX w. stopniowo wprowadzano zabudowę wzdłuż głównych traktów zmierzających na północ i pn.- wsch., w rejonie Przedmieścia Malborskiego oraz na południe, w okolicach Przedmieścia Grudziądzkiego. Zlokalizowanie w Kwidzynie siedziby rejencji zaowocowało powstaniem na obszarze między głównymi przedmieściami, dzielnicy przeznaczonej przeważnie dla urzędników, rozciągającej się od linii rozebranych murów obronnych (ul. Targowa), wzdłuż ul. Braterstwa Narodów na północ, ul. Piłsudskiego na wschodzie oraz ul. Batalionów Chłopskich. Centrum nowej dzielnicy stał się czworoboczny Plac Flottwella (Plebiscytowy), urządzony na terenie dawnego cmentarza szpitala św. Jerzego. Rangę Placu podnosiły skupione przy nim obiekty,

w tym gmach Zachodniopruskiego Urzędu Ziemskiego, Królewskiego Gimnazjum i nowego Szpitala Miejskiego. W 2. połowie XIX w., po zakończonej w styczniu 1871 r. wojnie prusko-francuskiej (wpływy z kontrybucji), nastąpiła dalsza rozbudowa miasta w kierunku wschodnim. Wytyczono wówczas regularną sieć ulic, utworzoną przez obecne ulice 3 Maja, Konopnickiej i Chopina poprowadzone równoleżnikowo i ul. 15 Sierpnia oraz Kopernika wytyczone południkowo. Ten geometryczny układ został przecięty przez przeprowadzenie w 1883 r. linii kolejowej Malbork-Grudziądz, posadowionej w głębokim wykopie. Na obszarze sięgającym torów główną osią stała się ul. Chopina, prowadzącą od Placu Plebiscytowego do budynku dworca kolejowego. Geometryczny układ ulic podkreślała zwarta zabudowa pierzejowa, złożona z okazałych kamienic czynszowych, głównie o formach eklektycznych, a od początku XX w., także

secesyjnych. Ponadto w tym rejonie znalazły się dwa kompleksy koszar – szkoły podoficerskiej przy ul. Grudziądzkiej 30 i artyleryjskie przy ul. Kościuszki 29.

Po 1907 r. teren miasta powiększył się o dalsze tereny położone na wschodzie, za torami kolejowymi, zwane Polami Maryjnymi (Marienfelde), na których stopniowo rozwinęła się dzielnica mieszkaniowa z budownictwem jednorodzinym.

Zniszczenia 1945 r. dotknęły głównie obszar miasta lokacyjnego, zabudowa rynku i kwartałów przyrynkowych w zasadzie przestała istnieć. Do 1945 r. tworzyły ją szczytowo ustawione kamienice, głównie późnobarokowe (w pierzei zach. z podcieniami) i klasycystyczne, posadowione na starszych fundamentach z czasu średniowiecznej parcelacji. Z neogotyckiego ratusza wyznaczającego środek placu rynkowego, pozostał jedynie fragment wieży. Teren ten został w następnych latach obudowany nowymi, wielkogabarytowymi budynkami, bez odniesienia do pierwotnego układu i tkanki historycznej, chociaż z pozostawieniem wolnej przestrzeni rynku. Natomiast pozostałe dzielnice zachowały się bez specjalnych strat, podobnie jak monumentalna, XIX-wieczna architektura dawnych budynków administracyjnych, użyteczności publicznej i koszar. Dotrwał także bez większego uszczerbku zespół zamkowo-katedralny, stanowiąc punkt odniesienia do podjęcia w ostatnich latach planu rewitalizacji Starego Miasta. W 1995 r. zostały opracowane przez M. Lubocką-Hoffmann wytyczne konserwatorskie. Między 1994 a 2001 r. przeprowadzono także szeroko zakrojone badania archeologiczno architektoniczne. Prace te były współfinansowane przez Fundację Współpracy Polsko-Niemieckiej w ramach projektu „Rozpoznanie i ochrona dziedzictwa kulturowego na obszarze Starego Miasta w Kwidzynie”.

5.2.2. Krajobraz kulturowy

Krajobraz kulturowy to świadectwo działalności mieszkańców danego regionu prowadzonej na przestrzeni wieków, dlatego najpełniej stanowi o jego tożsamości. Składa się z elementów przyrodniczych, ale przede wszystkim z wytworów i osiągnięć cywilizacyjnych człowieka. Są to zarówno pojedyncze obiekty i zespoły budowli, dzieła sztuki, elementy zagospodarowania przestrzeni, krajobrazy miejskie i wiejskie, kształtujące świadomość i tożsamość regionalną mieszkańców.

Kwidzyn posiada bogate zasoby zabytkowe z różnych epok swego rozwoju, począwszy od czasów prehistorycznych do budownictwa lat międzywojennych. Niestety w 1945 r. zniszczone zostało średniowieczne centrum Kwidzyna, lecz pozostałe obszary historycznego miasta zachowały się. Do dziś zachowały się ślady każdej z epok w historii materialnej Kwidzyna, a na podkreślenie zasługują:

- archeologiczne dziedzictwo prehistorycznego osadnictwa nadwiślańskiego,
- średniowieczny układ przestrzenny oraz architektura siedzib władzy – zabudowa biskupstwa i zamku,

- architektura, budownictwo i urbanistyka Kwidzyna - ośrodka władzy administracyjnej w latach 1772-1945, kiedy to powstaje szereg budynków użyteczności publicznej, wraz z rozwojem gospodarczym pojawia się budownictwo przemysłowe oraz typowe urządzenia miejskie niezbędne dla funkcjonowania XIX-wiecznego miasta, jak wodociągi, gazownia, elektrownie, rzeźnia, itp.
- szczególnym dla miasta jest okres od końca XVIII w. do początków XX w. Wówczas powstaje w Kwidzynie architektura i działa sztuki tworzone przez artystów znaczących w ówczesnej kulturze i sztuce europejskiej, jak David Gilly, Karl Friedrich Schinkel, Friedrich August Stüler, August Soller, Ferdinand von Quast, uczniowie Johanna Gottfrieda Schadowa. Inni architekci i budowniczowie działający w Kwidzynie to m.in.: Heinrich Koch, Hermann Kirchhoff, Hartmann, Duehring, Gericke, Gustav Reichert, Hacker, Horwicz, Rudolph, Schmidt, Erdmann, Fechner, Brahe, oraz rzeźbiarz Heinrich Medem, uczeń Christiana Daniela Raucha, czy malarz Aleksander Rehberg.
- budownictwo modernistyczne – zarówno świetne przykłady szkół, jak i typowe zespoły przedmiejskiej zabudowy osiedli mieszkaniowych.

Znakiem rozpoznawczym Kwidzyna jest potężny kompleks katedralno-zamkowy Kapituły Pomezańskiej, który był budowany od ok. 1233 r., do poł. XIV w. przebudowany i częściowo rozebrany (dwa skrzydła zamkowe: wschodnie i południowe) w k. XVIII w., a w latach 1855-1875 odrestaurowany min. przez Gustava Reicherta oraz Ferdinanda von Quasta. Teren miasta charakteryzuje się niewielkim udziałem zabytków sakralnych, w odniesieniu do liczby zinwentaryzowanych zabytków.

Na terenie Kwidzyna znajduje się duża liczba zlikwidowanych cmentarzy, które obecnie pełnią funkcję terenów zielonych.

Charakterystycznym elementem zespołu zamku jest największa na historycznym obszarze państwa krzyżackiego wieża sanitarno-obronna (gdanisko/dansker), daleko odsunięta od zachodniego skrzydła zamku. Gdanisko jest skomunikowane z głównym korpusem zamku łącznikiem wspartym na 5 wysokich arkadach. Wieża studzienna (tzw. małe gdanisko) połączona dwiema arkadami z zamkiem, znajduje się po północnej stronie zamku. Z dawnego systemu fortyfikacji – murów obronnych z basztami i fosą ocalał fragment zachodni i południowy murów (pochodzący z XIV-XX w.).

W Kwidzynie zachowała się bardzo duża ilość gmachów użyteczności publicznej. W stosunku do ich liczby sprzed 1945 r. - jedynie ratusz, z racji położenia na obszarze średniowiecznego centrum, uległ zniszczeniu i zachowany jest obecnie jako trwała ruina. Poza nim przetrwały właściwie wszystkie obiekty składające się na funkcjonalny program użyteczności publicznej Kwidzyna.

Obiekty o funkcji mieszkalnej są najliczniejszą grupą zabytków w tkance miejskiej Kwidzyna. Grupę stanowią kamienice z oficynami, wille, domy jednorodzinne i wielorodzinne. Obiekty tej grupy powstały

w różnych okresach historycznych, z przewagą tych wybudowanych w 2 połowie XIX w. i w pierwszej połowie XX w.

Obecnie w przestrzeni miasta lokacyjnego znajduje się bardzo zróżnicowane budownictwo:

- współczesna zabudowa blokowa powstała w latach 60. XX w., która zupełnie nie łączy z architekturą gotycką zespołu katedralno-zamkowego i murów obronnych oraz nie harmonizuje pod względem urbanistycznym, architektonicznym, historycznym z dawnym obrazem, funkcją i genius loci Starego Miasta;
- współczesna zabudowa blokowa z handlowo-usługowymi przestrzeniami, wzniesiona w dwóch etapach w ostatnich dziesięcioleciach w obrysie dawnych kwartałów (północnym i zachodnim), która w swoim wyrazie formy, bryły i kompozycji miała nawiązywać do tej niezachowanej historycznej (Rekompozycja Przestrzenna Rynku Starego Miasta w Kwidzynie). Obie inwestycje zostały poprzedzone szeregiem badań archeologicznych, architektonicznych i historycznych. W miejscu nowej zabudowy doszło do rozbiórki wszystkich odkrytych i zachowanych reliktów architektonicznych, w tym także tych najstarszych średniowiecznych, które niemalże przez ćwierć wieku ulegały destrukcji poprzez zaniechania polegające na ich niezabezpieczeniu.

W układzie przestrzennym Kwidzyna nie można pominąć również zachowanego układu wodnego: bliskości Wisły oraz meandrujących rzek Liwy i Cyganówki. Położenie miasta wspinającego się tarasami powyżej koryta Wisły zdecydował o jego eksponowanych sylwetach, układ rzek i kanałów zdeterminował położenie zabytków techniki i przemysłu (nad Liwą - młyny, nad Cyganówką - wodociągi miejskie). Na historyczne zagospodarowanie i wykorzystanie przestrzeni wpłynęła również obecność obszarów leśnych, częściowo zagospodarowanych na parki miejskie, wykorzystanych przy lokalizowaniu np. stadniny koni w Miłosnej, czy strzelnicy miejskiej.

W układzie przestrzennym Kwidzyna odczytać można poszczególnymi etapami jego rozwoju, z których wyszczególnić należy:

- okres przedlokacyjny – pozostałościami są zachowane w przestrzeni zabytki archeologiczne,
- okres miasta średniowiecznego od lokacji miasta na prawie chełmińskim w 1233 r. i ustanowienia w 1243 r. w Kwidzynie siedziby biskupstwa pomezkańskiego: nieregularny układ ulic i parceli miejskich otoczony murami obronnymi, wykształcające się poza murami przedmieścia prowadzące na zachód i południowy-zachód oraz obecność wyodrębnionego obszaru jurysdykcji biskupiej,
- rozwój przedmieść: Malborskiego – na północny-wschód od Bramy Malborskiej oraz Grudziądzkiej – na południowy-wschód od Bramy Grudziądzkiej,
- od lat 80. XVIII w. do 1939 r. – dynamiczny rozwój miasta, w tym likwidacja murów miejskich i powiększenie przestrzeni miasta, budowa dużej ilości budynków użyteczności publicznej,

zespółów domów dla urzędników, silny rozwój przedmieść, I. 80. XIX w. – budowa kolei żelaznej, zespołu dworca, wytyczenie ulic na terenach przyległych do torowiska kolei, w końcu XIX i w 1 połowie XX w. – rozwój obszarów i zabudowy przemysłowej, początek XX w. i okres międzywojenny – budowa nowych osiedli domów mieszkalnych,

- od 1945 – zniszczenie średniowiecznego centrum miasta, zastąpienie historycznej zabudowy tzw. blokami, współczesny rozwój miasta w ramach schematu przestrzennego ukształtowanego we wcześniejszych okresach historycznych.

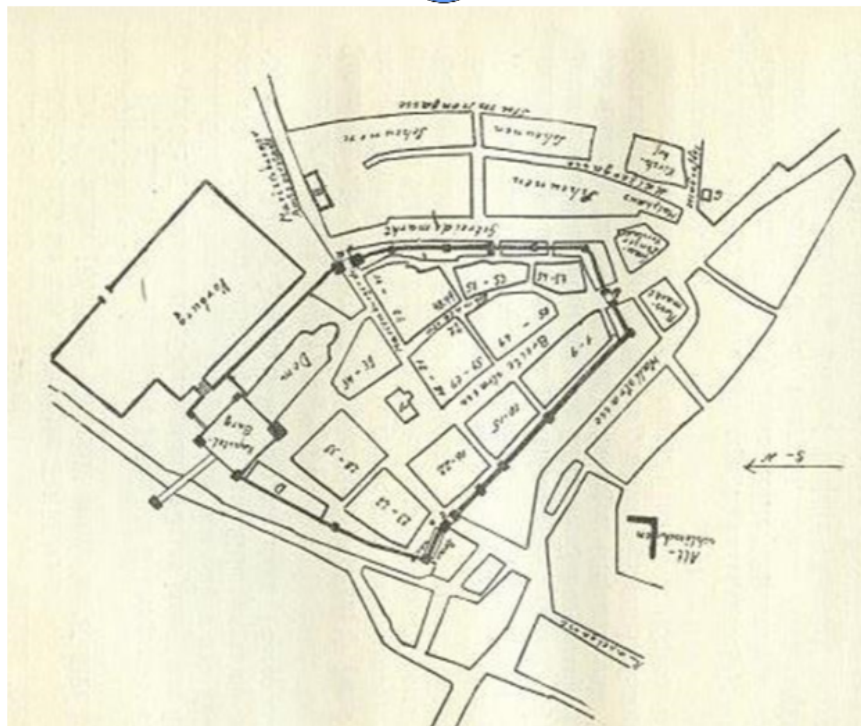
Poniżej przedstawiono przegląd cennych zabytków z terenu miasta Kwidzyna w podziale na pełnione funkcję.

Układy urbanistyczne¹

Układ urbanistyczny Kwidzyna (dawniej Marienwerder)

Lokacja miasta ściśle związana jest z przybyciem Krzyżaków na teren pogańskich Prus. Zbrojny oddział braci zakonnych pod dowództwem Hermanna Balka w 1233 r. założył pierwszy obóz warowny w Pomezanii pod nazwą Insula Sankte Marie. Jeszcze w tym samym roku, oddział opuścił obóz i przeniósł się na południe, w miejsce nazywane Altschlösschen (Stary Zameczek), gdzie prawdopodobnie znajdował się gród pruski. Pierwotnie był to drewniano–ziemny gród, który w nieodległym czasie został przekształcony przez Krzyżaków w warownię kamienno–ceglaną

¹ Na podstawie Programu Opieki nad Zabytkami Powiatu Kwidzińskiego na lata 2023 – 2026 (Uchwała nr XLVII/250/2023 Rady Powiatu Kwidzińskiego z dnia 28 sierpnia 2023 r.).

A – dom kupiecki i ratusz, B – duży szpital św. Ducha, C – miejski szpital św. Jerzego, D – szkoła łacińska, a – Brama Malborska, b – Brama Grudziądzka (Wysoka), c- Brama Nizinna (Wodna), 72 – dziedzictwa wewnątrz murów miejskich, na północy zespół katedralno-zamkowy z rozległym przedzamczem, na południu Stary Zameczek (Altschlösschen), po płd.-zach. stronie poza murami miejskimi - przedmieście Podolice, po płd.-wsch. stronie - przedmieście grudziądzkie, po ptn.-wsch. przedmieście malborskie.

Rysunek 2. Rekonstrukcja planu Kwidzyna z ok. 1500 roku, wg. E. Wernickiego - *Marienwerder Geschichte der ältesten Stadt der Reichsdeutschen Ostmark*, Marienwerder 1933, s. 64.

Na północ od krzyżackiej warowni, zaraz za szerokim parowem z ciekim wodnym, na wysokiej prawobrzeżnej skarpie Doliny Wisły, osadnicy niemieccy i ślascy założyli na prawie chełmińskim miasto Kwidzyn (Marienwerder). Ośrodek ten posiadał plan nieregularnego pięcioboku wydłużonego w kierunku południowo-wschodnim. Nieregularny kształt miasta spowodowany był naturalnym ukształtowaniem terenu. W początkowym okresie otoczono je najprawdopodobniej drewnianą palisadą i wałem drewniano-ziemnym³¹¹. Obszar miasta w obrębie umocnień nie odbiegał od wielkości innych ośrodków miejskich na Pomorzu. Jego powierzchnia została rozplanowana początkowo na 51 dziedzictw, zlokalizowanych w czterech kwartałach przyrynkowych po 5 lub 6 działek oraz w pozostałych istniejących blokach³¹². Po zachodniej stronie wytyczono regularny Rynek, na którym znajdował się dom kupiecki, pełniący również funkcję ratusza³¹³. Z narożników Rynku wychodziły po dwa trakty i uliczki w różnych kierunkach: w kierunku północno – wschodnim, południowo – wschodnim i południowo zachodnim. Trzy główne trakty biegnęły do

bram umieszczonych w umocnieniach obronnych miasta. Północno – zachodnią część przeznaczono na kościół i cmentarz.

Największe zmiany przestrzenne w mieście powstały jednak w wyniku lokalizacji w Kwidzynie, stolicy diecezji pomezańskiej wraz siedzibą biskupa, który w posiadanie od Krzyżaków otrzymał zamek (Altschlösschen). Następnym tych wydarzeń było podniesienie kościoła parafialnego do rangi katedry i osadzenie przy niej kapituły w 1286 r. Wkrótce okazało się, że teren wyznaczony przez miasto dla kościoła farnego nie pomieści katedry i zamku kapitulnego. Dla zamku kapituła zajęła teren w północno – zachodnim narożniku, a dla katedry kwartał kościoła farnego i część północnego kwartału przyrynkowego. Całe założenie było wznoszone w kilku fazach i etapach. Przypuszcza się, że cały zespół wraz dużym przedzamczem zlokalizowanym po północnej stronie zamku i katedry był wznoszony między 1300 a 1380 rokiem.

Z powtórnego przywileju z 1336 r. wiadomo, że już w latach 30. XIV w. miasto otaczał kamiennie-ceglany mur obronny z bramami: Malborską (Marienburger Tor) od strony północno – wschodniej; Grudziądzką (Graudenzer Tor) od strony południowo – wschodniej i Niziną (Nieder Tor) od strony pld.-zach. Przebieg muru miejskiego wytyczał kształt nieforemny, wydłużony w kierunku pld.-wsch. pięcioboku zbliżonego do trapezu, z którym było styczne obszerne ufortyfikowane przedzamcze zamku kapitulnego od strony północnej. W obrębie murów miejskich i przedzamcza znalazła się drewniana zabudowa mieszkalna i gospodarcza, Rynek z murowanym ratuszem, ceglany kościół z cmentarzem, zamek kapitulny, a także regularna siatka ulic w układzie szachownicowym.

W XIV w. kontynuowano budowę katedry oraz zamku kapitulnego. W trakcie realizacji inwestycji postanowiono połączyć zamek wraz z katedrą w jeden organizm sakralno-obronny. Cały kompleks został także włączony w system fortyfikacji miejskich.

Główny plac miejski usytuowany w północno-zachodniej części miasta posiadał plan kwadratu. W części wschodniej Rynku znajdował się Targ Węglowy, w części zachodniej i północnej Targ Drzewny, a w części południowej Długi Targ, który przechodził w ulicę Szeroką. W południowo-zachodnim narożniku miasta tuż przy browarze miejskim, znajdował się jeszcze Targ Rybny.

W XIV wieku wykształciły się już przedmieścia. Najstarszym były Podolice (Podelitze) położone na zachód i południowy zachód od miasta. Wymienia je już dokument z 1336 r. przyznający mieszkańcom Kwidzyna małe sądownictwo w Podolicach. Obejmowało ono obszar nizinny między gdańskim zamkiem kapituły, przechodząc na południe między murem miejskim a Starym Nogatem w pobliżu zamku biskupiego. Znajdowały się tu łąki i pastwiska miejskie, ogrody i sady mieszczań, warsztaty i domy garbarzy, budy pastery oraz łąźnia miejska.

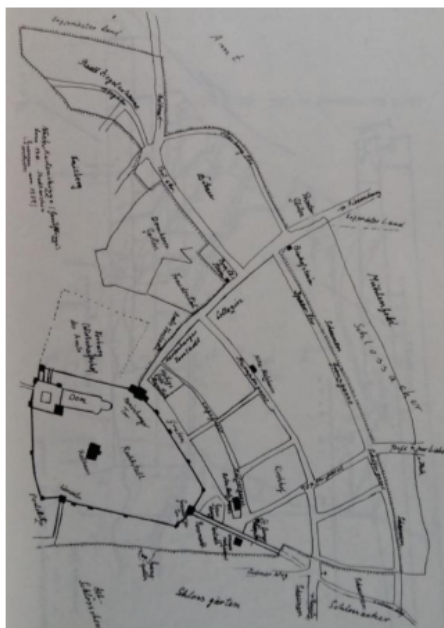
Kolejnym przedmieściem było Przedmieście Malborskie (MarienburgerVorstadt), które rozciągało się na pñ.-wsch. od Bramy Malborskiej do obecnej ul. Słowiańskiej i dalej wzdłuż tego traktu na pld.-wsch.,

aż do obecnej ulicy Magazynowej (Mälzergasse, Speicher Strasse) biegnącej równolegle do ul. Braterstwa Narodów (Marienburgerstrasse).

Trzecim i ostatnim przedmieściem było Przedmieście Grudziądzkie (Graudenzervorstadt), które rozwijało się na obszarze położonym na pld.-wsch. od Bramy Grudziądzkiej. Na pld.-zach. dochodziło do obecnej ul. Starozamkowej (Altschlösschen), dalej w kierunku pld.-wsch. do dzisiejszej ul. Hallera (Rospitzer Strasse, Leo Schlageter Strasse) i ul. Słowińskiej (Stumpengasse, Friedrich Strasse, Herren Strasse), po czym wzdłuż tej ostatniej na północ do dzisiejszego Placu Plebiscytowego (Flottwellplatz), następnie na zachód do fosy miejskiej. Po płn.-wsch. stronie znajdował się szpital pw. św. Jerzego, po którego wschodniej stronie rozciągał się cmentarz funkcjonujący do 1827 r. (obecnie Plac Plebiscytowy). Tuż przy Bramie Grudziądzkiej znajdował się Targ Koński i tzw. Biała Słodownia, natomiast po stronie płn.-wsch. był budynek Czerwonej Słodowni. Ponadto występowały tu stodoły, stajnie i kilka domostw.

Sekularyzacja Prus w 1525 r. wyznaczyła nowy okres w dziejach prowincji. Obraz XVI wiecznego miasta zapewne nie wiele różnił się od miasta średniowiecznego. Miasto dźwignęło się ze zniszczeń XV-wiecznych i gospodarczego wyniszczenia. Długi okres spokoju przyniósł mu dopiero XVI w.

Rysunek 3. Plan Kwidzyna z 1710 przedstawiający granice miasta lokacyjnego oraz przedmieścia wg. stanu z 1559 roku, autor nieznany. Za: E. Wernicke, Die Geschichte der 72 Großbürgerhäuser in Marienwerder, Hamburg 1976, s. 416.

Po roku 1772 doszło do największych przemian w układzie przestrzenno- architektonicznym miasta. Kwidzyn modernizował się, rozszerzał bramy i mury, usprawniał komunikację, ujawniał nowoczesne myślenie urbanistyczne w kształtowaniu miejskiej przestrzeni.

Król Fryderyk II patentem z dnia 28 września 1772 r. powołał w Kwidzynie Wyższy Sąd Krajowy, a 13 listopada tego samego roku Kamerę Wojen i Domen. Rozkazem gabinetowym z dnia 31 stycznia 1773 r. nadano nowej prowincji nazwę Prusy Zachodnie, lokując stolicę prowincji w Kwidzynie³²⁷. Zmieniło to zasadniczo pozycję miasta, chociaż nie poszły za tym ze strony króla większe środki finansowe. Nowe urzędy lokowano w istniejących budynkach dostosowując je do nowych potrzeb, dzieląc ich przestrzeń i kondygnacje, a z czasem dobudowując nowe skrzydła, np. Pałac Fermora.

W połowie XVIII w. rozpoczęły się prace związane z rozbiórką bram miejskich, które wraz z murami stanowiły znaczną zaporę w rozwoju przestrzennym miasta. W latach 1743-1755 rozebrana została Brama Malborska i Nizinna, a w 1758 r. Brama Grudziądzka, z tym, że zostały pozostawione fragmenty jednej z wież Bramy Malborskiej. Od 1823 r. rozpoczął się proces rozbiórki murów, ale dotyczyła ona zapewne najbardziej utrudniających komunikację fragmentów. Pozostałe zachowane części murów istniały jeszcze w II poł. XIX w.

Według przemyślanego projektu, na miejscu dawnego cmentarza między 1832 a 1840 r. powstał Flottwellplatz. Przy placu tym, w latach 1835-1837 wybudowane zostało w stylu klasycystycznym Królewskie Gimnazjum wg. projektu K. F. Schinkla.

Reasumując, można powiedzieć, że w okresie od schyłku XVIII w. do poł. XIX w. miasto i mieszkańcy wzniesli kilka reprezentacyjnych budowli, a także niewielkich domów mieszkalnych w stylu klasycystycznym. Otworzyła ten okres przebudowa Pałacu Fermora w 1798 r. wg. projektów Dawida Gilly i budowa tzw. Pałacu Sprawiedliwości na przedmieściu malborskim, który otwarto w 1801 r., a okres ten zamknęło wzniesienie Królewskiego Gimnazjum K. F. Schinkla w 1837 r. Jeszcze przez kilka lat powstawało trochę budynków prywatnych. Zainteresowanie stylem klasycystycznym w architekturze miasta zanikło ok. poł. XIX w.

Kluczowym okresem związanym z dynamizacją przestrzenną Kwidzyna była II poł. XIX w. Podstawowy wpływ na taki stan rzeczy miały przede wszystkim następujące czynniki: rozwój cywilizacyjny, rewolucja przemysłowa i jej następstwa, a także gigantyczne kontrybucje wojenne pozyskane od Francji za przegraną wojnę w 1871 r. W tym też czasie do Kwidzyna docierały z głównych ośrodków miejskich wzorce architektury historyzującej, które naśladowały lub też łączyły dawne style architektoniczne. Powstało wówczas wiele obiektów publicznych, mieszkaniowych, przemysłowych i wojskowych w stylu neogotyckim, neorenesansowym a nawet neoromańskim.

Do pocz. XX w. Kwidzyn rozwijał się w kierunku wschodnim dochodząc do obecnej ul. Kościuszki (Bismarckstrasse) wzdłuż istniejącej już linii kolejowej oraz na południowy wschód wzdłuż dzisiejszych ulic: Grudziądzkiej (Graudenzerstrasse), Toruńskiej (Thornerstrasse) i Gen. Hallera (Rospitzerstrasse). Do tego

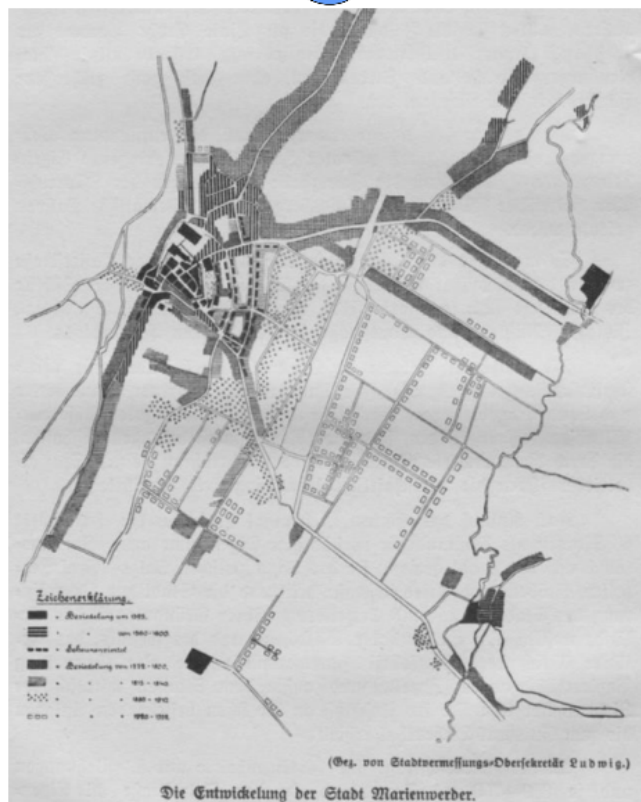
czasu powstało w tym obrębie wiele obiektów publicznych budowanych przez magistrat, były to przede wszystkim budynki szkolne. W 1854 r. powstała szkoła przy dzisiejszej ul. Słowiańskiej, tzw. Szkoła Fryderycjańska (obok dawnego cmentarza i szpitala św. Jerzego) oraz szkoła zbudowana przez gminę ewangelicką w 1895 roku na rogu dzisiejszego Placu Plebiscytowego i ul. Chopina (Bahnhofstrasse). W 1890 roku wzniesiony został również neogotycki budynek lazaretuwojskowego przy dzisiejszej ul. Piłsudskiego (Grünstrasse). Natomiast dalej na wschód organizowane były tereny pod zabudowę mieszkaniową i willową, między dzisiejszą ul. Piłsudskiego i torami kolejowymi przy ulicy Kościuszki oraz na południe. Powstało wówczas wiele kamienic eklektycznych i bogatych, osadzonych w zieleni willi urzędników i lokalnych przedsiębiorców.

W przestrzeni rynkowej powstał w latach 1878-1880 nowy ratusz na miejscu starego. Wyburzono stare budy z zachowaniem części wieży gotyckiego ratusza oraz murów piwnicznych i fundamentowych. Otrzymał on neogotycką, monumentalną formę o bardzo rozbudowanym programie dekoracyjnym, wg. projektów Gustava Reicherta z późniejszymi zmianami wykonanymi przez radcę budowlanego Hackera.

Na szczególną uwagę zasługuje urbanistyczne rozwiązanie kompleksów wybudowanych w końcu XIX w. dla stacjonującego tutaj wojska. Zespół zabudowań Królewskiej Szkoły Podoficerskiej wybudowano w latach 1877-1879 przy obecnej ul. Grudziądzkiej. Zespół koszar Artyleryjskich wybudowano w latach 1893-1895 przy dzisiejszej ul. Kościuszki (Bismarkstrasse). Oba monumentalne założenia posiadały cechy gotyckich warowni.

Inną ważną inwestycją, która pozostawiła duże piętno w układzie przestrzennym miasta i osad podmiejskich, była budowa kolei w latach 80. XIX w. Realizacja ta została przeprowadzona po wschodniej stronie miasta w znacznej odległości od średniowiecznego układu miejskiego. Linia kolejowa przecinała osady podmiejskie: Marienfelde oraz Marienau. Ta pierwsza znajdowała się na wschód od centrum w kierunku Prabut. Jako pierwsza została włączona w granice miasta w 1907 r.³³⁸ Wieś Marienau, leżąca na północ od centrum oraz wieś Schäferei, znajdująca się na północno-wschód od centrum, włączono do miasta dopiero w 1936 r.

W okresie międzywojennym miasto rozwijało się dalej w kierunku wschodnim i północno-wschodnim oraz południowo-wschodnim poza linią kolejową, m.in. na obszarach dawnych osad Marienfelde i Schäferei. Zabudowa w tym regionie powstała w większości między 1920-1938 r. Pod koniec lat 20. XX w., z subwencji miejskich i powiatowych, powstał kompleks sportowo-rekreacyjny w płd.-wsch. części rozbudowanego już miasta w kierunku drogi prowadzącej do Grudziądza.

Rysunek 4. Plan rozwoju przestrzennego Kwidzyna z 1932 r., sporządzony przez nad sekretarza wydziału geodezji miasta - Ludwiga, Za: E. Wernicke, *MarienwerderGeschichte der ältesten Stadt der Reichsdeutschen Ostmark*, Marienwerder 1933, s. 326.

W krajobrazie miejskim tamtego czasu występowały także cmentarze i parki. Cmentarz ewangelicki przy obecnej ul. Hallera powstał już w 1827 r. po przeniesieniu go z Flottwellplatz.

W połowie XIX w. utworzono u zbiegu obecnych ulic Grudziądzkiej i Kościuszki cmentarz katolicki, którego nową filię otworzono naprzeciw szpitala w 1911 r. Od I poł. XIX w. istniał także cmentarz żydowski (kirkut), który również został umiejscowiony przy obecnej ul. Kościuszki i Grudziądzkiej. W okresie międzywojennym założono jeszcze interesujący zespół parkowy położony na południe od cmentarzy, z ukształtowanymi dla wzbogacenia krajobrazu oczkami wodnymi, mostkami i alejami.

Na skutek drugiej wojny światowej miasto Kwidzyn zostało wcielone w granice państwa polskiego. Ponadto w wyniku działań wandalizmu zostało pozbawiony historycznej przestrzeni, jaką było Stare Miasto. Czerwonoarmiści doprowadzili do serii pożarów, których w tamtym okresie nie można było ugasić. Ostatni

pożar został odnotowany w lipcu, spłonęły wówczas niemalże doszczętnie wszystkie zabudowania w obrębie dawnych murów miejskich wraz z ratuszem, a także część zabudowy dawnych przedmieść.

Po uporządkowaniu dawnego centrum postanowiono je na nowo zagospodarować nadając mu nowy, modernistyczny i funkcjonalny charakter. Autorką nowego projektu zabudowy była mgr arch. Dorota Weirowska, która otrzymała za swój projekt w 1961 r. III nagrodę Komitetu Budownictwa i Architektury. Projekt na tamte czasy wydawał się być interesujący. Patrząc jednak z dzisiejszej perspektywy można stwierdzić, że wzbudza on wiele kontrowersji.

Na aktualny kształt przestrzenny i komunikacyjny miasta miały wpływ następujące czynniki:

- zniszczenia wojenne;
- prace porządkowe i rozbiórkowe w latach 1945-1960;
- wprowadzenie nowej zabudowy w obszar Starego Miasta, w oderwaniu od jego historii;
- brak zrozumienia i poszanowania dla historycznych układów komunikacyjnych i przestrzennych.

Na niekorzyść czytelności układu Starego Miasta należy zaliczyć ponadto następujące czynniki:

- przesunięcie funkcji handlowo - usługowych z rejonu Starego Miasta na przedmieścia, głównie w obrębie ul. Chopina i ul. Piłsudskiego, co także wpływa niekorzystnie na historyczno-architektoniczne walory tych traktów;
- pozbawienie Starego Miasta funkcji centrum życia administracyjnego oraz kulturalnego (wszystkie urzędy znajdują się obecnie na dawnych przedmieściach, nie ma także w tej przestrzeni żadnych wydarzeń czy spotkań o charakterze kulturalnym);
- pozbawienie sylwety miasta od Doliny Kwidzińskiej widoku narastających brył kamienic mieszczańskich wraz z tylną zabudową gospodarczą oraz strzelistego ratusza w obrębie Starego Miasta.

Na korzyść czytelności układu Starego Miasta można zaliczyć:

- zachowanie w obrębie dawnego Rynku fragmentu wieży ratuszowej;
- zachowanie zespołu katedralno-zamkowego z częściowo czytelnym mimo zmian przedzamczem;
- zachowanie fragmentu murów obronnych od strony zachodniej i południowej;
- zachowanie zabudowy z początku XIX i XX w. wzdłuż starych traktów komunikacyjnych wprowadzających do miasta od północy i południowego wschodu (droga malborska i droga grudziądzka);
- zachowanie historycznie narastającej zabudowy w obrębie starych przedmieść (przedmieścia: malborskie, grudziądzkie, Knieberg, przedmieścia nizinne zamykające układ Starego Miasta).

Wnętrza urbanistyczne i inne zespoły architektoniczne o dużej wartości kulturowej

Kwidzyn w historycznym układzie posiada kilka charakterystycznych wnętrz urbanistycznych, które są rozproszone w różnych obszarach miasta. Należą do nich m.in.: przestrzeń w miejscu dawnego Rynku, obszar dawnego przedzamcza i placu rejencyjnego (Plac Jana Pawła II) oraz Plac Plebiscytowy w miejscu dawnego cmentarza miejskiego, który został przeniesiony w I poł. XIX w. na grudziądzkie przedmieście. Do ciekawszych założeń przestrzennych zaliczyć też trzeba zespół stadniny na Miłosnej oraz kilka wnętrz traktowych, tj. dzisiejsza ul. Braterstwa Narodów (Marienburgerstr.) oraz ul. Chopina (Bahnhofstr.).

Plac po dawnym Rynku Starego Miasta

Charakterystyczny element średniowiecznej struktury miejskiej, zbliżony do kwadratu plac otoczony zwartą zabudową kamienic przetrwał w niemalże niezmienionym kształcie do przełomu lat 1945/1946, kiedy to wraz z całym miastem został zniszczony.

Rysunek 5. Kwidzyn, najstarszy znany widok wnętrza Rynku wraz z ratuszem i zabudową kwartałów od strony południowej, autorstwa A.C. Manna z ok. 1840 r. Za: E. Wernicke, *MarienwerderGeschichte der ältesten Stadt der Reichsdeutschen Ostmark*, Marienwerder 1933, s. 264.

Obecnie Rynek to przestrzeń o częściowo zatartej i zniekształconej formie historycznej, na planie prostokąta zbliżonego do kwadratu. Jego plan tworzą następujące ulice: Błogosławionej Doroty, po płn.-wsch. stronie; Braterstwa Narodów, po pld.-wsch. stronie; Batalionów Chłopskich, po pld.-zach. stronie oraz Ks. Kraka, po

płn.-zach. stronie. Wokół niego występuje zabudowa o zróżnicowanym kształcie: parterowa i piętrowa, współczesna, murowana, kwartałowa i liniowa. Przy ul. Błogosławionej Doroty zabudowa kwartałowa powstała w ramach Rekompozycji Rynku Starego Miasta w 2011 roku. Jej forma, gabaryty i obrys, nawiązują do zabudowy historycznej, ale nie ma ona nic wspólnego z pierwotnym podziałem parcelacyjnym. Jedynie na elewacji całej pierzei od strony placu uczelniono odniesienie do dawnych podziałów. Przy ul. Braterstwa Narodów zabudowa liniowa w formie parterowego, modernistycznego ciągu pawilonów handlowych powstałych w latach 60. i 80. XX w. Zabudowę przy ul. Batalionów Chłopskich stanowi wielokondygnacyjny modernistyczny blok, usytuowany wzdłuż ulicy. W dawny płn.-zach. kwartał przyrynkowy, przy obecnej ul. Ks. Kruka, przez ponad pół wieku brakowało zamknięcia placu. Było to także uwidocznienie w panoramie miasta. W miejscu tym od lat 90. XX w. „eksponowane” były cenne reliktu piwnic i murów fundamentowych historycznej zabudowy. Od 2019 r. przestrzeń tę wypełnia nowa zabudowa, która w założeniach miała nawiązywać do tej historycznej z przywróceniem charakterystycznej dla tego miejsca pierzei podcieniowej. Po płd.-wsch. stronie placu usytuowany jest gotycki relikwitu wieży ratusza oraz uczelniony obrys jego murów w postaci cegły klinkierowej i trawnika w jego wypełnieniu. Wokół uczelnionego obrysu i wieży zlokalizowane zostały wybrukowane miejsca parkingowe. Pomimo próby przywrócenia tej przestrzeni klimatu staromiejskiego, nie udało się do chwili obecnej wznowić jej pierwotnych funkcji (społecznych, administracyjnych, handlowych, społeczno-kulturalnych, a nawet turystycznych). Różnorodna zabudowa, bądź jej brak, z małą architekturą i z niezbyt estetycznymi reklamami, wpływa ujemnie na krajobraz tego wnętrza.

Postulaty konserwatorskie:

- ograniczenie ruchu kołowego oraz przeniesienie funkcji parkingowej z placu rynkowego, która po oddaniu nowej zabudowy kwartału nabrała nowego, zwiększonego wymiaru. Proponuje się zatem, zorganizować nową przestrzeń dla parkujących pojazdów.
- istotnym zagadnieniem z punktu widzenia uzyskania jednorodnego architektonicznie wnętrza urbanistycznego jest odbudowa dwóch pozostałych pierzei Rynku (wschodniej i południowej). Odtworzenie wspomnianych pierzei rynkowych nie tylko zwiąże urbanistycznie przestrzeń kulturową Starego Miasta, ale pozwoli miastu odzyskać ważny społecznie i utrwalony historycznie Rynek, jako klimatyczną przestrzeń kumulującą życie miasta i jego mieszkańców;
- przywracając staromiejski klimat należy nie zapominać o historycznym i tradycyjnym nazewnictwie tego miejsca (wartość niematerialna). Należałoby przywrócić dawną nazwę – Rynek. Jeżeli nie administracyjnie to przynajmniej symbolicznie i umownie, dla lokali handlowo-usługowych w obu pierzejach. Ponadto postuluje się przywrócenie historycznych nazw uliczek okalających kwartał zachodni – uliczka Mleczna po południowej stronie oraz uliczka Kawowa po stronie zachodniej;

- ochrona zieleni, w szczególności podczas prac rewitalizacyjnych. Przy nowych nasadzeniach komponowanych ważne jest wykorzystywanie gatunków roślin charakterystycznych dla lokalnego krajobrazu. W przestrzeni zrewitalizowanego placu w miejscu dawnej szkoły łańcińskiej wprowadzić należ więcej zieleni;
- przywrócenie historycznej jednolitej i spójnej brukowanej nawierzchni w długości ul. Braterstwa Narodów i Batalionów Chłopskich, w miejscu występującego placu rynkowego.

Plac Jana Pawła II oraz dawny plac rejencyjny/zamkowy (dawne przedzamcze)

Przestrzeń dawnego przedzamcza, które ukształtowało się już w średniowieczu, ewoluowała w kolejnych wiekach. Pierwotnie było integralną częścią zespołu katedralno zamkowego stanowiąc jego zaplecze gospodarcze oraz ważny element obronny ufortyfikowany murami obronnymi. Przekształcenia funkcjonalne w późniejszych wiekach pociągały za sobą wyraźne zmiany w zabudowie, kompozycji oraz w wystroju architektonicznym poszczególnych obiektów. W obecnym czasie pierwotna oraz nowożytna funkcja jest mocno zatarta.

Wnętrze to zostało zlokalizowane między ul. Zamkowa Góra i ul. Żwirki i Wigury (po północnej stronie), dawną linią tylną zabudowy dzisiejszej ul. Braterstwa Narodów, ul. Gdańską, przy której częściowo, choć mocno przekształcony, zachował się fragment muru obronnego (po stronie zachodniej) oraz ul. Katedralną od południa. Ulica ta na wysokości zamku, zakręca pod kątem prostym w kierunku północnym przecinając tę przestrzeń na dwie części: zachodnią i wschodnią.

Obecnie wyraz placu kształtują w zasadniczy sposób: architektura zamku kapitulnego i katedry (od południa); dawny Plac Rejencyjny z zabudową urzędową w postaci czteroskrzydłowego gmachu urzędowego (wcześniej budynek gospodarczy przedzamcza, pałac Fermora) i rezydencji prezydentów rejencji (od zachodu); szpaler drzew pomiędzy ul. Zamkowa Góra z dawnym przedzamczem z pierwotnym wjazdem na teren przedzamcza (od północy) oraz pozostałości po dawnej stadninie koni w postaci ciągłej zabudowy zlokalizowanej po pld.-wsch. stronie. W jej bliskiej odległości, po wschodniej stronie placu znajduje się dominujący budynek kinoteatru wybudowanego w latach 80. XX wieku. W 2011 r. obszar przedzamcza wraz z monumentalnym budynkiem kinoteatru przeszedł rewitalizację, co w pewnym stopniu polepszyło estetykę tego wnętrza. W 2020 r. ukończone zostały kompleksowe prace budowlano-konserwatorskie przy budynku szkolnym (dawny urząd rejencji).

Postulaty konserwatorskie:

- przywrócenie historycznego układu odrębnych dwóch placów poprzez wprowadzenie nowego obiektu w miejscu dawnego budynku Akcyzy. Forma i bryła tego obiektu, jakowegoż elementu wyznaczającego nowy ład przestrzenny powinna nawiązywać do budynku historycznego, który nie istnieje;

- uporządkowanie i zróżnicowanie poziomu oraz nawierzchni obu placów;
- prace restauratorskie zachowanych odcinków średniowiecznych murów, płn.-zach. i pld.-wsch.;
- ochrona zieleni występującej w przestrzeni placu, w szczególności podczas prac rewitalizacyjnych i modernizacyjnych. Przy nowych nasadzeniach komponowanych ważne jest wykorzystywanie gatunków roślin charakterystycznych dla lokalnego krajobrazu;
- uporządkowanie kwestii dot. polowego pochówku jeńców wojennych z okresu drugiej wojny światowej w miejscu skarpy przy drodze wyjazdowej z zaplecza kinoteatru (ekshumacja). Takimi sprawami zajmują się fundacje, np. Fundacja Pamięć lub Pomost działając na zlecenie rządowych organizacji niemieckich.

Plac Plebiscytowy (dawny Flottwellplatz)

Pierwotnie przestrzeń ta pełniła funkcje cmentarza przyszpitalnego usytuowanego poza murami układu lokacyjnego. W 1827 r. została zmieniona w plac miejski (później Flottwellplatz), otoczony reprezentacyjnymi obiektami użyteczności publicznej.

Plac założony na planie nieregularnego czworoboku. Jego granice tworzą następujące ulice: Plac Plebiscytowy (od północy); Słowiańska (od wschodu); Chopina (od południa) oraz Magazynowa (od zachodu). Jego ściany tworzą: pierzeja budynku sądu z lat 60. XIX w. i początków XX w. – dawne Zachodniopruskie Ziemstwo Kredytowe (od północy); szkoła ponadgimnazjalna z 1838 r. wybudowana na wzniesieniu – dawne Gimnazjum Królewskie (od wschodu); szkoła podstawowa, która powstała pod koniec XIX w., ulegała ciągłym przekształceniom jeszcze w wieku XX oraz szkoła muzyczna z połowy XIX w. – dawniej Friedrichschule (od południa). Natomiast od zachodu plac został zamknięty wolnostojącym, monumentalnym, czterokondygnacyjnym spichlerzem dziewiętnastowiecznym o konstrukcji szkieletowej. Po jego północnej stronie powstaje nowa zabudowa mieszkalno-usługowa. W zachodniej części placu zlokalizowany jest budynek mieszkalny z poł. XIX w. – dawnyszpital św. Jerzego. Po jego południowej stronie znajduje się wolnostojący, założony na planie kwadratu, szalek miejski. Centrum placu posiada formę małego parku.

W 2015 r. obszar placu wraz z zabudową wokół niego, przeszedł proces rewitalizacji. Jego efektem było poprawienie estetyki krajobrazu kulturowego przy jednoczesnym unowocześnieniu charakteru placu wewnętrznego.

W przestrzeni omawianego wnętrza urbanistycznego występuje mała architektura w postaci: skromnego kamienia z tablicą informującą o pierwotnej funkcji tego miejsca w południowo – wschodnim narożniku; fontanny w centralnym miejscu; figur muzyków, ławek; latarni oraz śmietników. Zieleni reprezentują nasadzenia zieleni niskiej oraz wysokiej, której wyróżnikiem jest dominujący Dąb Cesarza (Kaiser Eiche)

zlokalizowany po wschodniej części placu. Ulice, plac i ciągi piesze, w tym alejki przecinające plac oraz miejsca parkingowe występujące wokół placu.

Postulaty konserwatorskie:

- większość zabytkowej i unikatowej w skali regionu architektury tworzącej ramy placu przeszła w ostatnich latach wzorcowe prace budowlano-restauratorskie. Wraz z przestrzenią placu stanowią potencjał turystyczny, który nie jest wykorzystany. Postuluje się o stworzenie opisu i promocji medialnej i turystycznej tego ciekawego miejsca;
- w celu dopełnienia tej przestrzeni proponuje się odbudowę wolnostojącego zegara słupowego (pogodynkę) w pld.-wsch. narożniku placu. Uproszczona forma powinna nawiązywać do tego historycznego, który się nie zachował;
- dominantę placu stanowi pomnik przyrody - Dąb Cesarza (Kaiser Eiche), który zlokalizowany jest po wschodniej części placu. Na nowym ogrodzeniu powinna znaleźć się tabliczka z jego opisem przyrodniczym, formalnym oraz historycznym;
- ochrona zieleni występującej w przestrzeni placu (występują tu pomniki przyrody), w szczególności podczas prac rewitalizacyjnych. Przy nowych nasadzeniach komponowanych ważne jest wykorzystywanie gatunków roślin charakterystycznych dla lokalnego krajobrazu.

Kwidzyn Miłosna

Zespół budynków dawnego królewskiego stada ogierów (KöniglichesLandgestüt in Marienwerder) został wzniesiony w latach 1907–1910 według jednorodnej koncepcji architektonicznej i przemyślanej kompozycji przestrzennej. Rozplanowano go na rzucie regularnego prostokąta, pomiędzy szosą a częściowo komponowanym parkiem krajobrazowym. W części centralnej znajduje się rozległa ujeżdżalnia otoczona z trzech stron długimi budynkami stajennymi. Na zachód od zespołu gospodarczego zlokalizowano (przy szosie) budynki mieszkalne z małą zabudową gospodarczą, natomiast pozostałą zabudowę mieszkaniową rozlokowano na obszarze zbliżonym do trójkąta, na pld.-wsch. Na północ od zespołu, otoczony parkiem, wznosi się budynek obecnego pensjonatu połączony z budynkiem gospodarczym. Od strony szosy wzniesiono ogrodzenie z trzema bramami wjazdowymi i furtkami. Najważniejszym układem zieleni wysokiej w zespole jest park krajobrazowy otaczający go od północy, utworzony na bazie naturalnego lasu mieszanego. Poza parkiem w zespole występują licznie nasadzenia wielogatunkowe otaczające budynek administracyjny, akcentujące aleje oraz maneż. Wszystkie budynki, w tym stajnie, kryta ujeżdżalnia, budynki administracyjne i mieszkalne zdecydowanie wpisują się w nurt tzw. Heimatstil (styl regionalny) Nadano im malownicze i nieregularne formy wzbogacone o werandy, ryzality, facjaty, naczółki, mansardowe łamane półszczytowe dachy i zróżnicowaną fakturę elewacji, łączącą ceglane lico w strefach cokołowych i wyższych z wyprawą tynkarską o chropowatej fakturze oraz dekoracyjnie

opracowane półszczyty w formie fachwerkowej czy deskowanej. Wszystkie dachy posiadają pokrycie ceramiczne (karpiówka, dachówka korytkowa, holenderka).

Rysunek 6. Panoramy zespołu królewskiej stadniny koni w Kwidzynie z 1912 r. Za: Atlas zur Zeitschrift für Bauwesen, Berlin 1912, Jahrgang LXII, Bl. 17.

Pierwotnie w skład zespołu zabudowy stada ogierów wraz z ogrodzonym terenem i parkiem wchodziły następujące obiekty: budynek administracyjny, willa dyrektora z dwoma budynkami gospodarczymi, ujeżdżalnia, wieża wodna, trzy stajnie (wieżowa, kowalska i ogrodowa), budynek kasyna i klubu z przylegającym budynkiem gospodarczym, 17 budynków mieszkalnych, dwie bramy murowane i park. Obecnie cały zespół jest własnością miasta – Tereny Rekreacyjno-Wypoczynkowe Miłosna.

Postulaty konserwatorskie:

- ochrona historycznego układu zespołu z siecią ulic wewnętrznych, zabudową i zielenią; lokalizowanie nowych obiektów poza obrębem kompozycyjnym osiedla;
- zachowanie kameralnego charakteru osiedla, dostosowanie nowych elementów do obecnej skali, dotyczy to nie tylko budynków, ale także małej architektury i obiektów rekreacyjnych (place zabaw, urządzenia sportowe);

- zachowanie charakteru historycznej architektury, a przy planowanych remontach staranność w renowacji detalu, szczególnie stolarki okiennej i drzwiowej; przy wymianie stolarki okiennej na nową, utrzymanie dawnego podziału i kolorystyki;
- ochrona zieleni, w szczególności podczas prac rewitalizacyjnych. Przy nowych nasadzeniach komponowanych ważne jest wykorzystywanie gatunków roślin charakterystycznych dla lokalnego krajobrazu;
- przy pracach rewitalizacyjnych nawierzchni nie powinno stosować się betonowych i asfaltowych rozwiązań (w tym barwnej kostki brukowej);
- opracowanie dla całego zespołu studium historyczno-konserwatorskiego na podstawie, którego określone zostać powinny postulaty i wytyczne oraz program prac konserwatorskich dla całego zespołu.

Osie widokowe²

W krajobrazie kulturowym miasta występuje także wiele wnętrz z osiami widokowymi, które w niektórych przypadkach uległy znacznym przekształceniom. Głównie te, które skierowane są na główną dominantę – zespół katedralno-zamkowy. Do jednej z takich osi widokowych należy ul. Braterstwa Narodów (dawna Marienburgerstr.) Na odcinku od ul. Zamkowa Góra do dawnego Rynku to historyczne wnętrze, w wyniku zniszczeń wojennych zostało całkowicie pozbawione zabudowy po obu stronach osi. Taki stan rzeczy odsłania masyw świątyni i zamku, jako przesunięte zamknięcie osi widokowej. Pierwotnie zamknięcie to tworzył ratusz wraz ze smukłą wieżą. Przestrzeń ta zatraciła swoją czytelność oraz podstawową funkcję, jako głównej drogi wprowadzającej do miasta lokacyjnego i Rynku od czasów średniowiecza. Obecnie w tym miejscu znajduje się trawnik oraz zrewitalizowany park z nasadzeniami wysokiej zieleni i małą architekturą.

Postulaty konserwatorskie:

- przywrócenie zabudowy pierzowej w historycznym obrysie i skali kwartału na odcinku od skrzyżowania z ul. Słowiańską do skrzyżowania z ul. Targową i ul. Katedralną;
- przywrócenie historycznego podziału parcelacyjnego;
- wykonanie pełnej inwentaryzacji zachowanego historycznego i materialnego dziedzictwa wnętrza, łącznie z małą architekturą i detalem budowlanym wraz z przeprowadzeniem Zabytkoznawczej Analizy Wartościującej;

²Na podstawie Programu Opieki nad Zabytkami Powiatu Kwidzyńskiego na lata 2023 – 2026 (Uchwała nr XLVII/250/2023 Rady Powiatu Kwidzyńskiego z dnia 28 sierpnia 2023 r.).

- rewitalizacja wnętrza traktu na całym odcinku z uwzględnieniem wytycznych konserwatorskich zawartych w przeprowadzonych wcześniej opracowaniach studialnych; wniosków płynących z przeprowadzonej inwentaryzacji zachowanego historycznego i materialnego dziedzictwa.

Inna zniekształcona oś widokowa skierowana na bryłę założenia sakralno-warownego znajduje się na ul. Podjazdowej (dawna Niedrtorstr.). Na odcinku od ul. Górnej (dawnej Wallstr.) do dawnego Rynku. To historyczne wnętrze w wyniku działań wojennych i powojennych przekształceń, zostało pozbawione pierwotnego charakteru. Ściany tego podłużnego wnętrza tylko w południowej części posiadają historyczną zabudowę. Natomiast w północnej części występuje współczesna zabudowa blokowa, która nie harmonizuje z budynkami historycznymi. W połowie wysokości traktu po zachodniej stronie, w miejscu dawnego Targu Rybnego znajduje się niewielki skwer z nasadzeniami zieleni wysokiej. Nawierzchnia ciągu jezdni posiada historyczną brukowaną nawierzchnię.

Postulaty konserwatorskie:

- rewitalizacja placu w miejscu dawnego Targu Rybnego (Fischmarkt), z połączeniem pieszym wzdłuż linii murów (dawna uliczka Kawowa) z zrewitalizowanym otoczeniem odbudowanego kwartału zachodniego. Ponadto na placu należy uczynić miejsce dawnego wodotrysku wraz z figurą założyciela miasta Hermanna von Balka;
- konserwacja zachowanych fragmentarycznie murów miejskich wraz z uczynieniem w nawierzchni lub w innej formule, znajdującej się niegdyś w świetle tej ulicy Bramy Nizinnej.

Kolejnym wydłużonym wnętrzem z osią widokową jest fragment ul. Chopina (dawnej Bahnhofstr.). Na odcinku od ul. Piłsudskiego do ul. Kościuszki w dużej mierze zachowała się pierwotna zabudowa z przełomu XIX i XX w. Perspektywę osi zamyka majestatyczny budynek neogotyckiego dworca kolejowego. Jeszcze do niedawna wnętrze to stanowiło jedno z najbardziej cennych i atrakcyjnych wnętrz długich pod względem kompozycyjno-przestrzennym. Omawiany odcinek wytyczono w kierunku wschodnim w II poł. XIX w. W jego wytyczeniu czytelna jest nowoczesna koncepcja urbanistyczna otwierająca oś widokową na budynek dworca, a także nowoczesna myśl komunikacyjna, nadająca traktowi znaczną szerokość z ogródkami przed domami oraz szpalerami nasadzeń zieleni wysokiej tworzącymi formę alei. Pod względem kompozycyjno-przestrzennym zabudowa ulicy w części wschodniej jest zwarta, natomiast w części zachodniej nieco rozluźniona. Jeszcze do niedawna wnętrze tej ulicy posiadało ogromne wartości architektoniczno-przestrzenne oraz kompozycyjne. Obecnie na skutek niepożądanych przekształceń wpływających negatywnie na walory krajobrazowe, utraciło swój dawny charakter i klimat, nie wspominając o wyżej wymienionych wartościach. Kilka budynków wymaga natychmiastowych prac remontowo-restauratorskich. Większość parterów została adaptowana na lokale usługowo – handlowe. Nowe funkcje wymagały pewnych przekształceń w konstrukcji budynku oraz kompozycji elewacji, a także wprowadzenia podestów, schodów i nawet masywnych betonowych przedproży. Z wprowadzeniem powyższych funkcji

pojawił się także problem nieestetycznych reklam. Asfaltowa nawierzchnia ciągu jezdni, polbrukowa nawierzchnia ciągu pieszego, dwa długie ciągi parkingów wzdłuż ulicy oraz masywne betonowe latarnie, także wpływają ujemnie na walory krajobrazowe tej przestrzeni.

Postulaty konserwatorskie:

- rewitalizacja wnętrza traktu na całym odcinku (konserwacja i renowacja zabudowy, która jeszcze nie została wykonana, wymiana nawierzchni ulicy i ciągów pieszych, mała architektura, nasadzenia zieleni, wymiana wysokich betonowych latarni);
- uzupełnienie nową zabudową plomby naprzeciw większego parkingu – placu obok sanepidu. Nowa zabudowa powinna nawiązywać formalnie do tej historycznej, która się nie zachowała;
- ograniczenie wprowadzania nowych funkcji handlowo-usługowych w przestrzeniach parterów kamienic i dawnych willi.

Architektura sakralna

Konkatedra św. Jana Ewangelisty, ul. Katedralna 3

Budowę katedry rozpoczęto od budowy prezbiterium zwanego też kryptą grzebalną lub chórem (ukończono ok. 1330 r.). Przez pewien czas istniało zarówno nowe prezbiterium jak i dawny kościół farny, na którego miejscu po 1343 r. zaczęto budować pod kierunkiem mistrza Ruperta, korpus nawowy katedry. W trakcie prac głównego korpusu katedry nastąpiła zmiana w koncepcji budowlanej, tzn. postanowiono połączyć katedrę z zamkiem. Świątyni (prezbiterium) dodano

Fotografia 1. Widok na Konkatedrę św. Jana Ewangelisty.

dwukondygnacyjny chór, we wschodnich narożach wzniesiono dwie ośmioboczne wieżyczki powiązane z obiegającym katedrę gankiem (wybudowanym w 1384 r.). Od południowego zachodu wybudowano potężną dzwonnice, która była jednocześnie główną wieżą zamku. Cały kompleks gotowy był pod koniec XIV w. Powstał unikalny organizm architektoniczny, w którym czworobok zamku klasztorного sprzężony jest z masywem katedry. Obie części (zamek i katedra) miały własne umocnienia, połączone murami, tworzące doskonale wkomponowany w naturalne otoczenie system obronny.

Budowla została wzniesiona z czerwonej cegły w wątku wendyjskim i gotyckim na kamiennym fundamencie i utrzymana w stylu gotyckim. Stanowi przykład architektury zakonnej, charakteryzującej się prostotą, jednorodnością i oszczędnością w stosowaniu elementów dekoracyjnych. Składa się z prezbiterium oraz korpusu nawowego (rozciągniętego do wschodniej ściany zamku). Wydłużony, wieloboczny, czteroprzęsłowy chór jest wyższy niż trzynawowy korpus. Przejście pomiędzy tymi elementami

na wysokości ganków obronnych stanowią dwie wąskie, ośmiokątne wieżyczki schodowe umiejscowione po stronie północnej i południowej, wystające poza linię muru. Zewnętrzna architektura prezbiterium i nawy głównej charakteryzuje się układem trzystrefowych połączeń ściennych i przypór (gzyms, wąskie ostrołukowe okna, fryz maswerkowy, okna ganku obronnego). Wnętrze trójnawowego korpusu zostało sklepienie gwiazdowym (nawa główna, wyższa) oraz sklepieniami trójdzielnymi przeskokowymi (nawy boczne, niższe). Sklepienia podtrzymują ośmioboczne ceglane filary z szerokimi arkadami. Całość przykrywa dach dwuspadowy. W wyniku takiej konstrukcji powstała trójnawowa, pięcioprzęsłowa pseudobazylika, nad którą od strony południowo zachodniej dominuje monumentalna dzwonnica (zarazem wieża główna warowni).

W latach 60. XIX w. katedra została poddana gruntownej i prekursorskiej restauracji według projektów wielu uznanych konserwatorów, radców budowlanych i architektów, m.in. tj. Friedrich August Stüler, Heinrich Koch, Gustav Reichert czy Ferdinand von Quast. Głównym założeniem wówczas było przywrócenie jedności stylowej (gotyckiej) wnętrza oraz elewacjom zewnętrznym⁴¹⁶. To właśnie te prace ukształtowały ostatecznie wystrój wnętrza oraz kompozycję i kostium dekoracyjny wszystkich elewacji. W ostatnich dziesięcioleciach przeprowadzono cały szereg prac konserwatorsko-restauratorskich. Do ostatniej realizacji konserwatorskiej zaliczyć można przeprowadzenie prac przy unikatowej tablicy fundacyjnej wykonanej w technice mozaiki z ok. 1380 r. W ostatnich latach w ramach Rządowego Programu Odbudowy Zabytków miasto Kwidzyn uzyskało dofinansowanie w wysokości ponad 3 mln zł na ratunkowe prace odwadniające, pilne naprawy pokrycia dachowego i niezbędne wymiany elementów więźb dachowych katedry w Kwidzynie.

Postulaty konserwatorskie:

- Systematyczna opieka konserwatorska katedry;
- przeprowadzenie interdyscyplinarnych badań naukowych określających m.in. historię przekształceń architektonicznych, warsztat budowlany oraz stan zachowania wraz z przyczynami zniszczeń, co będzie stanowić podstawę do nakreślenia wniosków konserwatorskich i założeń programu prac restauratorsko-budowlanych;
- zabezpieczenie świątyni przed wilgocią i mikroorganizmami;
- prace konserwatorskie wnętrza wraz z wyeksponowaniem historycznych elementów wystroju i wyposażenia;
- wdrażanie kompleksowego programu konserwatorskiego dla całej katedry i zamku, jako jednego organizmu architektonicznego, który powstał w zbliżonym surowcowo i technologicznie warsztacie budowlanym.

Kościół pw. św. Trójcy, ul. Piłsudskiego 47

Kościół zbudowany w latach 1846-1858 według projektu architekta Augusta Sollera, ucznia Karla Friedricha Schinkla, w stylu arkadkowym³ – Rundbogenstil, nawiązujący do typu bazyliki starochrześcijańskiej, włoskiego romanizmu i gotyku. Budowla z cegły na kamiennych fundamentach. Jest to trzynawowa bazylika wzniesiona na planie prostokąta z pięcioboczną absydą w prezbiterium od strony wschodniej. Główne wejście do świątyni zbudowano jako trzy połączone ze sobą portale. Między portalami są umieszczone figury świętych – Apostołów Piotra i Pawła. Nad portalami są umieszczone balustrady maswerkowe. Nawa główna nakryta jest dachem dwuspadowym. Od frontu znajdują się dwie wieże, których budowę ukończono w 1886 roku. Stan zachowania obiektu – dobry.

Fotografia 2. Widok na Kościół pw. św. Trójcy, przy ul. Piłsudskiego 47.

Postulaty konserwatorskie:

- Systematyczna opieka konserwatorska kościoła.

Synagoga, ul. Batalionów Chłopskich 44a

Synagoga została zbudowana w latach 1830–1832. W latach 30. XX wieku kwidzińska gmina żydowska sprzedała budynek synagogi niemieckim władzom miasta, które umieściły w nim warsztat rzemieślniczy. Po zakończeniu II wojny światowej budynek dawnej synagogi służył jako rozlewnia wód PSS "Społem".

Fotografia 3. Widok na budynek starej synagogi.

Murowany z cegły budynek synagogi wzniesiono na planie prostokąta, w stylu neogotyckim. Wnętrze było pierwotnie jednoprzestrzenne, przesklepione drewnianą kolebką, która zachowała się do dnia dzisiejszego.

Postulaty konserwatorskie:

- budynek jest w bardzo złym stanie, dlatego też bezzwłocznie należy kontynuować kroki wymuszające na właścicielu podjęcia prac zabezpieczających wraz z otoczeniem (spadające dachówki na chodnik), a następnie, podjęcia prac budowlano-konserwatorskich. Jeżeli próby okażą

³ Prąd w architekturze historyzmu (czasem uważany za formę przejściową między klasycyzmem a historyzmem), nawiązujący do architektury romańskiej, wczesnochrześcijańskiej, bizantyjskiej i częściowo też włoskiego renesansu.

się nieskuteczne należy rozważyć próbę przejęcia zabytku przez Skarb Państwa w celu zabezpieczenia i odrestaurowania z przeznaczeniem na funkcje kulturalne, związane np. z ekspozycją dot. historii i kultury gminy żydowskiej;

- uporządkować otoczenie synagogi (dzika roślinność niska oraz śmieci).

Kaplica Kościoła Ewangelicko-Metodystycznego (obecnie rzym.-kat. kaplica adoracyjna św. Ojca Pio), ul. Basztowa 5

Kaplica wzniesiona w 1892 r. jako nieduża, ceglana neogotycka budowla salowa. Wzniesiona na planie prostokąta, posiadająca niską pięcioboczną absydę. Jest typowym przykładem architektury sakralnej z terenów północnych Niemiec.

Fotografia 4. Widok na dawną kaplicę Kościoła Ewangelicko-Metodystycznego.

Stan zachowania obiektu – dobry.

Postulaty konserwatorskie:

- Systematyczna opieka konserwatorska kościoła.

Architektura obronna

Zamek kapitulny (zespół katedralno-zamkowy), ul. Katedralna 3

Pierwotnie gotycki zamek stanowił samodzielną budowlę. Znaczną część wzniesiono w I poł. XIV w. Później, ale jeszcze w XIV w., dołączono do niego katedrę. Sam zamek zbudowany został na planie zbliżonym do kwadratu (48,4 x 49,6 m) z cegły licowej ułożonej w wążku gotyckim, zaś mury piwnicy i fundamenty z kamienia polnego. Do dziś zachowały się dwa skrzydła z krążgankami i bramą wjazdową w skrzydle północnym.

Fotografia 5. Widok na zespół katedralno-zamkowy.

Budowla posiada typowe cechy zamku krzyżackiego (konwentualnego) z pierwszej połowy XIV w., gdzie narożniki akcentowane są wieżami a pod okapami dachów występują ganki obronne. Elewacje ścian zewnętrznych i wewnętrznych dwóch zachowanych skrzydeł artykułowane są wertykalnie blendami i horyzontalnie fryzem dekoracyjnym oraz pasem ganku obronnego. W jednym z narożników usytuowana jest potężna, wysoka na 59 m wieża główna, której mury zwieńczono blankami. Pełniła ona funkcje obronne, służyła też za dzwonnice.

Najbardziej charakterystycznym elementem budowli jest gdańsko – wieża o przeznaczeniu obronnym i sanitarnym przykryta dachem dwuspadowym ze schodkowymi szczytami, na których zostały osadzone

sterczyny. Wieża wraz z prowadzącym do niej krytym gankiem przylega do skrzydła zachodniego zamku. Połączenie między gdańskim, a głównym piętrem zamku stanowi długi na 55 m, zaduszony korytarz opierający się na pięciu ogromnych filarach. Dansker wznosił się nad dawną odnogą rzeki Stary Nogat. Od strony północnej znajduje się jeszcze jedna wieża, a w nim zamkowa studnia. Najważniejsze pomieszczenia zamkowe mieszczą się na pierwszym piętrze. W skrzydle północnym to tzw. zimowy refektarz ze sklepieniem gwiaździstym wspartym na usytuowanej po środku sali kolumnie, skryptorium oraz izba mieszkalna prepozyta kapituły i skarbiec. W skrzydle zachodnim znajduje się największa zachowana sala, najprawdopodobniej dormitorium. Nad poziomem głównym znajdują się jeszcze dwie kondygnacje posiadające urządzenie obronne. Na zachodniej ścianie katedry zachowały się cenne relikty po rozebranych w 1798 r. skrzydłach – wschodnim i południowym. Wszystkie skrzydła były podpiwniczone.

Do 1772 r. kilkakrotnie przebudowywany na siedziby: sądu, wwiezienia i szkoły. W latach 1855-1875 przeprowadzono szeroko zakrojone prace budowlano-konserwatorskie pod kierunkiem Heinricha Kocha i Gustava Reicherta. Wówczas zaszły znaczne zmiany w układzie funkcjonalno-przestrzennym, m.in. wprowadzono nową klatkę schodową, otwory okienne, rekonstrukcję krużganków, sklepień, szczytu wieży studziennej oraz górnych partii narożnych wież. Oryginalne sklepienia w piwnicach, w skrzydle północnym gwiaździste, a pod niezachowanym skrzydłem wschodnim krzyżowe. Na piętrze także gwiaździste, częściowo rekonstruowane, w tym w kwadratowej sali skrzydła północnego, z ośmiobocznym filarem środkowym pochodzącym z rozebranego skrzydła południowego.

Postulaty konserwatorskie:

- Systematyczna opieka konserwatorska,
- przeprowadzenie interdyscyplinarnych badań naukowych określających m.in. historię przekształceń architektonicznych, warsztat budowlany oraz stan zachowania wraz z przyczynami zniszczeń, co będzie stanowić podstawę do nakreślenia wniosków konserwatorskich i założeń programu prac restauratorsko-budowlanych,
- prace konserwatorskie wnętrza wraz z wyeksponowaniem historycznych elementów wystroju i wyposażenia,
- wdrażanie kompleksowego programu konserwatorskiego dla całej katedry i zamku, jako jednego organizmu architektonicznego, który powstał w zbliżonym surowcowo i technologicznie warsztacie budowlanym.

Zespół miejskich murów obronnych - odcinek zachodni i południowy

Pierwsze obwarowania na terenie Kwidzyna (Marienwerder) wzniesione zostały około 1233 roku, przez oddziały krzyżackie pod dowództwem mistrza krajowego Hermana Balka. Fortyfikacje te, zapewne o formie drewniano – ziemnej strażnicy, uległy zniszczeniu w latach 1242 – 1243, w trakcie pierwszego powstania Prusów przeciw władzy krzyżackiej. Prawdopodobnie miasto opustoszało wówczas na dłuższy czas, a nowi osadnicy pojawili się dopiero w 1255 roku. W czasie drugiego powstania pruskiego z lat 1260 – 1273 miasto, stanowiące już wówczas własność biskupów pomezańskich, zostało ponownie, dwukrotnie spalone i spustoszone. Po tym wydarzeniu, w końcu XIII wieku, podjęto decyzję o budowie kamienno-ceglanych miejskich murów obronnych. Około 1336 roku zasadnicze prace budowlane nad nimi były już ukończone.

Fotografia 6. Fragment zachowanych murów obronnych Kwidzyna.

W XVIII wieku średniowieczne miejskie mury obronne, podobnie jak w większości innych ośrodków miejskich, za sprawą szybkiego rozwoju sztuki wojennej, stały się całkowicie zbędne. Podupadłe i zaniedbane zaczęły być stopniowo rozbierane i wchłaniane przez zabudowę miejską, tak że do końca XIX stulecia zostały prawie całkowicie unicestwione.

Do czasów obecnych najlepiej zachował się krótki fragment miejskiego muru obronnego na południowy – zachód od zamku, od strony skierowanej ku rzece Liwa. Znajdował się tam stromy stok nie nadający się pod zabudowę miejską lub drogę, co zapewne uratowało mur przed rozbiórką. Niestety nie przetrwała żadna z baszt lub bram miejskich.

Stan zachowania wszystkich fragmentów murów jest generalnie zły. Większość z nich była wielokrotnie przelicowywana materiałem ceramicznym (np. cegła klinkierowa), przy zastosowaniu w wielu przypadkach niewłaściwego spoiwa cementowego, które oddziaływywało destrukcyjnie na materiał ceramiczny, jak również przy użyciu nieodpowiadającej rozmiarom, fakturą czy właściwościom fizyko-mechanicznym cegły gotyckiej.

Postulaty konserwatorskie:

- Systematyczna opieka konserwatorska.
- Przeprowadzenie kompleksowych prac renowacyjnych pozostałości murów ochronnych.

Budynki użyteczności publicznej

Z racji tej, że Kwidzyn pełnił rolę ważnego ośrodka administracyjnego w tej części Prus utworzono tu szereg gmachów użyteczności publicznej, które powstawały etapami.

Obiekty użyteczności publicznej podzielić można na grupy związane z funkcją tych obiektów:

- Urzędy:
 - dawny urząd starosty i siedziba starostwa (Kreishaus) przy dzisiejszej ul. Warszawskiej,
 - nowa neobarokowa siedziba starostwa (Landratsamt), także przy dzisiejszej ul. Warszawskiej,
 - dawna siedziba urzędów rejencji kwidzyńskiej w przebudowanym przez Davida Gilly pałacu Fermora,
 - dawny lazaret wojskowy, później siedziba policji i Urzędu Finansowego (Finanzamt), przy ul. Piłsudskiego, do niedawna biblioteka. Obecnie zabytek jest nieużytkowany, co zdecydowanie nie sprzyja jego kondycji.
- Sądy:
 - budynek dawnego Sądu Ziemskiego (Wyższy Sąd Krajowy - Kgl. Oberlandesgericht) przy ul. Braterstwa Narodów,
 - dawna siedziba Zachodniopruskiego Ziemstwa Kredytowego, przy ul. Plebiscytowej.
- Szkoły m.in.:
 - gimnazjum Królewskie im. Friedricha Schillera (dla chłopców), ul. Słowiańska 17 (ob. Zespół Szkół nr 1),
 - szkoła podoficerska w zespole koszar przy ul. Grudziądzkiej,
 - budynki z okresu międzywojennego: konsulat Polski (ob. przedszkole),
 - gimnazjum Polskie przy ul. Konarskiego 12,
 - szkoła zawodowa przy ul. Warszawskiej (ob. szkoła podstawowa),
 - wyższa Szkoła dla dziewcząt (ob. Szkoła Podstawowa nr 5),
 - szkoła pod tzw. zegarem przy Rondzie Pod Zegarem,
- Szpitale:
 - dawny szpital św. Jerzego z XVIII w. wzniesiony przy dzisiejszym Pl. Plebiscytowym,
 - szpital miejski w Kwidzynie przy ul. Hallera,

- dawny szpital Diakonisek wzniesiony na obszarze dawnej osady podmiejskiej Marienau (obecnie ul. Malborska), aktualnie Dom Pomocy Społecznej,

- Inne obiekty:

- gmach dawnej poczty cesarskiej w Kwidzynie, przy dzisiejszej ul. Braterstwa Narodów,

- dworzec kolejowy, przy ul. Kościuszki,

- koszary, m.in.: neogotycki zespół koszar wojskowych z lat 1877-79 (budynek sztabu, koszary, wartownia, hala sportowa, ujeżdżalnia, magazyn) przy ul. Grudziądzkiej, oraz przy ul. Kościuszki kasyna: wojskowe oraz cywilne (później przebudowane na kino).

Poniżej opisy wybranych budynków użyteczności publicznej.

Siedziba Starostwa – Kreishaus, ob. Dom Seniora, ul. Warszawska 18

Wzniesiony w 1811 r. w pięknej klasycyzującej formie. Murowany na wysokiej podmurówce, podpiwniczony, parterowy, z użytkowym poddaszem. Elewacja frontowa 7-osiowa z trójosiowym, wgłębnym portykiem, do którego prowadzą schody, poprzedzone czterema kolumnami. Elewacja budynku boniowana. Obecnie po gruntownych pracach konserwatorsko-budowlanych i adaptacyjnych, związanych z nadaniem nowej funkcji – Domu Seniora.

Fotografia 7. Widok na dawną siedzibę Starostwa, przy ul. Warszawskiej 18.

Stan zachowania obiektu – dobry.

Postulaty konserwatorskie:

- Systematyczna opieka konserwatorska.

Siedziba Starostwa, ob. Urząd Miejski w Kwidzynie, ul. Warszawska 19

Pierwotnie urząd starosty (landratsamt) i siedziba starostwa, wybudowany w latach 1918-1925. Budynek murowany, trójkondygnacyjny. Elewacja frontowa 20-sto osiowa, z trójosiowymi ryzalitami skrajnymi. Główne drzwi elewacji frontowej we wnęce zamkniętej półkoliście. Drzwi poprzedzone portykiem z 4 kolumn, drzwigającym nadproże będące tarasem drugiej kondygnacji.

Fotografia 8. Widok na budynek Urzędu Miejskiego w Kwidzynie.

Stan zachowania obiektu – dobry.

Postulaty konserwatorskie:

- Systematyczna opieka konserwatorska.

Budynek dawnego Ziemstwa Kredytowego, ob. Sąd Rejonowy, Plac Plebiscytowy 1

Budynek to dawna siedziba Zachodniopruskiego Ziemstwa Kredytowego z lat 1864-66, rozbudowana w 1879, w 1920 roku siedziba Komisji Plebiscytowej, obecnie sąd rejonowy.

Obiekt na planie prostokąta. Budynek z podpiwniczeniem, piętrowy z użytkowym poddaszem. W elewacji frontowej ryzalit z wejściem i balkonem piętra, wyniesiony ponad poziom dachu, zwieńczony sterczynami w formie wielobocznych wieżyczek. Elewacja frontowa, południowa, 12 osiowa. Stan zachowania obiektu – dobry. Budynek po przeprowadzonych kompleksowych pracach restauratorskich.

Postulaty konserwatorskie:

- Systematyczna opieka konserwatorska.

Budynek dawnego sądu ziemskiego, ob. Szkoła Specjalna, ul. Braterstwa Narodów 59

Budynek powstał w latach 1798–1801 w duchu klasycystycznym wg. projektu architekta Davida Gilly. Do jego wybudowania użyto cegły rozbiórkowej pochodzącej z dwóch skrzydeł zamku kapitulnego, w późniejszych latach rozbudowywany. Budynek na planie zbliżonym do litery U, złożony z korpusu głównego i skrzydeł bocznych. Korpus główny trójkondygnacyjny, nakryty dachem czterospadowym, w elewacji frontowej płytkie ryzalitty boczne. Fasada 15-osiowa, symetryczna, z zachowanym bogatym detalem elewacyjnym.

Postulaty konserwatorskie:

Fotografia 9. Widok na budynek Ziemstwa Kredytowego, ob. Sąd Rejonowy.

Fotografia 10. Widok na budynek dawnego sądu ziemskiego.

- Systematyczna opieka konserwatorska.
- Przeprowadzenie kompleksowych prac konserwatorsko – budowlanych.

Gimnazjum Królewskie im. Friedricha Schillera, ob. Zespół Szkół nr 1, ul. Słowiańska 17

Budynek jest jednym z dwóch obiektów szkolnych na terenie województwa pomorskiego, zaprojektowanych z udziałem berlińskiego architekta, Karla Friedricha Schinkla, jednego z najwybitniejszych twórców klasycyzmu w Królestwie Prus, wybudowane w latach 1835 – 1838.

Klasycystyczny budynek został wzniesiony na rzucie wydłużonego prostokąta; na osiach dłuższych boków szerokie ryzality wydzielające część reprezentacyjną z holem, klatką schodową i aulą. Bryła zwarta, symetryczna, dwukondygnacyjna, podpiwniczona, z wyraźnie wyższą (też dwukondygnacyjną) partią ryzalitu zamkniętą frontonem i nakrytą niskim dachem dwuspadowym. Obiekt murowany z cegły, pokrycie

Fotografia 11. Widok na budynek dawnego Gimnazjum Królewskiego.

dachu z blachy tytanowo-cynkowej. Elewacja frontowa (zachodnia) 11-osiowa, z silnie zaakcentowanym 5-osiowym ryzalitem środkowym, zwieńczonym gładkim tympanonem obramionym szerokim gzymsem. Na osi ryzalitu w parterze portal główny, na piętrze pięć wysokich, domkniętych półkoliście okien; w polach podokiennych bogata żeliwna dekoracja w formie wici roślinnych. Szczyt i boczne narożniki frontonu zwieńczone akroterionami; pod gzymsem tympanonu widoczna łacińska inskrypcja: „INTROITE, QUOS MUSA NASCENTES PLACIDO LUMINE VIDERIT” (Wejdźcie, na których muza spojrzy przy urodzeniu łaskawym okiem). W elewacji tylnej w analogicznym miejscu umieszczono napis odnoszący się do fundacji obiektu przez króla: „MUNIFICENTIA FRIDERICI GUILLELMI III REGIS DEMENRISSIMI EXTR. MDCCCXXXVII” (Zbudowano hojnością króla Fryderyka Wilhelma III 1837).

Stan zachowania obiektu – dobry.

Postulaty konserwatorskie:

- Systematyczna opieka konserwatorska.

Szkoła dla dziewcząt, ob. Szkoła Podstawowa nr 5,
ul. Hallera 4

Budynek wzniesiony w latach 1905-1906. Budynek złożony z trzech brył: gmachu głównego oraz dwóch prostopadłych skrzydeł tworzących razem plan zbliżony do litery U. Każdy z elementów na planie wydłużonego prostokąta. Budynek podpiwniczony, dwukondygnacyjny, z poddaszem, Przy elewacji tylnej ryzalit. Fasada ceglana, łączona z pasowymi dekoracjami wykonanymi w tynku.

Fotografia 12. Widok na budynek dawnej szkoły na dziewcząt, przy ul. Hallera 4.

Stan zachowania obiektu – dobry.

Postulaty konserwatorskie:

- Systematyczna opieka konserwatorska.

Budynek poczty cesarskiej, ob. Poczta, ul. Braterstwa Narodów 50

Wzniesiony w latach 1911 – 1913 w miejscu wcześniejszego budynku poczty, tzw. poczta cesarska. Budynek założony na planie litery L. Budynek podpiwniczony, piętrowy i dwupiętrowy, o zróżnicowanych wysokościach poszczególnych elementów bryły. Kryty dachami dwu i trójspadowymi, w połaciach których są rozbudowane facjatki. Parterowy i piętrowy trakt od dziedzińca kryte płaskimi dachami zamkniętymi attyką. Na narożniku najwyższy trzon budynku, kryty dwuspadowym dachem, zamkniętym dekoracyjnymi szczytami.

Fotografia 13. Widok na budynek poczty.

Postulaty konserwatorskie:

- Systematyczna opieka konserwatorska,
- Przeprowadzenie bieżących prac konserwatorskich.

Dworzec kolejowy, ob. Biblioteka Miesjko – Powiatowa ul. Kościuszki 54

Dworzec z lat 80-tych XX w. Posiada formy architektury neogotyckiej. Budynek konstrukcji ceglanej o niejednorodnym układzie, na planie prostokąta. Od zachodu posiada dwa płytkie ryzality. Bryła podpiwniczona, dwu i jednokondygnacyjna.

Fotografia 14. Widok na budynek dworca kolejowego.

W ostatnich latach obiekt poddany kompleksowym pracom renowacyjnym. Stan zachowania obiektu – dobry.

Postulaty konserwatorskie:

- Systematyczna opieka konserwatorska.

Towarzystwa Kasyno w Kwidzynie, ob. Kasyno Kultury / Kwidzyńskie Centrum Kultury, ul. Piłsudskiego 6a

Gmach dawnego Towarzystwa Kasyno w Kwidzynie, wg. najnowszych badań wniesiony został w 1875 r. wg. projektu Gustava Reicherta w stylu neoklasycystycznym, nieoficjalna pierwsza siedziba muzeum, przebudowany w 1935 r. na potrzeby nowego przeznaczenia - kina.

Korpus główny dwukondygnacyjny, elewacja frontowa na cokole, z gzymsem 7-osiowym.

Fotografia 15. Widok na budynek przy ul. Piłsudskiego 6a.

Budynek po przeprowadzonych kompleksowych robotach restauratorskich, z wzorcową adaptacją na nowe funkcję społeczne.

Postulaty konserwatorskie:

- Systematyczna opieka konserwatorska.

Zespół koszar wojskowych, ob. obiekty użyteczności publicznej (m.in. Powiatowy Urząd Pracy, Urząd Gminy Kwidzyn)

Zespół dawnej Szkoły Podoficerskiej jest cennym przykładem neogotyckiej architektury wojskowej o niezwykle bogatej formie i dekoracji, stanowiącej jednorodny i zwarty przestrzenny układ zabudowy.

Po zjednoczeniu Niemiec z wypłaconej przez Francję kontrybucji wojennej przystąpiono w połowie 1876 r. do budowy w Kwidzynie Królewskiej Szkoły Podoficerskiej pomiędzy obecnymi ulicami Grudziądzką (dawną Graudenzerstrasse) i 11 Listopada (dawną Keiserstrasse). W ciągu trzech lat powstał spójny architektonicznie kompleks budynków, m.in. budynek sztabowy, koszary, wartownia, hala sportowa, ujeżdżalnia, lazaret. W latach 1940-1945 w zespole ponownie funkcjonowała Szkoła Podoficerska. Po 1945 r. koszary zajęły wojska radzieckie; od 1951 r. do początku lat 90 XX wieku w zespole stacjonowało Wojsko Polskie.

Neogotycki zespół zajmuje teren zbliżony kształtem do wydłużonego prostokąta o ściętych wschodnich

Fotografia 16. Widok na element dawnych koszar wojskowych – dawnej szkoły podoficerskiej.

narożach (ok. 3 ha pow.). Kompozycja zespołu regularna, symetryczna względem dłuższej osi wschód-zachód; obiekty usytuowane kalenicowo wzdłuż granic założenia (powiązane częściowo zachowanym murem); wszystkie oskrzydlały duży wewnętrzny dziedziniec z trzema placami: apelowym, ćwiczeń i manewrowym. Historyczna zabudowa składa się z siedmiu budynków wzniesionych w latach 1876-1879: budynku sztabowego (usytuowany od frontu, oparty na granicy wschodniej), dwóch bliźniaczych budynków koszarowych (przy granicy północnej i południowej, trzykondygnacyjne), hali sportowej (przy granicy południowej), dawnego lazaretu (po przeciwnej stronie, najbardziej wysunięty na północ, dwukondygnacyjny) oraz dawnej ujeżdżalni (na zamknięciu zespołu od strony zachodniej) i niewielkiej wartowni (przy granicy południowej blisko budynku sztabowego). Wszystkie obiekty murowane z cegły (detal architektoniczny z cegły glazurowanej i kształtek ceramicznych), na wysokim cokole, podpiwniczone, z niskimi dachami dwu- i czterospadowymi, krytymi blachą ciętą w romby, oparte na rzutach wydłużonych prostokątów, wzbogaconych ryzalitami; elewacje o dekoracji neogotyckiej, m.in.: ostrołukowe portale i otwory okienne, okna biforialne, masywne fryzy arkadkowe, gotycyzujące kolumny, uskokowe szkarpy, w zwieńczeniu murów motyw krenelażu. Frontowy budynek sztabu - najbardziej reprezentacyjny obiekt w zespole, formą nawiązuje do architektury obronnej; trójskrzydłowy, skrzydła zewnętrzne skierowane pod kątem 60° w kierunku dziedzińca; bryła silnie rozczłonkowana, symetryczna, 3-kondygnacyjna, na osi fasady masywna wieża (u podstawy czworoboczna, wyżej ośmioboczna), flankowana ukośnie szkarpami, ostatnia kondygnacja nadwieszona, wsparta na krenelażu; naroża od strony dziedzińca ujęte okrągłymi lub ośmiobocznymi wieżyczkami.

Postulaty konserwatorskie:

- Systematyczna opieka konserwatorska.

Cmentarze

Wśród zabytkowych cmentarzy Kwidzyna w dzisiejszych granicach administracyjnych wyróżnić można 11 cmentarzy. Są to tzw. cmentarze nieistniejące (zlikwidowane, miejsca po nich zamieniono na parki, skwery, place z tablicą upamiętniającą teren dawnych pochówków), cmentarze nieczynne (istniejące, nigdy oficjalnie nie zlikwidowane, w tym zdewastowane - zachowane resztki nagrobków lub samo miejsce z drzewostanem) oraz cmentarze czynne.

Cmentarze nieistniejące, zlikwidowane:

- Cmentarz, pierwotnie przy szpitalu Św. Jerzego, później komunalny, na Placu Plebiscytowym, założony pod koniec XV w., splantowany w 1827 r., skwer z zabytkowym drzewostanem, z tablicą pamiątkową,
- Cmentarz wojenny żołnierzy rosyjskich, ul. Południowa, teren zielony z tablicą pamiątkową,

- Cmentarz wyznaniowy (żydowski) ul. Kościuszki, czynny w latach 1815-1938, teren zielony z tablicą pamiątkową napisem w języku polskim, angielskim i niemieckim: „Dawny Cmentarz Gminy żydowskiej 1815–1938. Pamięci pochowanych – mieszkańcy Kwidzyna 1998”. Około 2010 r. odkryto i zabezpieczono 20 macew, głównie z końca XIX wieku.
- Cmentarz wyznaniowy (katolicki), ul. Hallera, z pierwszego dziesięciolecia XX w., zlikwidowany w 1997 r., utworzono park miejski.
- Cmentarz wyznaniowy (katolicki), ul. Grudziądzka, z k. XVIII w. lub na przełomie XVIII i XIX w. W 1971r. jako „zaniedbany cmentarz” został przeznaczony na park.
- Cmentarz wyznaniowy (ewangelicki), ul. Hallera, pocz. XIX w., zamknięty 1973 r., zlikwidowany w 1974 r., utworzono park miejski.

Cmentarze nieczynne:

- Cmentarz (brak danych na temat typu cmentarza), ul. Piastowska, 2 poł. XIX w. Niewielki, o nieregularnym kształcie, na terenie cmentarza zachowały się nagrobki z datą pochówku z 1926 r.
- Cmentarz wyznaniowy (przypuszczalnie ewangelicki), Białki (lokalizacja obecnie w lesie, na pld. od bocznicy kolejowej), pocz. XX w. (nie widać go na mapie topograficznej z 1900 r., jest już na mapie z 1913, arkusz 2379, Garnsee). Pochówki do 1942 r. Był to cmentarz dla osady Białki i Bogusze. Na mapach sztabowych widnieje dość duży prostokątny cmentarz wzdłuż drogi z Białek do Boguszy, przebiegającej równolegle do rz. Liwy. Zachowały się fragmenty nagrobków, teren mocno zarośnięty samosiewem. W otoczeniu leśnym wyróżnia się okazały drzewostan cmentarny – regularne nasadzenia: robinie białe, lipy drobnolistne, dęby szypułkowe.
- Cmentarz wyznaniowy (przypuszczalnie ewangelicki, być może w części ewangelicki, w części katolicki), dawny teren wsi Rozpędziny (lokalizacja obecnie przy leśnej drodze na południowy wschód od wsi Rozpędziny, znalazł się w granicach administracyjnych miasta po wybudowaniu zakładów celulozy), k. XVIII w., zamknięty po 1945 r., zachowały się szczątkowo obudowy i postumenty starych nagrobków.
- Cmentarz wojenny (żołnierzy radzieckich), ul. Sportowa, z 1946 r. (żołnierze chowani byli pierwotnie na terenie całego miasta, w pobliżu licznych budynków służących jako prowizoryczne szpitale wojenne).

Cmentarze czynne:

- Cmentarz komunalny (dawny wyznaniowy - katolicki), ul. Malborska, k. XIX w., cmentarz dla przedmieścia Kwidzyna. Najstarsza część cmentarza – prostokątna, trzykwatrową z drzewostanem

granicznym. Najstarszy nagrobek pochodzi z 1910 r. Powiększony i zmieniony w latach 60-tych i 70-tych XX w., stał się cmentarzem komunalnym miasta Kwidzyna. Zachował się starodrzew: lipa drobnolistna, klon zwyczajny, dąb szypułkowy, robinia biała, kasztanowiec biały.

Postulaty konserwatorskie:

- prowadzenie bieżących prac porządkowych,
- prowadzenie dokumentacji pomników i grobów, które mają wartość artystyczną,
- prowadzenie systematycznej pielęgnacji zieleni na terenie cmentarzy bądź miejscach po dawnych cmentarzach.

Założenia rezydencjonalne

Dawny pałac Fermora (późniejszy urząd rejencji), ul. Katedralna 3

Wzniesiony w latach 1758-1762 w miejscu zabudowań gospodarczych przedzamcza podczas wojny siedmioletniej dla rosyjskiego gubernatora generała Wilhelma Fermora. Po 1772 r. ulokowano w nim siedzibę pruskiej Kamery Domen i Wojska oraz Sąd Nadworny i Krajowy, a w latach 1773-1945 – siedzibę Rejencji Kwidzyńskiej. Pałac był wielokrotnie rozbudowywany: w 1775 r., w latach 1798-1804 (wg projektu Davida Gilly, z fryzem z 1802 r. w elewacji frontowej, wykonanym prawdopodobnie przez uczniów Johanna Gottfrieda Schadowa), w 1872/1873 r. oraz w 1896/1897 r. W 1945 r. splądrowany i wypalony. W latach 1958-1959 odbudowany na potrzeby Technikum Młynarskiego. W ostatnich latach zabytek przeszedł gruntowne i wzorcowe prace budowlano-konserwatorskie wraz z uporządkowaniem otoczenia.

Fotografia 17. Widok na Dawny pałac Fermora.

Postulaty konserwatorskie:

- Systematyczna opieka konserwatorska obiektu.

Dawna rezydencja prezydentów rejencji, ul. Katedralna 3/2

Okazała rezydencja położona jest przy ul. Katedralnej, przy dziedzińcu utworzonym przed ówczesnym urzędem rejencji (wcześniejszym pałacem Fermora), zbudowany został w początku XIX w. w stylu klasycystycznym dla piastujących na przestrzeni lat urząd prezydenta Rejencji

Fotografia 18. Widok na dawną rezydencję prezydentów rejencji.

Kwidzińskiej dostojników. Stan zachowania zabytku nie jest najlepszy.

Postulaty konserwatorskie:

- Systematyczna opieka konserwatorska obiektu.
- Wykonanie prac renowacyjnych pokrycia dachowego.

Zabudowa mieszkalna

Zabytkowe obiekty mieszkalne na terenie Kwidzyna można podzielić na kilka grup. Są to: wille, kamienice, w tym: czynszowe z oficyną, mieszczańskie, kamienice dla kadry wojskowej, domy mieszkalne, (w tym: dawny budynek Konsulatu Polski znajdował się (w latach 1920-1932) w domu mieszkalnym przy ul. Kościuszki; domy mieszkalne pracowników kolei, domy mieszkalne z piekarnią, dom mieszkalny właściciela rzeźni miejskiej oraz: domy mieszkalne o charakterze willowym, jednorodzinny wolnostojący, mieszkalno-administracyjne w zespole Miłosna, dom opieki społecznej dla gminy katolickiej, dom superintendenta (dawna plebania) z parafii katedralnej.

Stare Miasto historycznie pełniło funkcję handlowo-usługową, nowe dzielnice –mieszkalną i rekreacyjną (skwery, ogrody, promenady). Chronologia rozwoju miasta jest obecnie czytelna:

- Po pierwsze, powstawanie kolejnych zespołów zabudowy poza terenem Starego Miasta, którego historyczną tkankę stanowią nielicznie zachowane kamienice i domy klasycystyczne z około 1800 r. (pożar w 1710 r. zniszczył większość starej zabudowy, reszty dokonała Armia Czerwona w 1945 r. i szabrownicy). Ucieczka z ciasnego i niewygodnego starego miasta w obrębie murów obronnych nastąpiła w stronę dawnych ogrodów miejskich – dzisiejszy rejon Placu Plebiscytowego oraz ulic: Słowiańskiej, Braterstwa Narodów, Piłsudskiego, Batalionów Chłopskich i Grudziądzkiej, Sztumskiej. Zachowany z okresu rejonu charakter zespołu tych zabudowań (pocz. XIX w. do poł. XIX w.) dla urzędników i bogatszych mieszczan: jedno- lub dwukondygnacyjne budynki kryte dachami dwuspadowymi, luźno rozlokowane na obszernych działkach, otoczone ogrodami, zabudowa kilkurodzinna - wzdłuż tras wylotowych z miasta (domy mieszkalne, bliźniacze i wolnostojące niewielkie kamienice otoczone ogrodami). Typ i sposób ukształtowania tej zabudowy nawiązuje do idei miasta-ogrodu. Rozwinęła się wówczas zabudowa przedmiejska – wzdłuż ulic Malborskiej, Grudziądzkiej.
- Po drugie, zabudowa z 4 ćwierci XIX w., przypada na okres budowy kolei Toruń-Malbork obejmuje teren w zakresie ul. Kościuszki, Kopernika, Chopina i Grudziądzkiej. Pierwszy dworzec w Kwidzynie powstał poza miastem, na wschód od rogatek. Miasto zaczęło systematycznie rozbudowywać się w kierunku stacji kolejowej. Do lat 20-tych XX wieku teren między dotychczasowym obszarem miejskim a dworcem zapełnił się nowymi budynkami. Na siatce ulic

powstała charakterystyczna regularna zabudowa, z reguły zwarta zabudowa kamieniczna (II-IV kondygnacyjna), szczególnie reprezentacyjna - wzdłuż głównej ulicy, osi łączącej dworzec z centrum miasta (ul. Chopina).

- Po trzecie, powstawały również w tym czasie (pocz. XX wieku do lat 20-tych XX wieku) plany rozbudowy miejskich osiedli mieszkaniowych na Zatorzu, w rejonie między linią kolejową a rzeką Liwą w kierunku wschodnim oraz południowym, w kierunku Miłosnej (osiedle mieszkaniowe dla pracowników Królewskiej Stadniny Koni). Okres międzywojenny charakteryzuje intensywna zabudowa tego terenu osiedlami pracowniczymi dla przesiedleńców z Ziemi Chełmińskiej i Pomorza Nadwiślańskiego. Charakterystyczne są dla tego rejonu dwa typy zabudowań: domy jednorodzinne (w tym typu willowego, szeregowe i bliźniacze) bądź wielorodzinne, ale jedne i drugie lokowane wśród ogrodów - powtarzają idee miasta-ogrodu i są sytuowane na obszernych działkach o regularnym planie.

Zabytki techniki

Przez ostatnie dziesięć lat obiekty pełniące funkcję zabytków techniki uległy zapomnieniu, w szczególności, kiedy straciły swoje pierwotne funkcje użytkowe. Wówczas, też wiele z nich bezpowrotnie zniknęła z krajobrazu kulturowego miasta, np. dawna parowozownia w Kwidzynie, browary, gorzelnia, fabryka przetworów owocowo-warzywnych w Kwidzynie, elektrownia w Kwidzynie.

Jednakże zachowała się też spora ilość obiektów techniki i przemysłu, które powstały przede wszystkim w XIX w. oraz w początkach XX w. Wymienić należy:

- obiekty przemysłowe, jak: młyny (zarówno młyny wodne nad rzeką Liwą, jak i młyn parowy przy ul. Kościuszki), inne obiekty techniki napędzane siłą wód rzeki Liwy,
- przedsiębiorstwa miejskie, jak: gazownia miejska przy ul. Łąkowej 38, powstała w 1870 r., przebudowana w latach 1911-12 (późniejsza elektrownia), pozostałości rzeźni miejskiej przy ul. Hallera,
- urządzenia związane z użytkowaniem wody: wodociągi miejskie, wodociągowa wieża ciśnień przy ul. Sportowej, wieża ciśnień w Miłosnej, dawna oczyszczalnia ścieków przy ul. Wiślanej,
- zespół dworca kolejowego oraz wszelkie budynki i urządzenia związane z funkcjonowaniem kolei żelaznej, również wąskotorowej, jak mosty i kładki dla pieszych nad torami, wiadukty kolejki wąskotorowej nad ulicami.

Poniżej opisy wybranych zabytków techniki.

Młyn Parowy w Kwidzynie, ul. Kościuszki (Kunstmühle)

Wzniesiony w latach 1910-1912 przez dwóch przedsiębiorców – Marcusa i Flatauera, na planie prostokąta, murowany z cegły licowej, posiada cechy neogotyckie z krenelazami i sterczynami, czterokondygnacyjny. Po ostatniej wojnie funkcjonował, jako magazyn, hurtownia, a po adaptacji w 2006 r. mieści się w nim galeria handlowa „Stary Młyn”. Stanowi przykład wzorcowej adaptacji obiektu na nowe funkcje.

Fotografia 19. Widok na dawny młyn parowy w Kwidzynie.

Postulaty konserwatorskie:

- Systematyczna opieka konserwatorska obiektu.

Zespoły wodociągowe

Miasto Kwidzyn posiada zespół urządzeń wodociągowych, które zostały uruchomione pod koniec XIX w. z ujęciem w Miłosnej. Natomiast w 1909 r. skanalizowano miasto. Z tego czasu zachowała się część infrastruktury, należą do niej m.in.: budynki wodociągów wraz budynkiem mieszkalnym dla zarządcy. Charakterystycznym świadectwem infrastruktury wodociągowej jest oczywiście zachowana wieża ciśnień przy obecnej ul. Sportowej. Ponadto przy ul. Wiślanej zachowała się dawna oczyszczalnia ścieków oraz cały szereg żeliwnych pokryw studzienek ulicznych z napisami Kanalisation Stadt Marienwerder i innych podobnych.

Fotografia 20. Widok na dawną wieżę ciśnień przy ul. Sportowej.

Postulaty konserwatorskie:

- Systematyczna opieka konserwatorska obiektów.
- Bieżące prace konserwatorskie.

5.2.3. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla Miasta Kwidzyna

Najcenniejszym zabytkiem na terenie Kwidzyna jest gotycki zespół katedralno-zamkowy w Kwidzynie. Zamek kapituły pomezkańskiej oraz dostawiona do niego katedra stanowią unikatowy organizm sakralno-warowny trwale wpisujący się w panoramę i krajobraz przestrzenny Kwidzyna. Całe założenie architektoniczne z tkwiącymi wieloma wartościami zalicza się do najwspanialszych zabytków architektury gotyckiej w Polsce, a nawet w Europie. Prezentuje repertuar rozwiązań i form architektonicznych oraz elementów dekoracyjnych niespotykanych na obszarze dawnego państwa Zakonu Krzyżackiego, a także na terenie dzisiejszej Polski. Mowa tu przede wszystkim o zespoleniu zamku (rezydencji kanoników) z katedrą w jedną rozbudowaną bryłę, wzniesieniu gdaniska w znacznym oddaleniu od skrzydła zamkowego czy zlokalizowaniu jednej ze studni poza obrysem murów zamkowych w wolnostojącej wieży

studziennej. Nawet przekształcenie bryły zamku na skutek prac rozbiórkowych dwóch skrzydeł i wieży narożnej z końca XVIII w. oraz niemalże całkowite zatarcie obszaru dawnego przedzamcza nie wpłynęło aż tak dotkliwie na jego walory. W niektórych przypadkach wręcz nawet zostały one spotęgowane chociażby poprzez ekspozycję relikwów skrzydła wschodniego w formie trwałej ruiny czy niemalże całkowite odsłonięcie monumentalnej wieży dzwonnej. Zamek i katedra jest również znakomitym świadectwem XIX-wiecznej myśli i praktyki konserwatorskiej, dzięki której zawdzięczamy obecną formę, wystrój czy wielokrotnie przekształcany układ funkcjonalno przestrzenny wnętrza zamkowych i katedralnych. Całe założenie sakralno-warowne było także od wieków przedmiotem szeregu badań interdyscyplinarnych oraz inspiracją dla artystów sztuk plastycznych, a dla mieszkańców Kwidzyna nośnikiem tożsamości zbiorowej. W 2018 r. kwidzyński zespół katedralno-zamkowy uzyskał w pełni zasłużony status pomnika historii.

5.2.4. Zabytki będące własnością miasta

Miasto Kwidzyn posiada prawa własności do 18 obiektów zabytkowych, w większości domów mieszkalnych. Stan obiektów stanowiących własność miasta można określić jako dobry (za wyjątkiem 2 obiektów).

Tabela 1. Obiekty zabytkowe stanowiące własność Kwidzyna (Źródło: Urząd Miejski w Kwidzynie).

LP.	MIJESCOWOŚĆ	OBIEKT	ULICA	NR
1.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	15 Sierpnia	9
2.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Drzymały	21
3.	Kwidzyn	Kamienica czynszowa.	Grudziądzka	14
4.	Kwidzyn	Dom mieszkalny	Kamienna	21
5.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Konopnickiej	21-23
6.	Kwidzyn	Dom mieszkalny	Kręta	7
7.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Łąkowa	32
8.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Piłsudskiego	5a

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT	ULICA	NR
9.	Kwidzyn	Szpital Św. Jerzego - ob. Dom wraz z działką.	Plac Plebiscytowy.	4
10.	Kwidzyn	Kamienica mieszczańska.	Słowiańska	29
11.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Sportowa	31
12.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Toruńska	24
13.	Kwidzyn	Dom mieszkalny	Warszawska	48
14.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Warszawska	75
15.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Zduńska	15
16.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Zduńska	17
17.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Zduńska	22
18.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Żelazna	15

5.2.5. Zabytki ruchome

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami definiuje zabytek ruchomy, jako „rzecz ruchomą, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, będących dziełem człowieka lub związanych z jego działalnością i stanowiących świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową”.

Do rejestru zabytków ruchomych wpisane zostały zespoły zabytków znajdujące się w dwóch kościołach rzymskokatolickich: wyposażenie katedry pw. NMP i św. Jana Ewangelisty, z kaplicą Groebenów, pod nr B-34 oraz wyposażenie kościoła pw. św. Trójcy, pod nr B-323.

Pierwsza grupa to wyposażenie konkatedry pw. Św. Jana Ewangelisty w Kwidzynie, w tym: gotyckie polichromie z XIV-XV w., gotyckie płyty nagrobne, późnogotycki tron biskupi, renesansowe, barokowe i neogotyckie elementy wyposażenia, witraże, neogotycki prospekt i organy, wyposażenie barokowej kaplicy

Otto Fryderyka von Groeben i jego trzech żon wraz z nagrobkiem, pochodzące z I ćwierci XVIII w. oraz portrety rodziny Groeben.

Drugą grupę stanowi wyposażenie kościoła pw. Św. Trójcy pochodzące z II poł. XIX w. oraz przełomu XIX i XX w., w tym neoklasycystyczny prospekt organowy wraz z instrumentem wykonany przez firmę organmistrzowską Terletzki A. & Wittek z Elbląga na przełomie XIX i XX w., a także ołtarze boczne i ołtarz główny wraz chrzcielnicą.

Tabela 2. Wykaz zabytków ruchomych z terenu Kwidzyna.

Lp.	Rodzaj	Nr rejestru zabytku z datą wpisu
1	Wyposażenie kaplicy, Konkatedra pw. Św. Jana Ewangelisty – kaplica Groebenów, XVIII w., barok.	B-34 z 26.07.1971
	Wyposażenie kościoła – Konkatedra pw. Św. Jana Ewangelisty, w ilości 64 sztuk, XIV-XIX w., gotyk, renesans, barok, neogotyk. II poł. XVI w. i II poł. XIX w., renesans i neogotyk.	B-34 z 01.10.1991
		B-34 z 07.05.2007
2	Wyposażenie kościoła pw. Św. Trójcy - Ołtarze: - Główny pw. Wniebowzięcia Matki Bożej Nieustającej Pomocy z obrazami, Wniebowzięcie NMP, św. Andrzeja i św. Wojciecha. - Jana Ewangelisty (dawniej p. Bł. Doroty), obrazy bł. Doroty z Matów i św. Jana Ewangelisty. - Chrystusa Dobrego Pasterza, - Ołtarz z figurą św. Józefa. Obecnie Chrystusa z Sercem Gorejącym (dawniej pw. św. Józefa) - Matki Boskiej Nieustającej Pomocy z obrazem. - Pozostałe: ambona, chrzcielnica, prospekt organowy, rzeźby św. Piotra i Pawła, grupa rzeźbiarska ze Świętą Rodziną oraz rzeźba Michała Archanioła.	B-323 (wcześniejszy B 435) z 16.04.2009, zmiana decyzji dn. 22.07.2009, 19.11.2013

5.2.6. Placówki muzealne

Muzeum w Kwidzynie (ob. Zamek w Kwidzynie oddział Muzeum Zamkowego w Malborku) utworzono

w 1950 r., po przejęciu rok wcześniej zamku przez Ministerstwo Kultury i Sztuki i zmianie statusu placówki z muzeum miejskiego. Po raz pierwszy Muzeum otwarto dla publiczności 20 listopada 1950 r., na otwarcie zaprezentowano wystawę archeologiczną. W roku 1951 został przeprowadzony kapitalny remont wraz z adaptacją

trzeciej kondygnacji zamku. Stała wystawę archeologiczną, stanowiącą wynik dorobku pracy naukowo-badawczej pt. "Najdawniejsze dzieje człowieka i społeczeństw Powiśla Kwidzyńskiego" udostępniono publiczności w marcu 1954 r.

Fotografia 21. Fragment ekspozycji etnograficznej Muzeum w Kwidzynie.

Kolejnym etapem było otwarcie w październiku 1956 r. stałej wystawy etnograficznej, obrazującej sztukę ludową i kulturę materialną regionu opracowanej przez Bożenę Stelmachowską z Uniwersytetu im. M. Kopernika w Toruniu. W latach 1965 – 1969 Muzeum uczestniczyło w pracach archeologicznych prowadzonych na wyspie w Klasztorze, z których eksponaty trafiły na tutejszą ekspozycję archeologiczną. Obecnie muzeum prezentuje wnętrza zamku kapituły, w tym pomieszczenia skrzydła wsch., refektarz zimowy, kaplicę, krużganki pn. i zach., mieszkanie prepozyta i gdanisko (ekspozycja etnograficzna).

Część zabytków muzeum stanowi spuściznę po funkcjonującym już od 1876 r. Towarzystwie Historycznym Rejencji Kwidzyńskiej oraz po przedwojennym Regionalnym Muzeum Prus Zachodnich w Kwidzynie (Heimatsmuseum Westpreussen in Marienwerder). Pozostała część muzealiów była już sukcesywnie pozyskiwana w drodze badań archeologicznych i terenowych, darów i zakupów na przestrzeni ostatnich kilku dziesięcioleci. Aktualnie muzeum posiada przeszło 5 tys. eksponatów, których w większości cechą wspólną, jest to, że związane są z Kwidzynem i jego regionem, czyli posiadają charakter regionalny, nie umniejsza to jednak ich wartości artystycznej, historycznej czy naukowej. Wszystkie muzealia zostały sklasyfikowane w siedmiu kolekcjach, tj.: Sztuka i Rzemiosło Artystyczne, Historia Powiśla Kwidzyńskiego, Militaria, Numizmaty, Narzędzia Kar i Tortur, Etnografia, Archeologia oraz Przyroda.

W skład kolekcji Sztuki i Rzemiosła Artystycznego wchodzi przykłady malarstwa i grafiki, rzeźby, mebli (w tym bogaty zespół skrzyń z różnych epok) oraz naczyń z porcelany i szkła. Wszystkie zabytki datowane są na okres od XIV do XX w. Szczególnie interesującą grupę muzealiów w tej kolekcji stanowią obiekty wykonane z metalu, m.in. wyroby złotnicze z końca XVIII i XIX w., XVIII-wieczne świeczniki i żyrandole, naczynia cynowe i miedziane, latarnie, a także kute, bogato zdobione wywieszki i skrzynie cechowe. Ważną

część kolekcji stanowią piece kaflowe z XVIII-XX w. oraz nieliczne wprawdzie, ale posiadające dużą wartość zabytkową detale architektoniczne pochodzące z zamku w Kwidzynie oraz innych kwidzyńskich budowli. Zbiór mebli prezentowany jest przez pojedyncze egzemplarze skrzyń i mebli pochodzących z XIV-XIX w. Najstarszym eksponatem z tego zbioru jest XIV-wieczna dębowa skrzynia obita pasami żelaznej blachy pochodząca z kościoła w Gardei. Z mebli późniejszych na uwagę zasługuje intarsjowany stół z marmurowym blatem, pochodzący z 1648 r. (dar rodziny Hindenburg). Najliczniej reprezentowane są skrzynie i szafy intarsjowane z XVIII oraz przełomu XVIII i XIX w. Do sztandarowych muzealiów tej kolekcji zaliczają się dzieła sztuki pochodzące z dawnych zbiorów hrabiów Sierakowskich z Waplewa Wielkiego. Dominuje wśród nich olejne malarstwo pejzażowe i portretowe, wśród którego wyróżnia się anonimowy XVII-wieczny portret Mężczyzny z czaszką. Oprócz malarstwa na szczególną uwagę zasługuje alabastrowa płaskorzeźba Świętej Rodziny odpoczywającej podczas ucieczki do Egiptu z 1683 r.

Zbiory historyczne składają się głównie z archiwaliów i obiektów silnie związanych z regionem i samym miastem. Główną część tej kolekcji stanowią pozycje dot. działalności polonijnej (pamiętki plebiscytowe z 1920 r., dokumenty, Gazeta Polska, obiekty związane z działalnością Związku Polaków w Niemczech, Gimnazjum w Kwidzynie i inne). Odrębny zbiór stanowią materiały dotyczące druckarstwa, tj. oficyny Kanterów w Kwidzynie (druki i starodruki polskie i niemieckie pochodzące z XVIII-XX w.). Jednym z najprężniej rozwijających się zbiorów jest zasób ikonograficzny, do których zaliczają się fotografie i widokówki oraz tzw. Kwidzynalia (artefakty związane z Kwidzynem).

W kolekcji numizmatycznej znajdują się monety pochodzące z XIV-XX w., banknoty z lat 1900-1945, ponadto monety i banknoty zastępcze (Notgeldy) z okresu po zakończeniu pierwszej wojny światowej, a także medale i odznaczenia, głównie polskie i niemieckie. Wśród monet dominują XVII- i XVIII-wieczne monety pruskie oraz XIX-wieczne monety rosyjskie i francuskie. Do eksponatów bezpośrednio związanych z miastem należą monety i banknoty zastępcze z okresu pierwszej wojny światowej, powojenne i z czasów wielkiej inflacji, medale kwidzyńskiego Bractwa Strzeleckiego, a także medale związane z obchodami jubileuszu 700- i 750-lecia miasta.

Na kolekcję militariów składają się przede wszystkim: broń biała, przeważnie XIX wieczna francuska i niemiecka, broń palna oraz elementy uzbrojenia ochronnego, a ponadto zbiór kul kamiennych i grotów. Najcenniejszym eksponatem w kolekcji jest pułkownik (działo) z Kurzetnika na kule kamienne, pochodząca z XV w. Spośród egzemplarzy broni palnej z XIX i XX w., znajdujących się w zbiorach muzeum wymienić można pruskie karabiny piechoty oraz sztucery tarczowe, używane niegdyś przez członków kwidzyńskiego Bractwa Strzeleckiego. Największymi eksponatami wchodzącymi w skład kolekcji są dwie ciężkie francuskie armaty polowe z 1861 i 1863 r., wyprodukowane w belgijskim Liège. Zostały zdobyte w wojnie francusko-pruskiej i ustawione w mieście, jako symbol pruskiej przewagi militarnej. Szczęśliwie przetrwały lata II wojny światowej i aktualnie eksponowane są na dziedzińcu zamkowym.

Narzędzia kar i tortur tworzą ekspozyty pochodzące ze zbiorów dawnego sądu mieszczącego się w murach kwidzyńskiego zamku. Niegdyś stanowiły zapewne wyposażenie sali tortur mieszczącej się w miejskim ratuszu. Najciekawszymi eksponatami są: XVIII wieczna skrzynia tortur (wykorzystana, jako element scenografii w filmie Aleksandra Forda Krzyżacy) oraz topór i pień katowski. Z narzędzi do wykonywania kar na honorze za drobniejsze przewinienia, zachowały się żelazne obręcze zakładane na szyję tzw. kuny.

Ponadto w przestrzeni kulturalnej miasta znajdują się:

- Od 2003 r. w ramach Kwidzyńskiego Centrum Kultury działa Pracownia Regionalna, w której są gromadzone, a także katalogowane i opracowywane dobra kultury związane z historią miasta i powiatu. Przy I Liceum Ogólnokształcącym (ul. Konarskiego 12) działa Izba Historii i Tradycji Szkoły.
- Kwidzyńskie Muzeum Rodła (w organizacji), założone przez Społecznego Opiekuna Zabytków Powiatu Kwidzyńskiego Pana Jacka Synakiewicza, w którego zbiorach znajduje się głównie polska broń palna i biała oraz filatelistyka.
- Muzeum Broni i Sprzętu Wojskowego, założone przez kwidzyńskie Stowarzyszenie Sportowo-Kolekcyjne GWARD. Wśród eksponatów znajdują się głównie sprzęty wojskowe, które prezentowane są na wystawie czasowej na terenie TRW Miłosna, piknikach historyczno-militarnych, a także w pomieszczeniach piwnicznych odrestaurowanego budynku przy ul. Warszawskiej 18. Ponadto Stowarzyszenie za zgodą i w porozumieniu z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków w Gdańsku prowadzi prace poszukiwawczo-badawcze na terenie powiatu kwidzyńskiego. Współpracuje także z muzeum kwidzyńskim.
- Muzeum Ziemi Kwidzyńskiej w Kwidzynie (w organizacji) założone przez miłośnika historii miasta Tomasza Wojciechowskiego. Organizator muzeum od kilku lat pozyskuje i upowszechnia za pomocą strony internetowej dawne przedmioty codziennego użytku pochodzące z Kwidzyna oraz pamiątki patriotyczne.
- Kwidzyńskie Centrum Kultury wraz z oddziałem – Pracownią Regionalną, od 2003 r. gromadzi, ewidencjonuje oraz prezentuje dobra kultury związane z historią miasta i powiatu. Instytucja jest także założycielem i administratorem Wirtualnego Muzeum Kwidzyna oraz Galerii historii Powiśla prowadzonej przez Panią dr Justynę Liguz.

5.2.7. Zabytki archeologiczne

Zgodnie z art. 3 pkt. 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami zabytkiem archeologicznym jest zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem.

Przedmiotem ochrony są zatem nie tylko poszczególne wytwory człowieka, ale i ich kulturowy kontekst - razem tworzą integralną całość, w terminologii naukowej zwaną stanowiskiem archeologicznym. Wydzielony wytwór określa się natomiast mianem artefaktu. Stanowiskiem archeologicznym jest obszar występowania archeologicznych zabytków nieruchomych i ruchomych jako spójnej całości, zaś artefaktem jest wydzielony, indywidualny zabytek ruchomy, np. pozyskany w trakcie badań archeologicznych. Wzajemne powiązanie przestrzenne poszczególnych nieruchomych i ruchomych części stanowiska archeologicznego stanowi właściwą, oryginalną i niepowtarzalną substancję zabytku archeologicznego.

Stanowiska archeologiczne z obszaru miasta Kwidzyna zostały opracowane w ramach 4 arkuszy AZP – Archeologicznego Zdjęcia Polski:

- Arkusz 24-46: badania powierzchniowe wykonane w maju 1986 r., zlokalizowano 4 stanowiska na obszarze Kwidzyna: z epoki starszego i późnego neolitu (kultura pucharów lejowatych), z wczesnej epoki żelaza (kultura pomorska) oraz średniowieczne z XIV-XV w.,
- Arkusz 24-47: badania powierzchniowe wykonane w maju 1986 r., brak stanowisk na obszarze Kwidzyna,
- Arkusz 25-46: badania powierzchniowe wykonane jesienią 1986 r., zlokalizowano 10 stanowisk na obszarze Kwidzyna: 4 z epoki neolitu nieustalonej kultury, 1 z wczesnej epoki żelaza (kultura pomorska), 1 z okresu późnolateńskiego (kultura oksywska), 1 z okresu wpływów rzymskich (kultura wielbarska), 1 z okresu wczesnośredniowiecznego (kultura pruska XII-XIII w.) oraz 2 średniowieczne z XIV-XV w.
- Arkusz 25-47: badania powierzchniowe wykonane wiosną i jesienią 1992 r., brak stanowisk na obszarze Kwidzyna

Ogółem na terenie miasta znajdują się 33 zewidencjonowane stanowiska archeologiczne. Ich wykaz stanowi załącznik nr 1 do przedmiotowego opracowania (Aneks nr 2).

Prowadzone w Kwidzynie między innymi badania archeologiczne pozwoliły m.in. na ustalenie lokalizacji grodu przy ul. Starozamkowej (w latach 30. XX w.), przedzamcza zamku biskupiego w rejonie ul. Starozamkowej (lata 80. i 90. XX w.), rozpoznanie przyrynkowych kwartałów zabudowy wczesnośredniowiecznego i średniowiecznego miasta (od 1986 r.) W latach 2006-2007 na terenie katedry odkryto m.in. zasypaną kryptę grzebalną przed głównym ołtarzem, fragment murów kościoła z około 1250 r., w katedralnej zakrystii - w południowej części dawnego prezbiterium - dwie krypty, w jednej z nich odkryto trzy pochówki, wielkich mistrzów krzyżackich.

Tabela 3. Stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków z terenu miasta Kwidzyna.

Lp.	Nr rejestru zabytku z datą wpisu	Lokalizacja	Obiekt	Datowanie
1	C-163 (dawny nr: 125/A) z 23.12.1970	Ul. Starozamkowa, położone na terenie miasta, ok. 300 m na południe od Zamku	Grodzisko	ok. 1175-1275

Na podstawie zapisów w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego ochrona stanowisk archeologicznych została objęta w następujących planach:⁴

- MPZP, nr uchwały XXXV/214/09 z dnia 2009-11-26, dot. „w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego „REJON ULICY FURMAŃSKIEJ” (zapisy dot. ochrony stanowisk uwzględniają bardzo szeroki zakres ochrony i nadzoru konserwatorskiego oraz archeologicznego przy przeprowadzanych wszelkich pracach ziemnych i projektowych, na obszarze znajduje się stanowisko archeologiczne);
- MPZP, nr uchwały XX/129/16 Rady Miejskiej w Kwidzynie z dnia 2016-06-30, dot. „w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego „OBSZAR ŚRÓDMIEJSKI” w Kwidzynie” (zapisy dot. ochrony stanowisk uwzględniają bardzo szeroki zakres ochrony i nadzoru konserwatorskiego oraz archeologicznego przy przeprowadzanych wszelkich pracach ziemnych i projektowych; na obszarze znajduje się stanowisko archeologiczne wpisane do rejestru zabytków - Obszar Starego Miasta Kwidzyna wraz ze strefą ochrony archeologicznej, w terenie 1M/U, 1KDD, KX, 2KDL (AZP 25-46/42); zaleca się objęcie strefą ochrony archeologicznej pozostały obszar planu);
- MPZP, nr uchwały XX/130/16 Rady Miejskiej w Kwidzynie z dnia 2016-06-30, dot. „w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego „OBSZAR ŚRÓDMIEJSKI II” w Kwidzynie” (zapisy dot. ochrony profilaktycznej – obserwacja archeologiczna, w granicach opracowania planu nie występują stanowiska archeologiczne);
- MPZP, nr uchwały XXXVI/243/17 Rady Miejskiej w Kwidzynie z dnia 2017-11-30, dot. „w sprawie uchwalenia zmiany fragmentu miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Rejon ulicy

⁴Na podstawie Programu Opieki nad Zabytkami Powiatu Kwidzyńskiego na lata 2023 – 2026 (Uchwała nr XLVII/250/2023 Rady Powiatu Kwidzyńskiego z dnia 28 sierpnia 2023 r.).

Toruńskiej pod nazwą Rejon ulicy Toruńskiej I" (zapisy dot. ochrony profilaktycznej – obserwacja archeologiczna, w granicach opracowania planu nie występują stanowiska archeologiczne);

- MPZP, nr uchwały III/35/19 Rady Miejskiej w Kwidzynie z dnia 2019-02-28, dot. „w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego KWIDZYN-ZACHÓD”; (zapisy dot. ochrony stanowisk uwzględniają szeroki zakres ochrony i nadzoru archeologicznego przy przeprowadzanych wszelkich pracach ziemnych; na obszarze znajduje się stanowisko archeologiczne);
- MPZP, nr uchwały XVIII/186/20 Rady Miejskiej w Kwidzynie z dnia 2020-08-31, dot. „w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego KWIDZYN-ZACHÓD I (zapisy dot. ochrony stanowisk uwzględniają bardzo szeroki zakres ochrony i nadzoru konserwatorskiego i archeologicznego. Część terenu znajduje się w strefie pełnej ochrony konserwatorskiej stanowiska archeologicznego w ewidencji zabytków – grodzisko - st. Kwidzyn nr 2, AZP 25-46/7 oraz w strefie ścisłej ochrony konserwatorskiej stanowiska archeologicznego wpisanego do rejestru zabytków grodzisko o nr C- 163);
- MPZP, nr uchwały XVIII/187/20 Rady Miejskiej w Kwidzynie z dnia 2020-08-31, dot. „w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego OBSZAR STAREGO MIASTA I (zapisy dot. ochrony stanowisk uwzględniają bardzo szeroki zakres ochrony i nadzoru konserwatorskiego i archeologicznego. Część terenu znajduje się w strefie ścisłej ochrony konserwatorskiej – Obszar Starego Miasta wraz ze strefą ochrony archeologicznej wpisanym do Rejestru Zabytków - nr rej. zabytku: 107).

Zalecane obserwacje archeologiczne przy pracach ziemnych na obszarach posiadających aktualne MPZP, na których mogą występować potencjalne stanowiska archeologiczne (ochrona prewencyjna):

- MPZP, nr uchwały VI/39/07 Rady Miejskiej w Kwidzynie z dnia 2007-03-29, dot. „w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego "DŁUGA-POŁUDNIE"";
- MPZP, nr uchwały V/27/2011 Rady Miejskiej w Kwidzynie z dnia 2011-02-24, dot. „w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego "DOLINA LIWY" w Kwidzynie";
- MPZP, nr uchwały XIV/109/2012 Rady Miejskiej w Kwidzynie z dnia 2012-01-24, dot. „w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego "DŁUGA-POŁUDNIE I" w Kwidzynie";
- MPZP, nr uchwały XIV/110/2012 Rady Miejskiej w Kwidzynie z dnia 2012-01-26, dot. „w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego "MALBORSKA-PÓŁNOC I" w Kwidzynie";

- MPZP, nr uchwały XXXVIII/252/14 Rady Miejskiej w Kwidzynie z dnia 2014-03-27, dot. „w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego REJON ULICY TORUŃSKIEJ w Kwidzynie”;
- MPZP, nr uchwały V/18/15 Rady Miejskiej w Kwidzynie z dnia 26 2015-02-26, dot. „w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego OSIEDLE BAJKOWE w Kwidzynie” (południowo-wschodni obszar w Dolinie Liwy i przy lokalizacji młyna rzeczno);
- MPZP, nr uchwały V/19/15 Rady Miejskiej w Kwidzynie z dnia 2015-02-26, dot. „w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego MYLNA-PODGÓRNA w Kwidzynie”;
- MPZP, nr uchwały XXIX/175/17 Rady Miejskiej w Kwidzynie z dnia 2017-03-30, dot. „w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego REJON ULICY JAGIEŁŁY w Kwidzynie”;
- MPZP, nr uchwały XXIX/176/17 Rady Miejskiej w Kwidzynie z dnia 2017-03-30, dot. „w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego MALBORSKA-WSCHÓD II”;
- MPZP, nr uchwały XLII/293/18 Rady Miejskiej w Kwidzynie z dnia 2018-05-24, dot. „w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego KWIDZYN-POŁUDNIE”;
- MPZP, nr uchwały XVIII/185/20 Rady Miejskiej w Kwidzynie z dnia 2020-08-31, dot. „w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego WARSZAWSKA-GRANICZNA I”;
- MPZP, nr uchwały XVIII/189/20 Rady Miejskiej w Kwidzynie z dnia 2020-08-31, dot. „w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego OBSZAR ŚRÓDMIEJSKI III”;
- MPZP, nr uchwały XXVII/248/21 Rady Miejskiej w Kwidzynie z dnia 2021-04-26, dot. „w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego DŁUGA-PÓŁNOC I”.

5.2.8. Dziedzictwo niematerialne

Dziedzictwo niematerialne to rodzaj dziedzictwa, który jest przekazywany z pokolenia na pokolenie i ustawicznie odtwarzany przez wspólnoty i grupy w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Dla danej społeczności dziedzictwo niematerialne jest źródłem poczucia tożsamości i ciągłości. Dziedzictwo niematerialne w rozumieniu wspomnianej wyżej Konwencji obejmuje: tradycje i przekazy ustne, w tym język, jako narzędzie przekazu; spektakle i widowiska; zwyczaje, obyczaje i obchody świąteczne; wiedzę o wszechświecie i przyrodzie oraz związane z nią praktyki czy umiejętności związane z tradycyjnym rzemiosłem.

Zmiany terytorialne i administracyjne miały istotny wpływ na kształtowanie się tożsamości regionalnej. Kulturę terenów dzisiejszego Kwidzyna przez wieki kształtowały różne grupy etniczne, tj. polska, niemiecka, czeska, holenderska, a także żydowska, różniące się między sobą językiem, zwyczajami, kulturą i religią. Grupa polska, to początkowo potomkowie osadników z Ziemi Chełmińskiej, Mazowsza i lewobrzeżnego Pomorza. Grupa niemiecka to koloniści sprowadzani początkowo przez Zakon Krzyżacki, a potem przez rządy Prus i Rzeszy, grupa holenderska to potomkowie osadników przybywających z Niderlandów, a potem Holandii, Fryzji, w tym także menonitów osiedlających się w dolinie Wisły od XVI w. Każda z tych grup wypracowała swoje własne zwyczaje i tradycje, które niekiedy potrafiły się łączyć i przenikać, jak to bywa na terenach granicznych.

Po II wojnie światowej nastąpiła wymiana społeczności Kwidzyna. Wyjechali mieszkańcy, którzy współtworzyli charakter i kształt miasta w ubiegłych wiekach. Jego wielokulturowy (głównie pruski, niemiecki, polski, mennonicki), wielowyznaniowy i wielonarodowościowy wizerunek z okresu XIX i początków XX wieku pozostał czytelny w dziedzictwie materialnym. Niematerialnym dziedzictwem kulturowym jest genius loci miasta, świadomość wysokiej rangi Kwidzyna w przeszłości: od początków istnienia miasta – siedziby i pochówku Wielkich Mistrzów Krzyżackich, pomezkańskiej stolicy biskupiej, a w okresie od końca XVIII w. do 1945 r. - siedziby władzy świeckiej (zachodniopruskiej, a następnie wschodniopruskiej rejencji). W ostatnich latach społeczność lokalna, w tym również poprzez działalność rozmaitych stowarzyszeń, popularyzuje historię miasta, przy czym odczuwalna jest pamięć o minionym znaczeniu Kwidzyna oraz poczucie dumy z jego świetnej przeszłości.

Za niematerialną wartość uznać należy nazewnictwo miejscowe: zachowały się, choć nieliczne, tradycyjne nazwy ulic, pochodzące niejednokrotnie sprzed wieków. Historyczne nazwy kilku ulic kwidzyńskich przetłumaczono po II wojnie światowej dosłownie na język polski i dzięki temu przetrwały jako niematerialne dziedzictwo kulturowe, np.: Zduńska, Zamkowa Góra, Starozamkowa, w tym także stare nazwy niemieckie utworzone od nazw miejscowych jak: Grudziądzka, Toruńska, Wąbrzeska, Chełmińska. Niestety historyczne nazwy ulic Starego Miasta zostały zupełnie zmienione wraz ze zmianą przestrzenną układu oraz dawnego charakteru Starego Miasta, co nie pozwala na nawiązania do tradycji miejsca. Zauważyć należy także trend wśród „miłośników” historii Kwidzyna do posługiwania się nieaktualnym, historycznym nazewnictwem (przykładem chociażby „Schody Kawowe”).

Do niematerialnego dziedzictwa zaliczyć także można historyczne przeznaczenie użytkowe miejsc, placów, a także szeroko rozumianych zabytków architektury. Do najliczniejszych przykładów zachowanych historycznych funkcji w obiektach historycznych zaliczyć można: sakralne, mieszkalne, administracyjno-społeczne, zdrowotne, edukacyjne, komunikacyjne, a nawet w niektórych przypadkach usługowo-handlowe.

5.3. Zabytki nieruchome objęte prawnymi formami ochrony

Pomnik historii

Uznanie za Pomnik Historii jest jedną z czterech ustawowo określonych form ochrony zabytków. Za Pomnik Historii uznaje się zabytek nieruchomy wpisany do rejestru lub park kulturowy o szczególnym znaczeniu i wartości dla kultury. Rangę Pomnika Historii podkreśla fakt, że jest on ustanawiany przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej w drodze rozporządzenia, na wniosek Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Do elitarnego grona Pomników Historii mogą dołączać obiekty architektoniczne, krajobrazy kulturowe, układy urbanistyczne lub ruralistyczne, zabytki techniki, obiekty budownictwa obronnego, parki i ogrody, cmentarze, miejsca pamięci najważniejszych wydarzeń lub postaci historycznych oraz stanowiska archeologiczne.

W ramach programu „100 Pomników Historii na stulecie odzyskania Niepodległości”, realizowanego przez Narodowy Instytut Dziedzictwa, 20 kwietnia 2017 r. rozporządzeniem prezydenta RP na listę Pomników Historii zostało wpisanych 10 nowych obiektów. Jednym z nich jest zespół katedralno-zamkowy w Kwidzynie.

Zespół katedralno-zamkowy w Kwidzynie jest jednym z najbardziej imponujących zabytków architektury gotyckiej w Polsce. Zamek, dawna siedziba kapituły pomezańskiej, połączony w jedną architektoniczną bryłę z dawną katedrą pomezańską, a obecnie konkatedrą diecezji elbląskiej – to jedyne takie założenie obronne na obszarze dawnego państwa Zakonu Krzyżackiego i bardzo rzadko występujące na terenie dzisiejszej Polski. Elementem wyróżniającym zamek kwidzyński jest najokazalsze w Polsce tzw. „gdanisko”. Zamek i katedra są znakomitą świadectwem XIX-wiecznej myśli konserwatorskiej.

Niezwykle cenne są średniowieczne polichromie odkryte i poddane pierwszej konserwacji właśnie w XIX wieku. Na zewnątrz katedry, nad wejściem, znajduje się jedyna w Polsce oryginalna, choć poddana znaczącym zabiegom konserwatorskim w 1902 r., średniowieczna dekoracja mozaikowa. Wykonana została w 1380 roku, a przedstawia męczeństwo św. Jana Ewangelisty, patrona katedry i diecezji pomezańskiej.

W katedrze pochowani są biskupi pomezańscy oraz Wielcy Mistrzowie Zakonu Krzyżackiego Werner von Orseln, Ludolf Koenig von Wattzau i Henryk von Plauen.

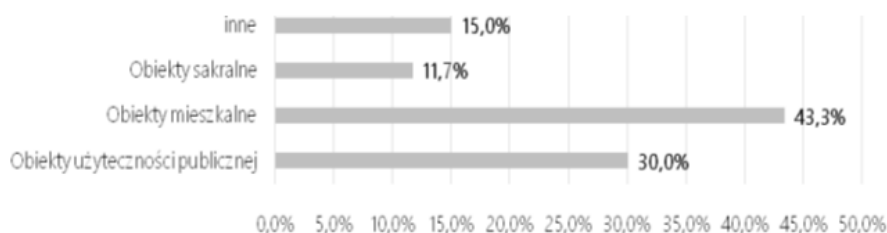
Rejestr zabytków nieruchomych

Rejestr zabytków zgodnie z Ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami prowadzi Wojewódzki Konserwator Zabytków (Art.8). Wpis do rejestru odbywa się na mocy decyzji WKZ wydanej z urzędu lub na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy. W tym samym trybie do rejestru może być też wpisane otoczenie zabytku wpisanego

do rejestru oraz nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna tego zabytku (Art. 9. ust.2). Na terenie miasta znajdują się 60 obiektów wpisanych do rejestru zabytków województwa pomorskiego, zgodnie z poniższą tabelą.

W rejestrze zostały ujęte takie sztandarowe dzieła, jak zespół zamkowo-katedralny czy układ urbanistyczny miasta wraz z murami miejskimi. Ponadto objęto ochroną cenny zasób architektury publicznej z okresu rejonacji, w tym siedziby administracyjne, liczne szkoły czy budowle sakralne. W rejestrze nie zabrakło również budynków mieszkalnych, w tym o charakterze rezydencjonalnym, obiektów przemysłowych oraz magazynowych. Jeden nieistniejący zabytek został skreślony z rejestru. Największy udział obiektów rejestrowych na terenie miasta stanowią domy mieszkalne.

Wykres 1. Podział obiektów na terenie Kwidzyna ujętych w rejestrze zabytków ze względu na rodzaj.

Tabela 4. Wykaz obiektów z terenu miasta Kwidzyna ujętych w Rejestrze Zabytków Województwa Pomorskiego.

Lp.	Numer rejestru zabytków	Dawny nr rejestru zabytków	Data wpisu do rejestru zabytków	Adres / ulica	Nr	Obiekt
1.	107	79	1959-07-01	Kwidzyn		Układ urbanistyczny Starego Miasta Kwidzyna
2.	263	163 i 164	1961-12-09	Zbozowa Katedralna	12 1	Zespół zamkowo-katedralny: kościół pokatedralny parafialny pw. Św. Jana Ewangelisty - konkatedra i zamek pokrzyżacki.
3.	263		2017-12-29	Gdańska		Otoczenie zespołu zamkowo-katedralnego w granicach działki nr 35,36,37 i 41 w obrębie 0005.
4.	263		2018-03-12	Gdańska		Otoczenie zespołu zamkowo-katedralnego w granicach działki nr 16/1 w obrębie 0005.
5.	719	596	1972-12-21	Gdańska, Górna, Batalionów Chłopskich		Zespół miejskich murów obronnych - odcinek zachodni i południowy.
6.	720	597	1972-12-21	Stary Rynek		Ruina wieży ratusza.
7.	722	599	1972-12-21	Słowiańska	17	Pałac - gimnazjum F. Schillera - ob. zespół szkół.

Lp.	Numer rejestru zabytków	Dawny nr rejestru zabytków	Data wpisu do rejestru zabytków	Adres / ulica	Nr	Obiekt
8.	723	600	1972-12-21	Słowiańska	14	Dom
9.	977	56/80	1980-02-25	Kwidzyn - Miłosna		Zespół zabudowy stadniny koni wraz z ogrodzonym terenem i parkiem: budynek administracyjny, dom właściciela z dwoma budynkami gospodarczymi, ujeżdżalnia, wieża wodna, trzy stajnie, budynek kasyna i klubu z przylegającym budynkiem gospodarczym, 17 budynków mieszkalnych, dwie bramy murowane i park.
10.	1057	74/83	1984-06-07	Magazynowa	8	Spichlerz
11.	1240	102/87	1988-08-01	Kościuszki	54	Dworzec kolejowy
12.	1241	103/87	1988-08-01	Ogrodowa	13	Magazyn
13.	1313	159/90	1990-06-25	Batalionów Chłopskich	44A	Synagoga
14.	1356	199/91	1991-10-02	Słowiańska	15	Dom
15.	1368	227/92	1992-08-18	Kościuszki	6	Kamienica

Lp.	Numer rejestru zabytków	Dawny nr rejestru zabytków	Data wpisu do rejestru zabytków	Adres / ulica	Nr	Obiekt
16.	1374	244/92	1992-12-28	Toruńska	2	Dom
17.	1470	375/94	1994-07-29, 2018-06-05	Piłsudskiego		Kościół parafialny p.w. Św. Trójcy w Kwidzynie położony ul. Piłsudskiego oraz na teren w granicach działki nr 341 obr.0010 oraz część działki nr 262 obr. 0010 po zewnętrznym obrysie cokołu ogrodzenia. Zmiana decyzji WKZ w Elblągu PSOZ/VIII/1405/94 z dn.29.07.1994 r. w sprawie wpisania do rejestru zabytków pod nr 375/94, obecnie pod nr 1470, w zakresie przedmiotu wpisu do rejestru zabytku.
18.	1473	378/94	1994-08-05	Słowiańska	21	Kamienica
19.	1474	379/94	1994-08-08	Słowiańska	13	Dom
20.	1476	380/94	1994-08-30	Grudziądzka	18	Dom
21.	1477	386/94	1994-08-30	Grudziądzka	10	Dom
22.	1478	387/94	1994-09-07	Grudziądzka	15	Dom
23.	1479	388/94	1994-09-08	Grudziądzka	17	Dom

Lp.	Numer rejestru zabytków	Dawny nr rejestru zabytków	Data wpisu do rejestru zabytków	Adres / ulica	Nr	Obiekt
24.	1482	389/94	1994-09-23	Grudziądzka	34	Dom
25.	1483	390/94	1994-09-26	Grudziądzka	36	Dom
26.	1484	395/94	1994-10-01	Grudziądzka	50	Dom
27.	1488	394/94	1994-10-28	Grudziądzka	48	Dom
28.	1492	398/94	1994-11-21	Grudziądzka	35	Dom
29.	1493	399/94	1994-11-21	Grudziądzka	37	Dom
30.	1494	404/94	1994-11-29	Basztowa	5	Kaplica Kościoła Ewangelicko-Methodystycznego
31.	1500	411/94	1994-12-21	Katedralna	3	Pałac – ob. Zespół Szkół Zawodowych 2
32.	1501	412/94	1994-12-21	Braterstwa Narodów	65	Dom - siedziba Konsulatu Polskiego ob. Przedszkole Miejskie nr 1 wraz otaczającą działką i nasadzeniami zieleni wysokiej
33.	1504	414/95	1995-01-11	Braterstwa Narodów	60	Budynek użyteczności publicznej – ob. Przychodnia Specjalistyczna
34.	1506	418/95	1995-01-16	Braterstwa Narodów	56/	Dom – ob. Dom Dziecka im. Marii Konopnickiej

Lp.	Numer rejestru zabytków	Dawny nr rejestru zabytków	Data wpisu do rejestru zabytków	Adres / ulica	Nr	Obiekt
					58	
35.	1508	417/95	1995-01-19	Katedralna	5	Pałac Regencji - ob. budynek Zespołu Szkół Zawodowych nr 2
36.	1509	423/95	1995-01-25	Braterstwa Narodów	54	Dom
37.	1510	424/95	1995-01-25	Konarskiego	4	Dom
38.	1511	426/95	1995-01-25	Hallera	1	Dom
39.	1512	427/95	1995-01-27	Braterstwa Narodów	59	Budynek Wyższego Sądu Ziemskiego – ob. Szkoła Specjalna
40.	1514	428/95	1995-02-02	Zbożowa	1	Plebania kościoła pw. Św. Jana Ewangelisty – ob. dom
41.	1515	431/95	1995-02-02	Kościuszki	4-4A	Dom
42.	1521	442/95	1995-02-20	Toruńska	20	Dom
43.	1536	452/95	1995-05-19	Warszawska	18	Dom – ob. siedziba Telewizji Kablowej
44.	1540	457/95	1995-05-29	Chopina	22	Budynek Banku Gdańskiego
45.	1546	463/95	1995-06-14	Warszawska	19	Budynek Urzędu Miejskiego i Rejonowego

Lp.	Numer rejestru zabytków	Dawny nr rejestru zabytków	Data wpisu do rejestru zabytków	Adres / ulica	Nr	Obiekt
46.	1560	474/95	1995-07-27	Grudziądzka	30	zespół koszar wojskowych złożony z 7 budynków: 1.budynku sztabowego, 2. budynku wartowni; 3 4 .budynek koszarowych; 5.- budynku hali sportowej; 6.-budynku dawnej ujeżdżalni;7.-budynku magazynowego
47.	1579	407/94/489/ 96	1996-02-02	Magazynowa	11 ob. 1	Spichlerz
48.	1589	501/96	1996-04-02	Plac Plebiscytowy	1	Budynek Sądu Rejonowego
49.	1626	531/97	1997-04-14	Piłsudskiego	47	Klasztor OO. Franciszkanów
50.	1642	548/97	1997-09-18	Braterstwa Narodów	50	Budynek poczty wraz z ogrodzeniem
51.	1651	556/97	1997-12-18	Konarskiego	12	Gimnazjum Polskie - ob. budynek Zespołu Szkół Ogólnokształcących, wraz z otaczającą działką

Lp.	Numer rejestru zabytków	Dawny nr rejestru zabytków	Data wpisu do rejestru zabytków	Adres / ulica	Nr	Obiekt
52.	1655	560/98	1998-04-06	Piłsudskiego i ul. 15 Sierpnia	21 26	Dawny budynek Biblioteki Miejskiej z działką przy ul. Piłsudskiego 21 oraz połączony z nim dom mieszkalny przy ul. 15 Sierpnia 26 (z wyłączeniem wnętrza)
53.	1658	561/98	1998-04-17	Plac Plebiscytowy	4	Szpital Św. Jerzego - ob. Dom wraz z działką
54.	1678	566/98	1998-04-17	Hallera	4	szkoła dla dziewcząt -ob. szkoła podstawowa wraz z otaczającą działką i z nasadzeniami zieleni wysokiej
55.	1685	569/98	1998-12-23	Kościuszki	39	Kamienica
56.	1698	1208	1999-11-29	Piłsudskiego	32	Kamienica
57.	1747	1245	2004-05-27	Kościuszki	3	Zespół młyna parowego w Kwidzynie: budynek młyna z kantorkiem, komin wolnostojący, frontowa elewacja budynku magazynowego oraz historycznie przynależny teren
58.	1776	568/98	1998-12-23	Kościuszki	38	Kamienica
59.	1784		2007-05-31	Piłsudskiego		Budynek kasyna cywilnego wraz z działką
60.	1835		2008-07-15	Warszawska	6	Budynek mieszkalny wraz z częścią działki w obrysie budynku

Zabytki proponowane do wpisu do rejestru zabytków:

- przykłady architektury i budownictwa modernistycznego, w których z uwagi na niską świadomość o ich wartości dochodzi do niekorzystnych remontów w przestrzeniach fasad budynków mieszkalnych. Wyszczególnić tu można np.: obiekty szkolne (ob. jeden z budynków Szkoły Podstawowej nr 2 przy ul. Grunwaldzkiej i Szkołę Podstawową nr 4 przy ul. Warszawskiej), usługowo-handlowe (budynek na rogu ul. Braterstwa Narodów i ul. Słowiańskiej – nr działki 110/3);
- założenie Koszar Artyleryjskich składających się z wielu budynków skoncentrowanych po obu stronach ul. Kościuszki (w tym budynki mieszkalne i dawne kasyno);
- zespół dwóch mostów oraz jeden wiadukt łukowy nad ul. Drzymały, dawnej linii kolei wąskotorowej łączącej stację w Maresie ze stacją w Kwidzynie; wieża ciśnienia przy ul. Sportowej; nieczynny ceglany most kolejowy na Miłosnej, a także budynki dwóch dawnych młynów rzecznych wraz z otoczeniem – Młyn Miłosna (działka nr 47/12 i 47/13) i Młyn Kaszarniak (nr działki 73).

Park kulturowy

Park kulturowy to następna forma ochrony zabytków, wprowadzona na mocy Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Park kulturowy powołuje mocą uchwały rada miejska, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków. Utworzenie parku kulturowego ma na celu ochronę krajobrazu kulturowego oraz zachowanie wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej (Art. 16. Ust. 1 i 16. Ust. 5). Park kulturowy jest formą ochrony krajobrazu kulturowego umożliwiającą zachowanie wyjątkowych wartości historyczno-kulturowych w powiązaniu z ochroną środowiska naturalnego.

Na terenie miasta Kwidzyna park kulturowy nie został utworzony. Należy rozważyć utworzenie parku kulturowego dla obszaru Kwidzyn-Miłosna – zespołu historycznego założenia stadniny koni wraz z komponowanym parkiem krajobrazowym.

Ochrona ustalona w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego

Prawną formą ochrony zabytków, której stanowienie należy do kompetencji gminy są ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Nowo tworzone i zmiany mpzp podlegają uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków. Dodatkowo w trakcie procedury uzyskania ww. decyzji prowadzone są ustalenia z wojewódzkim konserwatorem zabytków w celu ochrony form opieki nad zabytkami na terenie miasta Kwidzyna.

Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego uzgadniane są z wojewódzkim konserwatorem zabytków, pod kątem wprowadzania zapisów, dotyczących ochrony zabytków. Również w decyzjach lokalizacyjnych, umieszczane są ustalenia dotyczące ochrony zabytków, ujętych w gminnej ewidencji zabytków. Powyższe decyzje uzgadnianie są przez Pomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Gdańsku.

5.4. Zabytki z terenu miasta Kwidzyna wpisane do Gminnej Ewidencji Zabytków

Ewidencja zabytków, w brzmieniu w/w Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2022 r., poz. 840), art. 21, jest podstawą dla sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy.

Ewidencja zabytków jest uporządkowanym zbiorem opracowań, wykonywanym wg jednolitych wzorców, stanowiącym podstawowe informacje o obiektach zabytkowych. Krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków prowadzi Generalny Konserwator Zabytków. Wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi wojewódzki konserwator zabytków. Natomiast gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomości z terenu gminy, objętych wojewódzką ewidencją zabytków prowadzi wójt (burmistrz, prezydent miasta) danej gminy.

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

W gminnej ewidencji zabytków miasta Kwidzyna aktualnie znajduje się 631 historycznych obiektów. Niektóre pozycje wpisane są również do rejestru zabytków nieruchomych, bądź też znajdują się na terenie obszarowego wpisu do rejestru zabytków.

Wykaz zabytków ujętych w gminnej ewidencji zabytków stanowi załącznik nr 1 do przedmiotowego opracowania (Aneks nr 1).

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń

Dla potrzeb lepszej diagnozy stanu istniejącego w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego oraz w celu sformułowania priorytetów działań władz samorządowych opracowano analizę SWOT słabych i mocnych stron miasta Kwidzyna, a także szans i zagrożeń.

Warto w tym miejscu zaznaczyć, że w ostatnich latach w Kwidzynie przeprowadzone zostały liczne inwestycje budowlano-konserwatorskie przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków oraz do gminnych ewidencji zabytków. Zaliczają się do nich obiekty użyteczności publicznej, a także zespoły kamieniec. Zakres prac przy nich był zróżnicowany: od kompleksowych prac budowlano-konserwatorskich do drobnych interwencji mających na celu poprawić stan techniczny (np. wymiana pokrycia dachowego) lub estetyczny (np. liczne renowacje fasad kamienic).

Mocne strony:

- zróżnicowany i duży zasób dziedzictwa kulturowego Kwidzyna o bardzo dużym potencjale
- zachowanie układu urbanistycznego z nawarstwieniami ze wszystkich epok rozwoju miasta oraz walorów krajobrazowych miasta (pomimo zniszczenia średniowiecznego centrum)
- zachowanie średniowiecznego zespołu zamkowo katedralnego o znaczeniu krajowym i europejskim (pomnik historii)
- zachowanie szeregu budynków użyteczności publicznej, wraz z wysokiej klasy architekturą urzędów, szkół i sakralną z XVIII i XIX w., wraz z wystrojem i wyposażeniem ich wnętrz
- zachowanie zespołów zabudowy mieszkaniowej z różnych epok (kamienice, wille, domy, osiedla domów)
- zachowanie XIX-wiecznych zakładów miejskich, służących funkcjonowaniu miasta, jak rzeźnia, wodociąg, elektrownie, gazownia
- zachowanie budownictwa techniki, przemysłu i obiektów inżynierskich, szczególnie XIX-wiecznych, jak związane z rzeką Liwą – młyny, oraz kolej żelazna, mosty, wiadukty
- zachowanie elementów pierwotnego wystroju i wyposażenia wnętrz zabytkowych, szczególnie wnętrz obiektów użyteczności publicznej
- zachowanie historycznej zieleni komponowanej - licznych cmentarzy różnych wyznań, obsadzenia dróg, szpalery oraz zieleń współtworząca zespoły zabudowy
- duża ilość zabytków z różnych okresów historycznych i stylowych (z przewagą XVIII, XIX i XX wieku), o wysokim stopniu zachowania pierwotnej substancji zabytkowej (autentyzm)
- duża ilość obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków, w stosunkowo dobrym stanie zachowania

- dobry stan zachowania 90% obiektów zabytkowych stanowiących własność miasta
- opracowane miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego miasta uwzględniające ochronę dziedzictwa kulturowego oraz wyznaczone strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące ponad 90% powierzchni miasta
- duża ilość obiektów objętych ochroną poprzez GEZ
- dobra współpraca pomiędzy Muzeum, a Parafią p.w. Św. Jana Ewangelisty
- aktywna działalność organizacji i stowarzyszeń m.in. Międzynarodowego Festiwalu Animo, Gward oraz Muzeum – Zamek w Kwidzynie
- badania archeologiczne prowadzone na terenie miasta w ostatnich latach, których pokłosie stanowiły cenne odkrycia zabytków archeologicznych
- położenie miasta na trasach szlaków turystycznych o znaczeniu lokalnym i regionalnym (m.in. na szlaku zamków gotyckich)
- ścieżki rowerowe, w tym międzynarodowa trasa rowerowa Euro Route R-1 z Calais we Francji do Sankt Petersburga w Rosji
- wybitne walory krajobrazowe Pojezierza Iławskiego i Doliny Kwidzyńskiej
- bliskość rzeki Wisły i Liwy
- wzorcowo przeprowadzane prace konserwatorskie przy kluczowych obiektach w Kwidzynie
- istniejące możliwości pozyskiwania przez właścicieli i użytkowników zabytków dotacji i dofinansowań na wykonywanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych w tych zabytkach, z różnorodnych źródeł
- dotacje gminne na działania związane z ochroną dziedzictwa kulturowego

Słabe strony:

- przekształcenie w okresie powojennym części historycznego układu przestrzennego (szczególnie średniowiecznego centrum) poprzez wprowadzenie nowej zabudowy blokowej, wbrew zastanemu układowi przestrzennemu, lokalnej tradycji architektonicznej i historycznym uwarunkowaniom
- obecność dużych zakładów przemysłowych w Kwidzynie powoduje emisję szkodliwych substancji do środowiska, co wpływa na ich osadzaniu się na elewacjach i fasadach zabytków, powodując szkodliwą i destrukcyjną powłokę (tzw. szkodliwa patyna środowiskowa)
- słaby stan ochrony zabytków przemysłu, techniki i sztuki inżynierskiej
- słaby stan ochrony zabytkowych wnętrz oraz detalu architektonicznego

- brak przyjętej tzw. uchwały krajobrazowej
- brak parków kulturowych czy szlaków edukacyjnych ochraniających i promujących unikatowe dziedzictwo archeologiczne
- niewykorzystany potencjał turystyczny miasta (zwłaszcza w dziedzinie turystyki pobytowej) wynikający wprost z jego dziedzictwa kulturowego (historii i zabytków o wielkim znaczeniu dla kultury polskiej i europejskiej)
- niedostateczne ilości środków finansowych na konserwację i rewaloryzację obiektów zabytkowych
- niedostateczna ilość profesjonalnych wykonawców prac konserwatorskich (zarówno projektantów, jak i firm budowlanych i konserwatorskich)
- zbyt słaba edukacja społeczności lokalnej dotycząca środowiska kulturowego
- brak specjalistycznych przewodników po zabytkach miasta
- niewielkie środki finansowe zabezpieczone w budżecie wojewódzkiego konserwatora zabytków na konserwację i rewaloryzację obiektów i zespołów zabytkowych; niewielka szansa na pozyskanie dofinansowania z tego źródła (ograniczona lista potencjalnych beneficjentów)
- Niewystarczająca ochrona prawna (np. poprzez wpis do rejestru zabytków) części cennych obiektów, w tym obiektów użyteczności publicznej, niewystarczające oznakowanie obiektów zabytkowych, brak jednolitego systemu informacji o zabytkach

Szanse:

- możliwości adaptacji zabytków na nowe, współczesne funkcje
- rosnąca jakość oferty kulturalnej
- kompleksowe działania promocyjne
- edukacja w dziedzinie zarządzania dziedzictwem kulturowym
- rozszerzenie możliwości dofinansowywania prac konserwatorskich z budżetu samorządowego, wojewódzkiego, krajowego, prywatnego oraz UE
- współpraca transgraniczna
- rosnące zainteresowanie właścicieli obiektów zabytkowych zasadami prawidłowego prowadzenia prac konserwatorskich
- odbudowa Ratusza
- odbudowanie dwóch kwartałów Starego Miasta

- badanie i dokumentowanie zabytków oraz promowanie naukowego i profesjonalnego, nie tylko popularyzatorskiego, zainteresowania dziedzictwem Kwidzyna
- rosnące zainteresowanie historią miasta, społeczne i naukowe zainteresowanie obszarami dziedzictwa dotąd pomijanymi, np. architekturą modernistyczną, budownictwem przemysłowym, militarnym, kolejowym
- uwzględnianie zagadnień ochrony zabytków w nowych i aktualizowanych programach, analizach, strategiach, planie ogólnym oraz miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego

Zagrożenia:

- brak skutecznych mechanizmów umożliwiających prace konserwatorskie przy obiektach stanowiących własność częstkową i własność prywatno-komunalną
- pogłębiająca się degradacja zabytków
- silna presja części inwestorów nastawionych na maksymalizację zysku z inwestycji kosztem atrakcyjności przestrzeni kulturowej miasta przy jednoczesnej liberalizacji przepisów budowlanych
- niszczenie budynków spowodowane ich niewłaściwą eksploatacją lub całkowitym wyłączeniem z użytkowania
- nieuzasadniona wymiana oryginalnych elementów zabytkowej zabudowy na współczesne (drzwi, okna, bramy, okładziny elewacji, posadzki, balustrady, kraty itd.)
- samowole budowlane prowadzące do nieodwracalnego zniekształcenia obiektów i zatarcia ich cech stylowych
- brak poszanowania dla autentyczności zabytków (oryginalnej substancji, kolorystyki, układu przestrzennego, funkcji, technologii wykonania, tradycyjnych materiałów budowlanych)
- brak wiedzy i świadomości właścicieli o właściwym użytkowaniu zabytków
- niedostateczny stopień utożsamiania się mieszkańców ze środowiskiem kulturowym, w którym żyją
- zagrożenia powodowane przez klęski żywiołowe
- zbyt mała ilość funduszy na skuteczną ochronę zabytków
- nieumiejętność zdobywania przez właścicieli zabytków środków na ich konserwację
- skomplikowane procedury i wysokie koszty w ubieganiu się o środki zewnętrzne skutkujące stosunkowo niewielkim wykorzystaniem środków z Unii Europejskiej, zwłaszcza przez osoby prywatne

- pobieżne zainteresowanie zabytkami oraz spłykanie problematyki ochrony zabytków w różnorodnych środkach masowego przekazu, silnie oddziałujących na świadomość użytkowników i właścicieli zabytków

7. Założenia programowe – cele, priorytety, kierunki działań i zadania

Gminny Program opieki nad zabytkami miasta Kwidzyna na lata 2024-2027 jest dokumentem strategicznym wytyczającym kierunki i zasady polityki ochrony dziedzictwa kulturowego.

Określone w programie priorytety oraz kierunki działań wynikają z:

- ustawowo określonych celów, jakim służyć powinien program opieki nad zabytkami (ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, art. 87, ust.2),
- dokumentów strategicznych i planistycznych z terenu miasta,
- wniosków wynikających z analizy SWOT stanu i ochrony dziedzictwa kulturowego miasta,
- analiz i ocen zasobu dziedzictwa kulturowego miasta i jego stanu zachowania,
- wyznaczonych kierunków polityki krajowej oraz regionalnej.

W ramach założeń Programu wyznaczono następujące priorytety:

- P R I O R Y T E T 1 –
 - ZARZĄDZANIE ZASOBEM DZIEDZICTWA KULTUROWEGO MIASTA
- P R I O R Y T E T 2 –
 - OCHRONA KRAJOBRAZU KULTUROWEGO ORAZ REWALORYZACJA SUBSTANCJI ZABYTKOWEJ MIASTA
- P R I O R Y T E T 3 –
 - PROMOCJA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO I PIELĘGNOWANIE TOŻSAMOŚCI REGIONALNEJ

Poniżej przedstawiono założenia programowe na lata 2024-2027.

Tabela 5. Założenia programowe Gminnego Programu opieki nad zabytkami miasta Kwidzyna na lata 2024-2027.

Zadanie	Podmiot realizujący zadanie	Potencjalne źródła finansowania
PRIORYTET 1 – ZARZĄDZANIE ZASOBEM DZIEDZICTWA KULTUROWEGO MIASTA		
Prowadzenie i wspieranie działań i inwentaryzujących całokształt dziedzictwa kulturowego miasta, w tym profesjonalnego i naukowego rozpoznania dziedzictwa kulturowego Kwidzyna, szczególnie ukierunkowanego na pomijane i nie dość poznane dotąd obszary dziedzictwa (m.in. szukanie specyfiki Miasta, rozpoznawanie poszczególnych grup zabytków, rozpoznanie detalu architektonicznego oraz stolarki okiennej i drzwiowej, działalność europejskich i lokalnych artystów – architektów, rzeźbiarzy, malarzy - na terenie Kwidzyna, rozpoznanie elementów wystroju i wyposażenia wnętrz obiektów zabytkowych, w tym budynków użyteczności publicznej i mniej dostępnych obiektów prywatnych) oraz opracowań popularnonaukowych na ten temat	Miasto Kwidzyn, inne podmioty	budżety podmiotów realizujących zadanie
Zapobieganie degradacji dziedzictwa pozostałego po dawnych kulturach: - dziedzictwo sakralne: cmentarze różnowyznaniowe (ewangelickie, żydowskie), a także kościoły, kapliczki przydrożne i krzyże; - ochrona tradycyjnej, regionalnej architektury miejskiej – architektury gotyckiej, nowożytnej, historyzującej oraz modernistycznej; - ochrona i opieka nad zabytkami militarnymi, techniki i hydrotechniki; - ochrona miejsc pamięci, pamiątkowych pomników i tablic; - opieka nad zabytkami archeologicznymi i ruchomymi; - opieka nad dziedzictwem niematerialnym – zachowanie dawnych nazw geograficznych i zwyczajowych	Miasto Kwidzyn, inne podmioty	budżety podmiotów realizujących zadanie

Zadanie	Podmiot realizujący zadanie	Potencjalne źródła finansowania
Prowadzenie i wspieranie specjalistycznego rozpoznania zabytków związanego z procesami inwestycyjnymi - rozpoznanie badawcze zabytków poprzedzające działania inwestycyjne (ekspertyzy techniczne i konserwatorskie, badania konserwatorskie, architektoniczne oraz badania i nadzory archeologiczne, programy prac konserwatorskich, dokumentacje projektowe, inwentaryzacje, itp.), również w zakresie rozpoznania pierwotnej kolorystyki elewacji budynków, programów prac konserwatorskich, itp.	Miasto Kwidzyn, inne podmioty	budżety podmiotów realizujących zadanie
Uwzględnianie problematyki badawczej oraz ochrony zabytków w procesie kształtowania prawa miejscowego (programy, strategie, plany i analizy, studia, miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, plan ogólny)	Miasto Kwidzyn	budżet Miasta
Opracowywanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, szczególnie obszarów o dużym nasyceniu obiektami zabytkowymi (w tym weryfikacja obowiązujących w zakresie aktualizacji zagadnień związanych z ochroną zabytków)	Miasto Kwidzyn	budżet Miasta
Okresowa aktualizacja Gminnej Ewidencji Zabytków, sporządzanie nowych kart adresowych	Miasto Kwidzyn	budżet Miasta
Okresowa aktualizacja „Planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych” wraz z okresowym przeglądem zabezpieczeń obiektów zabytkowych	Miasto Kwidzyn	budżet Miasta

Zadanie	Podmiot realizujący zadanie	Potencjalne źródła finansowania
Podnoszenie rangi obiektów i zespołów zabytkowych poprzez wpis do rejestru zabytków	Miasto Kwidzyn, WUOZ, dysponenti obiektów zabytkowych	budżety podmiotów realizujących zadanie
Kontynuacja umieszczania znaków informujących o objęciu ochroną prawną obiektów wpisanych do rejestru zabytków	Miasto Kwidzyn	budżet Miasta
Utworzenie parku kulturowego i sporządzenie planu jego ochrony oraz opracowanie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego tego obszaru (Kwidzyn Miłosna – obszar stadniny koni)	Miasto Kwidzyn	budżet Miasta, inne środki
Doskonalenie i aktualizowanie baz danych o zabytkach dających podstawę do diagnozowania oraz planowania przedsięwzięć ochronnych, w tym szczególnie aktualizowanie Gminnej Ewidencji Zabytków o informacje o stanie zachowania zabytków, elementach cennych, wartościowaniu, typach własności, zagrożeniach, itp.	Miasto Kwidzyn	budżet Miasta
Dążenie do zachowania najcenniejszych zasobów zabytkowych miasta, ale i innych (typowych lub mniej znaczących) elementów dziedzictwa kulturowego współtworzących unikatowy charakter Kwidzyna (architektura i budownictwo różnych okresów historii miasta, zabytkowa zieleni, zabytki archeologiczne i ruchome, układ przestrzenny), w tym: ewentualnie przygotowywanie planów ochrony zespołów budowlanych i poszczególnych obiektów oraz wytycznych konserwatorskich dla ochrony najcenniejszych obiektów, jak całości zespołu stadniny koni w Miłosnej	Miasto Kwidzyn	budżet Miasta, środki prywatne, środki unijne, ministerialne, inne

Zadanie	Podmiot realizujący zadanie	Potencjalne źródła finansowania
PRIORYTET 2 – OCHRONA KRAJOBRAZU KULTUROWEGO ORAZ REWALORYZACJA NAJCENNIJSZEJ SUBSTANCJI ZABYTKOWEJ MIASTA		
Poprawa stanu zachowania obiektów zabytkowych: - prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich, robót budowlanych i bieżących napraw, - eksponowanie obiektów w przestrzeni miasta (np. iluminacja)	Miasto Kwidzyn, dysponenti obiektów zabytkowych	budżet Miasta, środki prywatne, środki unijne, ministerialne, inne środki
Bieżąca pielęgnacja zabytkowych parków miejskich, terenów zielonych, zieleni cmentarnej	Miasto Kwidzyn, dysponenti obiektów zabytkowych	budżet Miasta, środki prywatne, środki unijne, ministerialne, inne
Pozyskiwanie środków finansowych na prace remontowe i konserwatorskie przy zabytkach należących do Miasta	Miasto Kwidzyn	budżet Miasta, środki prywatne, środki unijne, ministerialne, inne
Poprawa stanu zabezpieczeń zabytków - wykonywanie zabezpieczeń zabytków przed kradzieżą, pożarami, klęskami żywiołowymi (instalacje przeciwpożarowe, alarmowe, zabezpieczenia antywłamaniowe, monitoring, montaż w zabytkach niezbędnych instalacji dla zapewnienia właściwych warunków do przechowywania i eksponowania zabytków ruchomych)	Miasto Kwidzyn	budżet Miasta, środki prywatne, środki unijne, ministerialne, inne
PRIORYTET 3 PROMOCJA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO I PIELĘGNOWANIE TOŻSAMOŚCI REGIONALNEJ		

Zadanie	Podmiot realizujący zadanie	Potencjalne źródła finansowania
Cykliczna organizacja wydarzeń kulturalnych zwiększających wrażliwość na historię i tradycję regionu – udział miejskich instytucji kultury a także lokalnych organizacji w Europejskich Dniach Dziedzictwa	Miasto Kwidzyn, instytucje kultury, inne podmioty	budżet Miasta, środki unijne
Aktywna współpraca z regionalnymi mediami w celu promocji zabytków i upowszechnienia działań związanych z opieką nad zabytkami	regionalne media, Miasto Kwidzyn	budżet Miasta, sponsorzy prywatni
Edukacja mieszkańców, począwszy od poziomu przedszkolnego, w zakresie historii na przykładzie zachowanych lokalnych zabytków – promowanie działań związanych z ochroną zabytków w szkołach, włączanie tej tematyki do programów nauczania	przedszkola i szkoły, Miasto Kwidzyn, instytucje kultury	budżet Miasta, środki instytucji oświatowych, ministerialne
Organizowanie i wspieranie organizacji konkursów, wystaw, imprez, rajdów i festynów związanych z dziedzictwem kulturowym	Miasto Kwidzyn, instytucje kultury	budżet Miasta, środki zewnętrzne
Wydawanie i wspieranie publikacji (w tym folderów promocyjnych, przewodników) poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego	Miasto Kwidzyn, instytucje kultury, inne podmioty	budżet Miasta, środki zewnętrzne
Kontynuacja oznakowywania cennych i ciekawych zabytków umożliwiające ich lokalizację w terenie i identyfikację (tablice, oznakowanie szlaków, mapy w terenie)	Miasto Kwidzyn, instytucje kultury, inne podmioty	budżet Miasta, środki zewnętrzne
Wspieranie rozwoju muzeów regionalnych, skansenów i innych instytucji kultury	Miasto Kwidzyn, instytucje kultury, inne podmioty	budżet Miasta, środki zewnętrzne

Zadanie	Podmiot realizujący zadanie	Potencjalne źródła finansowania
Wspieranie działań i ścisła współpraca z organizacjami społecznymi (fundacje, stowarzyszenia, grupy lokalne) przyjmujące za cele również ochronę dziedzictwa kulturowego i opiekę nad zabytkami	Miasto Kwidzyn, instytucje kultury, inne podmioty	budżet Miasta, środki zewnętrzne
Wspieranie popularyzacyjnych działań miejscowych pasjonatów historii i zabytków	Miasto Kwidzyn, instytucje kultury, inne podmioty	budżet Miasta, środki zewnętrzne
Nagłaśnianie, promowanie i informowanie lokalnej społeczności, o ważnych odkryciach konserwatorskich i archeologicznych, w celu budowania tożsamości historycznej oraz kreowanie właściwych zachowań wobec dziedzictwa kulturowego	Miasto Kwidzyn, instytucje kultury, inne podmioty	budżet Miasta, środki zewnętrzne

8. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami

Zadania określone w Gminnym Programie opieki nad zabytkami miasta Kwidzyna na lata 2024-2027 będą wykonywane za pomocą następujących instrumentów:

- 1) prawnych – wynikających z przepisów ustawowych, obejmujących między innymi uchwalanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, stref ochrony konserwatorskiej, wnioskowanie o wpis do wojewódzkiego rejestru zabytków obiektów będących własnością gminy, wykonywanie decyzji administracyjnych wojewódzkiego konserwatora zabytków;
- 2) finansowych – obejmujących między innymi finansowanie prac konserwatorskich, remontowych i archeologicznych przy obiektach zabytkowych będących własnością miasta Kwidzyna lub znajdujących się w trwałym zarządzie jej jednostek lub zakładów budżetowych, korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje, dofinansowania, nagrody, wsparcie finansowe dla właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych, w zależności od możliwości finansowych miasta Kwidzyna;
- 3) koordynacji – obejmujących między innymi realizację zapisów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w dokumentach strategicznych województwa i miasta Kwidzyna, współpraca z ośrodkami naukowymi i akademickimi, współpraca z organizacjami wyznaniowymi w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami;
- 4) społecznych – obejmujących między innymi działania edukacyjne promocyjne, współdziałanie z organizacjami społecznymi, działania prowadzące do tworzenia miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami;
- 5) kontrolnych – obejmujących między innymi aktualizację gminnej ewidencji zabytków.

9. Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami

Gminny Program opieki nad zabytkami miasta Kwidzyna na lata 2024-2027 po zaopiniowaniu przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, zostanie przedstawiony Radzie Miejskiej, w celu przyjęcia go Uchwałą. Program został opracowany na okres czterech lat i stanowi dokument uzupełniający w stosunku do innych dokumentów planistycznych i aktów prawa miejscowego. Co dwa lata Burmistrz będzie sporządzał sprawozdania z realizacji zadań programu i przedstawiał je Radzie Miejskiej.

Zgodnie z przepisami ustawy o ochronie zabytków burmistrz zobowiązany jest do sporządzania co dwa lata sprawozdania z realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami i przedstawienia go Radzie Miejskiej. Wykonanie sprawozdania powinna poprzedzić ocena stopnia realizacji gminnego programu uwzględniająca:

- wykonanie zadań przyjętych do realizacji,
- efektywność ich wykonania

Przykładowe mierniki realizacji Programu przedstawiono w poniższej tabeli.

Tabela 6. Przykładowe mierniki realizacji Gminnego Programu opieki nad zabytkami miasta Kwidzyna na lata 2024-2027.

Lp.	Miernik realizacji PONZ	Oczekiwany trend
1.	wartość finansowa zrealizowanych prac remontowo-konserwatorskich przy zabytkach oraz liczba obiektów poddanych ww. pracom	Wzrost
2.	liczba obiektów zabytkowych z GEZ poddanych pracom konserwacyjnym i renowacyjnym	Wzrost
3.	liczba wniosków o wpis do rejestru zabytków obszarów, obiektów i zespołów zabytkowych	Wzrost
4.	liczba zrealizowanych konkursów, wystaw, działań edukacyjnych na terenie miasta	Wzrost
5.	liczba utworzonych szlaków turystycznych, tras rowerowych	Wzrost
6.	liczba opracowanych/wydanych wydawnictw/aplikacji mobilnych/stron www. (w tym folderów promocyjnych, przewodników, albumów, materiałów pokonferencyjnych etc.)	Wzrost
7.	liczba utworzonych, zmodernizowanych elementów infrastruktury służących funkcjonowaniu i rozwojowi turystyki kulturowej	Wzrost

8.	Liczba opracowanych i zaktualizowanych dokumentów strategicznych uwzględniających kwestię ochrony dziedzictwa kulturowego	Wzrost
----	---	--------

10. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami

Obowiązującym wyznacznikiem sposobu finansowania opieki nad zabytkami są zasady, które zawiera Rozdział 7. ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2022 r., poz. 840). Nakładają one obowiązek finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku na osobę fizyczną, lub inną jednostkę organizacyjną w tym także na jednostki z sektora finansów publicznych, posiadające tytuł prawny do zabytku.

Dotacje udzielane przez ministra i wojewódzkich konserwatorów zabytków mogą być przeznaczane na szereg działań przy zabytkowych obiektach wpisanych do rejestru zabytków, niezbędnych dla zachowania i poprawy stanu technicznego oraz substancji zabytkowej obiektu. Do katalogu prac i działań należą: techniczne i konserwatorskie ekspertyzy, konserwatorskie lub architektoniczne badania i dokumentacje, opracowania programów prac konserwatorskich, projekty budowlane, zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku, stabilizacja konstrukcyjna części składowych zabytku lub ich częściowe odtworzenie, odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności; uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej, zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Dodatkowo dotacje na działania przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków lub gminnej ewidencji zabytków mogą być udzielane przez organy stanowiące jednostki samorządu terytorialnego (gminy, powiaty województwa) na zasadach określonych w podjętej przez dany organ uchwale.

Zgodnie z nowelizacją ustawy z dnia 22 czerwca 2017 r. o zmianie ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o zabytków i opiece nad zabytkami, utworzony został Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków – państwowy fundusz celowy. Głównymi wpływami Narodowego Funduszu Ochrony Zabytków są administracyjne kary pieniężne nakładane w wypadkach, które dotychczas stanowiły wykroczenia. Są to środki z administracyjnych kar, które nakładane mogą być w ściśle określonych przypadkach. Karom pieniężnym podlegać mogą osoby, które bez uzyskania pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków (lub niezgodnie z zakresem określonym w pozwoleniu wojewódzkiego konserwatora zabytków) wykonują np.: prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru, roboty budowlane w otoczeniu zabytku; prowadzą badania konserwatorskie

archeologiczne lub architektoniczne przy zabytku wpisanym do rejestru. Kary pieniężne, nakładane są przez organy ochrony zabytków.

Wpływami do Funduszu mogą też być zasądzenia przez sąd w sprawach przestępstw zniszczenia lub uszkodzenia zabytku. Środki, zgromadzone na koncie Narodowego Funduszu Ochrony Zabytków w pierwszej kolejności przeznaczane są na ratowanie zabytków zagrożonych lub zniszczonych.

Najważniejsze potencjalne źródła dofinansowania działań i zadań z zakresu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami dla Miasta Kwidzyna w latach 2024-2027 przedstawiono w poniższej tabeli. Zaznaczyć należy, iż są to wybrane źródła możliwości pozyskania dofinansowania.

Tabela 7. Wybór możliwości pozyskania dofinansowania działań ujętych w Gminnym Programie opieki nad zabytkami Miasta Kwidzyna w latach 2024-2027

Źródło dofinansowania	Cele i przedmiot dofinansowania
Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego	– Ochrona zabytków Strategicznym celem programu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne. Kluczowe dla realizacji celów programu są zadania prowadzące do zabezpieczenia, zachowania i utrwalenia substancji zabytku. W ramach programu dofinansowania nie mogą zaś uzyskać projekty zakładające adaptację, przebudowę obiektów zabytkowych lub ich znaczącą rekonstrukcję. Duży nacisk kładziony jest na dofinansowanie prac przy obiektach najbardziej zagrożonych oraz zabytkach najcenniejszych – wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego Ludzkości UNESCO, uznanych za Pomniki Historii oraz tych, posiadających wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową. Istotnym celem programu jest również zwrócenie uwagi na obiekty, mające szczególne znaczenie dla dziedzictwa kulturowego – zarówno w kontekście ogólnosięciowym, jak lokalnym, gdzie pełnią ważną rolę nośnika historii i tradycji. Istotnym celem programu jest poprawa stanu instytucji kultury mieszczących się w zabytkowych siedzibach, których remonty ze względu na intensywność użytkowania są szczególnie potrzebne. O dofinansowanie w ramach programu mogą ubiegać się podmioty prawa polskiego, osoby fizyczne, jednostki samorządu terytorialnego lub inne

Źródło dofinansowania	Cele i przedmiot dofinansowania
	jednostki organizacyjne, będące właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadające taki zabytek w trwałym zarządzie. – Ochrona zabytków archeologicznych Strategicznym celem programu jest ochrona dziedzictwa archeologicznego poprzez wspieranie kluczowych dla tego obszaru zadań, obejmujących niedestrukcyjne rozpoznanie i dokumentację zasobów dziedzictwa archeologicznego oraz opracowanie i publikację wyników przeprowadzonych badań archeologicznych. Zadaniem programu jest wspieranie i promocja badań prowadzonych metodami niedestrukcyjnymi, wykorzystującymi techniki tradycyjne oraz nowoczesne osiągnięcia techniczne, a także opracowanie i publikacja ich wyników. W obu grupach zadań na wsparcie mogą liczyć przede wszystkim projekty, które zakładają prowadzenie badań na obszarach (lub w dziedzinach) niewystarczająco rozpoznanych lub upowszechnionych, promujących nowe kierunki badawcze, a także opracowanie i publikację wyników badań archeologicznych, zwłaszcza zakończonych przed 2010 r. O dofinansowanie w ramach priorytetu ubiegać się mogą następujące podmioty prawa polskiego: samorządowe instytucje kultury, państwowe instytucje kultury, organizacje pozarządowe, publiczne uczelnie akademickie, niepubliczne uczelnie akademickie, podmioty prowadzące działalność gospodarczą. – Kultura Ludowa i tradycyjna Strategicznym celem programu jest wspieranie zjawisk związanych z kulturami tradycyjnymi funkcjonującymi na poziomie lokalnym, regionalnym i ogólnopolskim (oraz narodowym), które występują zarówno na obszarach wiejskich, jak i miejskich. Dofinansowywane będą przedsięwzięcia związane ze spuścizną kultur tradycyjnych, transformacjami (przekształceniami i przemianami) poszczególnych ich elementów oraz współczesnymi kontekstami ich występowania, w tym odnoszących się także do kultur mniejszości narodowych i etnicznych oraz tradycji środowiskowych. Szczególny nacisk w programie zostaje położony na projekty kompleksowe, integrujące zarówno nadawców – twórców

Źródło dofinansowania	Cele i przedmiot dofinansowania
	depozytariuszy i nosicieli treści kultury wywodzących się ze społeczności lokalnych i regionalnych oraz profesjonalistów i znawców w swoich dziedzinach, jak i odbiorców (indywidualnych i zbiorowych). Istotne jest rejestrowanie, dokumentowanie i archiwizowanie materialnych i niematerialnych przejawów kultur tradycyjnych; tworzenie odpowiednich metod i narzędzi służących ich ochronie i upowszechnianiu; wypracowywanie i dzielenie się dobrymi praktykami oraz nawiązywanie interdyscyplinarnych i międzyrodowiskowych kontaktów; wykorzystywanie wszelkich form i sposobów promocji podejmowanych działań, w tym tworzenie ogólnodostępnych repozytoriów związanych z zasobami kultur tradycyjnych i ich transformacjami. O dofinansowanie w ramach programu ubiegać mogą się następujące podmioty prawa polskiego: samorządowe instytucje kultury (z wyjątkiem instytucji współprowadzonych przez ministra i jednostki samorządu terytorialnego); organizacje pozarządowe; podmioty prowadzące działalność gospodarczą; kościoły i związki wyznaniowe oraz ich osoby prawne. – Wspieranie działań muzealnych Celem programu jest wspieranie działalności w zakresie opieki konserwatorskiej nad muzealiami, archiwaliami i księgozbiorami, a także – prezentacji zbiorów w postaci atrakcyjnych poznawczo projektów wystawienniczych i wydawniczych. O dofinansowanie w ramach programu ubiegać mogą się następujące podmioty prawa polskiego: samorządowe instytucje kultury – z wyjątkiem instytucji współprowadzonych przez ministra i jednostki samorządu terytorialnego; organizacje pozarządowe; kościoły i związki wyznaniowe oraz ich osoby prawne. – Miejsca pamięci i trwałe upamiętnienia w kraju Strategicznym celem programu jest wspieranie samorządów w zapewnianiu stabilnej opieki nad najważniejszymi miejscami pamięci na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, stanowiącymi materialne świadectwo wydarzeń kluczowych dla narodowej tożsamości. Program ma za zadanie stworzenie możliwości sprzyjających otoczeniu tych miejsc stałą i stabilną opieką, polegającej w szczególności na zapewnieniu warunków: naukowego

Źródło dofinansowania	Cele i przedmiot dofinansowania
	badania i dokumentowania miejsca pamięci oraz wydarzeń i osób z nim związanych; prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy miejscu pamięci; zabezpieczenia i utrzymania miejsca pamięci oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie; korzystania z miejsca pamięci w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości i autentyzmu; popularyzowania i upowszechniania wiedzy o miejscu pamięci oraz jego znaczeniu dla historii, dziedzictwa i tożsamości narodowej. – Kultura dostępna Celem programu jest wspieranie zadań służących ułatwieniu dostępu do kultury, skierowanych do szerokiego grona odbiorców i sprzyjających integracji społecznej. Działania te powinny służyć osiągnięciu realnych, systemowych i długofalowych efektów w niwelowaniu barier w dostępie do kultury w wymiarach: przestrzennym, ekonomicznym, społeczno - mentalnym i kompetencyjnym ze szczególnym uwzględnieniem potrzeb osób z miejscowości pozbawionych bezpośredniego dostępu do narodowych zasobów dóbr kultury, instytucji kultury oraz instytucji artystycznych. O dofinansowanie w ramach programu ubiegać się mogą m.in. następujące podmioty prawa polskiego: państwowe instytucje kultury; samorządowe instytucje kultury; jednostki samorządu terytorialnego wyłącznie jako organy prowadzące publiczne szkoły artystyczne, w przypadku szkół nieprowadzących samodzielnej księgowości; organizacje pozarządowe; kościoły i związki wyznaniowe oraz ich osoby prawne, podmioty prowadzące działalność gospodarczą.
Pomorski Wojewódzki Konserwator Zabytków	Środki Pomorskiego Konserwatora Zabytków przeznaczone są na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków położonych na terenie województwa pomorskiego. Podmioty uprawnione do złożenia wniosku o udzielenie dotacji: Osoba fizyczna, jednostka samorządu terytorialnego lub inna jednostka organizacyjna, będąca właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego do

Źródło dofinansowania	Cele i przedmiot dofinansowania
	rejestru albo posiadająca taki zabytek w trwałym zarządzie. Szczegółowe zasady zostały zawarte w Zarządzeniu Nr 4/2019 PWKZ z 21.01.2019 r. oraz „Regulaminie rozpatrywania wniosków oraz udzielania i rozliczania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków usytuowanym na terenie Województwa Pomorskiego, w ramach środków finansowych przyznanych przez Wojewodę Pomorskiego, pozostających w dyspozycji Pomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków oraz tryb rozliczania i zasady kontroli prawidłowości wykorzystania dotacji”.
Urząd Marszałkowski Województwa Pomorskiego	Samorząd Województwa Pomorskiego w ramach posiadanych środków, udziela dotacji celowych na prace konserwatorskie i budowlane w drodze konkursu. Zasady i tryb udzielania dotacji określa uchwała Nr 33/III/14 Sejmiku Województwa Pomorskiego z dnia 8 grudnia 2014 roku (Dz. Urz. Woj. Pom. z 2015 r., poz. 55) w sprawie określenia zasad udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, położonych na obszarze województwa pomorskiego.
Ministerstwo Spraw Wewnętrznych – Fundusz Kościelny	Powołany Fundusz Kościelny udziela dotacji na konserwację i remonty obiektów sakralnych i kościelnych o wartości zabytkowej w szczególności dotyczących: remontów dachów, stropów, ścian i elewacji, osuszania i odgrzybiania, izolację, remonty i wymianę zużytej stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji elektrycznej, wodnej, kanalizacyjnej, odgromowej). W szczególnie uzasadnionych przypadkach może nastąpić finansowanie z Funduszu Kościelnego remontu ruchomego wyposażenia obiektów sakralnych (takich jak np.: instrumenty muzyczne, dzwony) oraz stałych elementów wystroju wnętrz (takich jak np.: ołtarze, polichromie, freski, posadzki). Więcej informacji na temat możliwości dofinansowania można pozyskać ze strony: https://www.gov.pl/web/mswia/fundusz-koscielny
Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób	Dotacje w ramach działalności funduszu udzielane są na m.in. likwidację barier architektonicznych (w tym, także w obiektach zabytkowych) w myśl

Źródło dofinansowania	Cele i przedmiot dofinansowania
Niepełnoprawnych	projektu Dostępna przestrzeń. Podmiotami uprawnionymi do otrzymywania środków są właściciele obiektu wymagającego likwidacji barier. Dotacja może być udzielona w wysokości do 50% wartości dla podmiotu, który nie jest przedsiębiorcą oraz do 30% wartości dla przedsiębiorcy.
Program Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko 2021-2027	W programie wyznaczono Priorytet VII: Kultura, w ramach którego określono cel szczegółowy 4.6: Wzmacnianie roli kultury i zrównoważonej turystyki w rozwoju gospodarczym, włączeniu społecznym i innowacjach społecznych. Wsparciem w ramach określonego priorytetu zostaną objęte państwowe i współprowadzone instytucje kultury, biblioteki przechowujące Narodowy Zasób Biblioteczny oraz publiczne szkoły i uczelnie artystyczne. Ponadto o wsparcie będą mogły ubiegać się jednostki samorządu terytorialnego oraz kościoły i związki wyznaniowe w zakresie prowadzonej działalności kulturalnej, zlokalizowane na obszarach wpisanych na listę UNESCO lub Pomników Historii.
Regionalny Program Operacyjny Województwa Pomorskiego 2021-2027	Fundusze Europejskie na lata 2021-2027 to 72,2 miliarda euro z polityki spójności oraz 3,8 mld euro środków z Funduszu na rzecz Sprawiedliwej Transformacji. Łącznie to około 76 miliardów euro. Środki zostaną przeznaczone na realizację inwestycji w innowacje, przedsiębiorczość, cyfryzację, infrastrukturę, ochronę środowiska, energetykę, edukację i sprawy społeczne.

11.Realizacja i finansowanie przez miasto Kwidzyn zadań z zakresu ochrony zabytków

Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, na każdym właścicielu i posiadaczu zabytku spoczywają obowiązki, wynikające z zasad sprawowania opieki nad zabytkami. Dbanie o stan zabytku, tym samym ponoszenie nakładów na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane spoczywa na właścicielu i posiadaczu obiektu zabytkowego, dysponującego tytułem prawnym do zabytku. W przypadku jednostki samorządu terytorialnego prowadzenie i finansowanie wspomnianych prac i robót jest zadaniem własnym. Pełna realizacja zadań

z zakresu ochrony zabytków przez samorząd miejski powinna przebiegać dwutorowo, uwzględniając poniższe priorytety:

- opieka nad zabytkowymi obiektami i obszarami, których właścicielem lub współwłaścicielem jest miasto Kwidzyn,
- kształtowanie przestrzeni publicznych oraz ochrona dziedzictwa kulturowego (w tym krajobrazu kulturowego) na całym obszarze miasta Kwidzyn.

Miasto jako właściciel obiektów zabytkowych, ujętych w gminnej ewidencji zabytków oraz wpisanych do rejestru zabytków, jest ustawowo zobligowane do opieki nad tymi obiektami, utrzymywania ich w dobrym stanie technicznym, przeprowadzania remontów i bieżących konserwacji. Niezależnie od zapisów legislacyjnych miasto powinno dołożyć wszelkich starań, aby stan zabytków, jak i całej przestrzeni publicznej, wpływał pozytywnie na jakość życia mieszkańców, a turystów zachęcać do dłuższych pobytów.

Miasto może wspierać finansowo prace konserwatorskie i remonty zabytków w latach obowiązywania gminnego programu opieki nad zabytkami.

Zgodnie z art. 81 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dn. 23 lipca 2003 roku dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków może być udzielona przez organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa w trybie i na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale.

Z budżetu miasta Kwidzyna mogą być udzielane dotacje na mocy Uchwały Rady Miejskiej w Kwidzynie Nr XLVI/350/06 z dnia 31 sierpnia 2006 r. z późn. zm. w sprawie zasad i trybu udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, sposobu jej rozliczania i kontroli wykonania zleconego zadania oraz postępowania z wnioskami o udzielenie dotacji.

Załącznik nr 1 – wykaz obiektów ujętych w GEZ

Aneks nr 1 – wykaz zabytków nieruchomych

ID	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT	ULICA	NR	DATOWANIE	REJESTR ZABYTKÓW
1.	Kwidzyn	Układ urbanistyczny Starego Miasta	Od zach. ul.Gdańska, od półn. ul. Zamkowa, Targowa,Brat Narodów,		ok. 1275-1350	107 z dn. 01.07.1959
2.	Kwidzyn	Zespół Zamkowo-Katedralny. Kościół parafialny p. w. Św. Jana Ewangelisty.	Katedralna	3	Okolo 1324 do 1390 r.	263 z dn. 09.12.61 Pomnik Historii - 20 kwietnia 2018 r.
3.	Kwidzyn	Zespół Zamkowo-Katedralny. Dzwonnica katedralna.	Katedralna	3	około 1346 roku.	263 z dn. 09.12.61 Pomnik Historii 20.04.2018 r.
4.	Kwidzyn	Zespół Zamkowo-Katedralny. Zamek Kapituły Pomezańskiej.	Katedralna	3	około 1300-43 roku	263 z dn. 09.12.61 Pomnik Historii - 20 kwietnia 2018 r.
5.	Kwidzyn	Zespół Zamkowo-Katedralny. Wieża ustępowa - tzw. dansker	Katedralna	3	około 1384 roku	263 z dn. 09.12.61 Pomnik Historii 20.04.2018 r.
6.	Kwidzyn	Mur obronny - odcinek południowy	od strony ul. Górnej		od XIV do XX wieku	719 z dn. 21.12.72
7.	Kwidzyn	Mur obronny - odcinek zachodni	od strony ul. Gdańskiej		od XIV do XX wieku	719 z dn. 21.12.72
8.	Kwidzyn	Ruina wieży ratusza.	Braterstwa Narodów		poł. XIV, nowy 1878- 1880	720 z dn. 21.12.72
9.	Kwidzyn	Kaplica Kościoła Ewangelicko-Metodystycznego	Basztowa	5	1880 rok.	1494 z dn. 29.11.94
10.	Kwidzyn	Kamienica mieszczańska.	Basztowa	2	1906 rok.	

ID	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT	ULICA	NR	DATOWANIE	REJESTR ZABYTEKÓW
11.	Kwidzyn	Kamienica mieszczańska.	Basztowa	4	Okolo 1910-15 rok.	
12.	Kwidzyn	Kamienica mieszczańska z usługą w parterze.	Batalionów Chłopskich	25	około 1900-10 roku.	
13.	Kwidzyn	Kamienica mieszczańska z usługą w parterze.	Batalionów Chłopskich	35	około 1900	
14.	Kwidzyn	Kamienica mieszczańska.	Batalionów Chłopskich	41	4 ćw. XIX wieku	
15.	Kwidzyn	Kamienica mieszczańska.	Batalionów Chłopskich	43	4 ćw. XIX wieku	
16.	Kwidzyn	Synagoga	Batalionów Chłopskich	44A	1831-32	1313 z dn. 25.06.90
17.	Kwidzyn	Kamienica mieszczańska z usługą w parterze.	Batalionów Chłopskich	56	około 3 ćw. XIX wieku	
18.	Kwidzyn	Kamienica mieszczańska z usługą w parterze.	Batalionów Chłopskich	58	4 ćw. XIX wieku	
19.	Kwidzyn	Kamienica mieszczańska z usługą w parterze.	Batalionów Chłopskich	60	4 ćw. XIX wieku	
20.	Kwidzyn	Kamienica mieszczańska z usługą w parterze.	Batalionów Chłopskich	62	4 ćw. XIX wieku	
21.	Kwidzyn	Kamienica mieszczańska z usługą w parterze.	Batalionów Chłopskich	66	4 ćw. XIX wieku	
22.	Kwidzyn	Kamienica mieszczańska z usługą w parterze.	Batalionów Chłopskich	68	4 ćw. XIX wieku	
23.	Kwidzyn	Dom z usługą.	Braterstwa Narodów	40	około 1930 rok.	
24.	Kwidzyn	Kamienica czynszowa z usługą w parterze.Kawiarnia.	Braterstwa Narodów	42	Okolo 1875-80 roku.	
25.	Kwidzyn	Kamienica mieszczańska z usługą w parterze.	Braterstwa Narodów	43	około 1880 rok.	
26.	Kwidzyn	Kamienica mieszczańska z usługą w parterze.	Braterstwa Narodów	44	4 ćw. XIX wieku.	
27.	Kwidzyn	Kamienica mieszczańska z usługą w parterze.	Braterstwa Narodów	47	około 1880 roku.	
28.	Kwidzyn	Kamienica mieszczańska.	Braterstwa Narodów	48	około 1800 roku.	
29.	Kwidzyn	Hotel Hezner	Braterstwa Narodów	46	około 1875 rok.	
30.	Kwidzyn	Budynek poczty wraz z ogrodzeniem.	Braterstwa Narodów	50	1911-13 rok.	1642 z dn. 18.09.97

ID	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT	ULICA	NR	DATOWANIE	REJESTR ZABYTEKÓW
31.	Kwidzyn	Kamienica czynszowa z usługą na parterze.	Braterstwa Narodów	51	1903 rok.	
32.	Kwidzyn	Kamienica czynszowa z usługą na parterze.	Braterstwa Narodów	52	Okolo 1905 - 1910 roku.	
33.	Kwidzyn	Kamienica czynszowa z usługą na parterze.	Braterstwa Narodów	53	Okolo 1903 - 1905 roku.	
34.	Kwidzyn	Dom.	Braterstwa Narodów	54	4 ćw. XIX wieku.	1509 z dn. 25.01.95
35.	Kwidzyn	Dom – ob. Dom Dziecka im. Marii Konopnickiej.	Braterstwa Narodów	56/58	1 ćw. XX wieku.	1506 z dn. 16.01.95
36.	Kwidzyn	Dom mieszkalny z usługą w parterze.	Braterstwa Narodów	57	1 ćw. XX wieku.	
37.	Kwidzyn	Budynek Wyższego Sądu Ziemskiego – ob. Szkoła Specjalna (Oberlandesgericht).	Braterstwa Narodów	59	1798- 1800 rok.	1512 z dn. 27.01.95
38.	Kwidzyn	Budynek użyteczności publicznej – ob. Przychodnia Specjalistyczna.	Braterstwa Narodów	60	Okolo 1901-10 rok.	1504 z dn.11.01.95
39.	Kwidzyn	Dom - siedziba Konsulatu Polskiego ob. Przedszkole nr 1 wraz otaczającą działką i nasadzeniami zieleni wysokiej.	Braterstwa Narodów	65	Okolo 1900	1501 z dn. 21.12.94
40.	Kwidzyn	Kamienica mieszczańska	Braterstwa Narodów	67	4 ćw. XIX wieku.	
41.	Kwidzyn	Kamienica mieszczańska.	Chelmińska	4	Okolo 1900-10 rok.	
42.	Kwidzyn	Kamienica mieszczańska	Chelmińska	5	Okolo 1900-15	
43.	Kwidzyn	Kamienica mieszczańska z usługą w parterze.	Braterstwa Narodów	49	4 ćw. XIX wieku.	
44.	Kwidzyn	Dom mieszkalny	Chłodna	9	Okolo 1930 rok.	
45.	Kwidzyn	Kamienica mieszczańska	Chopina	10	Okolo 1910 roku.	
46.	Kwidzyn	Kamienica mieszczańska	Chopina	11	4 ćw. XIX wieku.	
47.	Kwidzyn	Kamienica mieszczańska.	Chopina	13	4 ćw. XIX wieku.	
48.	Kwidzyn	Dom mieszkalny z usługą w parterze.	Chopina	14	4 ćw. XIX wieku.	
49.	Kwidzyn	Kamienica mieszczańska.	Chopina	15	4 ćw. XIX wieku.	

ID	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT	ULICA	NR	DATOWANIE	REJESTR ZABYTEKÓW
50.	Kwidzyn	Kamienica mieszczańska.	Chopina	16	4 ćw. XIX wieku.	
51.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Chopina	17	4 ćw. XIX wieku.	
52.	Kwidzyn	Kamienica czynszowa z usługą w parterze.	Chopina	18	Okolo 1902 roku.	
53.	Kwidzyn	Kamienica mieszczańska.	Chopina	20	Okolo 1905 roku.	
54.	Kwidzyn	Kamienica mieszczańska.	Chopina	21	Okolo 1901 roku.	
55.	Kwidzyn	Budynek Banku Gdańskiego (Reichsbank).	Chopina	22	Okolo 1910 roku.	1540 z dn. 29.05.95
56.	Kwidzyn	Kamienica mieszczańska.	Chopina	23	4 ćw. XIX wieku.	
57.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Chopina	24	Okolo 1810 roku.	
58.	Kwidzyn	Kamienica mieszczańska.	Chopina	25	4 ćw. XIX wieku.	
59.	Kwidzyn	Kamienica mieszczańska.	Chopina	27	4 ćw. XIX wieku.	
60.	Kwidzyn	Kamienica mieszczańska.	Chopina	28	4 ćw. XIX wieku.	
61.	Kwidzyn	Szkoła Fryderycjańska.	Chopina	2	1830- 50 roku.	
62.	Kwidzyn	Kamienica mieszczańska	Chopina	30	4 ćw. XIX wieku.	
63.	Kwidzyn	Kamienica mieszczańska.	Chopina	32	4 ćw. XIX wieku.	
64.	Kwidzyn	Kamienica mieszczańska.	Chopina	34	4 ćw. XIX wieku.	
65.	Kwidzyn	Kamienica mieszczańska.	Chopina	36	4 ćw. XIX wieku.	
66.	Kwidzyn	Sala gimnastyczna.	Chopina	4	Okolo 1893-1899 rok.	
67.	Kwidzyn	Szkoła dla Dziewcząt, Katolicka Szkoła Ludowa.	Chopina	4	1862 rok I budynek, II budynek 1893-99 i łącznik 1926 roku.	
68.	Kwidzyn	Kamienica Mieszczańska	Chopina	40	4 ćw. XIX wieku.	

ID	MIJSCOWOŚĆ	OBIKT	ULICA	NR	DATOWANIE	REJESTR ZABYTKÓW
69.	Kwidzyn	Hotel „Königlicher Hof”, później hotel „Deutsches Haus” .	Chopina	42	Okolo 1880 roku.	
70.	Kwidzyn	Kawiarnia Kaiserkrone.	Chopina	6	Okolo 1901-20 roku.	
71.	Kwidzyn	Kamienica mieszczańska.	Chopina	8	1912 rok.	
72.	Kwidzyn	Kamienica mieszkalna, po 1945 roku na parterze siedziba PKO.	Chopina	9	4 ćw. XIX wieku.	
73.	Kwidzyn	Kamienica czynszowa.	Daszyńskiego	10	4 ćw. XIX wieku.	
74.	Kwidzyn	Kamienica czynszowa.	Daszyńskiego	3	4 ćw. XIX wieku.	
75.	Kwidzyn	Kamienica czynszowa.	Daszyńskiego	4	4 ćw. XIX wieku.	
76.	Kwidzyn	Kamienica czynszowa.	Daszyńskiego	5	4 ćw. XIX wieku.	
77.	Kwidzyn	Dom jednorodzinny.	Daszyńskiego	6	4 ćw. XIX wieku.	
78.	Kwidzyn	Kamienica czynszowa.	Daszyńskiego	8/9	Okolo 1901-10 rok.	
79.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Drzymały	10	Okolo 1905 roku.	
80.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Drzymały	14	Okolo 1902 roku.	
81.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Drzymały	15	Okolo 1905 roku.	
82.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Drzymały	16	Okolo 1905 roku.	
83.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Drzymały	18	Okolo 1910-20 roku.	
84.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Drzymały	20	4 ćw. XIX wieku.	
85.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Drzymały	21	Okolo 1905-10 rok.	
86.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Drzymały	22	Okolo 1910-15 rok.	
87.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Drzymały	28	Okolo 1910-20 rok.	

ID	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT	ULICA	NR	DATOWANIE	REJESTR ZABYTEKÓW
88.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Drzymały	29	około 1902-15 rok.	
89.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Drzymały	34	4 ćw. XIX wieku.	
90.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Drzymały	35	Około 1902 rok.	
91.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Drzymały	1-4	Około 1920 roku.	
92.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Drzymały	40	Około 1910-20 rok.	
93.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Drzymały	42	Około 1910-20 rok.	
94.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Drzymały	44	1910 rok.	
95.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Drzymały	7	Około 1910-20 rok.	
96.	Kwidzyn	Wiadukt kolejki wąskotorowej. Nad ul. Drzymały, rzeką Liwą, kanałem Palemona.	Drzymały		Około 1910-15 rok.	
97.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Fredry	1-3	1 ćw. XX wieku.	
98.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Fredry	27	Około 1930 rok.	
99.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Fredry	4	Około 1930 roku.	
100.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Fredry	5	Około 1930 roku.	
101.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Fredry	6-8	Około 1930 roku.	
102.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Fredry	17	Około 1930 roku.	
103.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Gdańska	13	Około 1895 rok.	
104.	Kwidzyn	Kamienica mieszczańska.	Gdańska	4	Około 1895 roku.	
105.	Kwidzyn	Kamienica mieszczańska.	Gdańska	7	Około 1905-15 roku.	

ID	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT	ULICA	NR	DATOWANIE	REJESTR ZABYTEKÓW
106.	Kwidzyn	Kamienica mieszczańska.	Gdańska	9	Okolo 1905-15 roku.	
107.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Gimnazjalna	3	Okolo 1930 roku.	
108.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Gimnazjalna	5-7	Okolo 1930 roku.	
109.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Gimnazjalna	8	Okolo 1930 roku.	
110.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Gimnazjalna	6	Okolo 1930 roku.	
111.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Gimnazjalna	9-11-13	Okolo 1930 roku.	
112.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Górna	1	Okolo 1890-1900 roku.	
113.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Górna	3	Okolo 1900-10 roku.	
114.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Górna	5	Okolo 1900-10 roku.	
115.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Górna	7	Okolo 1900-10 roku.	
116.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Górna	9	Okolo 1900-15 roku.	
117.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Górna	24	Okolo 1920 roku.	
118.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Górna	28	Okolo 1910-20 rok.	
119.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Górna	30	Okolo 1910-20 roku.	
120.	Kwidzyn	Dom.	Grudziądzka	10	Okolo 1800 roku.	1477 z dn. 30.08.94
121.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Grudziądzka	11	Okolo 1905-10 roku.	
122.	Kwidzyn	Kamienica czynszowa.	Grudziądzka	12	Okolo 1895- 1900 roku.	
123.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Grudziądzka	13	Okolo 1995-1900 roku.	
124.	Kwidzyn	Kamienica czynszowa.	Grudziądzka	14	Okolo 1905-10 roku.	
125.	Kwidzyn	Dom.	Grudziądzka	15	Okolo 1900-10 roku.	1478 z dn. 07.09.94
126.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Grudziądzka	16	Okolo 1880-95 rok.	

ID	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT	ULICA	NR	DATOWANIE	REJESTR ZABYTEKÓW
127.	Kwidzyn	Dom (Dom mieszkalny o charakterze willowym).	Grudziądzka	17	Okolo 1902-10 roku.	1479 z dn. 08.09.94
128.	Kwidzyn	Dom.	Grudziądzka	18	Okolo 1800 roku.	1476 z dn. 30.08.94
129.	Kwidzyn	Kamienica czynszowa z usługą w parterze.	Grudziądzka	20	Okolo 1905-10 roku.	
130.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Grudziądzka	21	Okolo 1880-1900 roku.	
131.	Kwidzyn	Kamienica mieszczańska.	Grudziądzka	23	Okolo 1870-80 roku.	
132.	Kwidzyn	Kamienice czynszowe.	Grudziądzka	24-26	Okolo 1905-10 roku.	
133.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Grudziądzka	29	Okolo 1905-10 roku.	
134.	Kwidzyn	Zespół koszar wojskowych złożony z 7 budynków. (SchlesierKaserne).	Grudziądzka	30	1877-89 roku.	1560 z dn.27.07.95
135.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Grudziądzka	3	Okolo 1880-90 roku.	
136.	Kwidzyn	Kamienica mieszczańska.	Grudziądzka	7/9	Okolo 1880-90 roku.	
137.	Kwidzyn	Dom.	Grudziądzka	34	Okolo 1890-1900 roku.	1482 z dn. 23.09.94
138.	Kwidzyn	Dom. (Dom mieszkalny pracowników kolei).	Grudziądzka	35	Okolo 1910-15 roku.	1492 z dn. 21.11.94
139.	Kwidzyn	Dom.	Grudziądzka	36	Okolo 1885-95 roku.	1483 z dn. 26.09.94
140.	Kwidzyn	Dom. (Dom mieszkalny pracowników kolei).	Grudziądzka	37	Okolo 1910-15 rok.	1493 z dn. 21.11.94
141.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Grudziądzka	4	Okolo 1895-1900 roku.	
142.	Kwidzyn	Dom mieszczański.	Grudziądzka	42	Okolo 1910-15 roku.	
143.	Kwidzyn	Kamienica mieszczańska.	Grudziądzka	52	1910 - 15 rok.	
144.	Kwidzyn	Kamienica czynszowa.	Grudziądzka	5	Okolo 1880-90 roku.	
145.	Kwidzyn	Dom.	Grudziądzka	50	1910 rok.	1484 z dn. 01.10.94
146.	Kwidzyn	Kamienica mieszczańska.	Grudziądzka	44-46	1910 rok.	

ID	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT	ULICA	NR	DATOWANIE	REJESTR ZABYTEKÓW
147.	Kwidzyn	Dom.	Grudziądzka	48	Okolo 1910 roku.	1488 z dn. 28.10.94
148.	Kwidzyn	Dom.	Grudziądzka	56	Okolo 1930 roku.	
149.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Grudziądzka	58	Okolo 1930 roku.	
150.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Grunwaldzka	10	Okolo 1910-20 roku.	
151.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Grunwaldzka	13	Okolo 1920-30 roku.	
152.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Grunwaldzka	16	Okolo 1920-25 roku.	
153.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Grunwaldzka	19-20	Okolo 1920-25 roku.	
154.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Grunwaldzka	22	Okolo 1920-25 roku.	
155.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Grunwaldzka	23	Okolo 1920-25 roku.	
156.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Grunwaldzka	24	Okolo 1920-25 roku.	
157.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Grunwaldzka	26	Okolo 1930 roku.	
158.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Grunwaldzka	27	Okolo 1930 roku.	
159.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Grunwaldzka	28	Okolo 1930 roku.	
160.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Grunwaldzka	29	Okolo 1930 roku.	
161.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Grunwaldzka	30	Okolo 1930 roku.	
162.	Kwidzyn	Budynek zajazdu.	Grunwaldzka	4	Okolo 1930 roku.	
163.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Grunwaldzka	48/49	Okolo 1910-20 roku.	

ID	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT	ULICA	NR	DATOWANIE	REJESTR ZABYTEKÓW
164.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Grunwaldzka	5	Okolo 1930 roku.	
165.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Grunwaldzka	7	Okolo 1930 roku.	
166.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Grunwaldzka	8	Okolo 1920 roku.	
167.	Kwidzyn	Dom (z dawną piekarnią Hellwiga).	Hallera	1	Okolo 1860-70 rok.	1511 z dn. 25.01.95
168.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Hallera	13	Okolo 1900 roku.	
169.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Hallera	14	Okolo 1900-10 roku.	
170.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Hallera	15	Okolo 1880 roku.	
171.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Hallera	16	Okolo 1905-10 roku.	
172.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Hallera	17	Okolo 1880-90 roku.	
173.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Hallera	18	Okolo 1910-15 roku.	
174.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Hallera	20	Okolo 1895-1900 roku.	
175.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Hallera	22	Okolo 1880-90 roku.	
176.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Hallera	25	Okolo 1890-1900 roku.	
177.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Hallera	26	Okolo 1930 roku.	
178.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Hallera	27	Okolo 1905-12 roku.	
179.	Kwidzyn	Szpital.	Hallera	31	1906 rok.	
180.	Kwidzyn	Dom mieszkalny właściciela rzeźni miejskiej.	Hallera	32	Okolo 1892-93 roku.	

ID	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT	ULICA	NR	DATOWANIE	REJESTR ZABYTEKÓW
181.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Hallera	33	Okolo 1920-30 roku.	
182.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Hallera	35	Okolo 1920-30 roku.	
183.	Kwidzyn	Szkoła dla dziewcząt -ob. szkoła podstawowa wraz z otaczającą działką i z nasadzeniami zieleni wysokiej.	Hallera	4	1905-06 rok.	1678 z dn. 17.11.98
184.	Kwidzyn	Willa.	Hallera	40	Okolo 1901-10 roku.	
185.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Hallera	42	Okolo 1910-20 roku.	
186.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Hallera	41-43	Okolo 1920-30 roku.	
187.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Hallera	44	Okolo 1920-25 roku.	
188.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Hallera	51	Okolo 1920 roku.	
189.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Hallera	53	Okolo 1920 roku.	
190.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Hallera	69	Okolo 1920 roku.	
191.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Kamienna	10	Okolo 1920 roku.	
192.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Kamienna	12	Okol 1920 roku.	
193.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Kamienna	21	Okolo 1910-15 roku.	
194.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Kamienna	5	Okolo 1920 roku.	
195.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Kamienna	7	Okolo 1920 roku.	
196.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Kamienna	6	Okolo 1920 roku.	
197.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Kamienna	8	Okolo 1920 roku.	

ID	MIJSCOWOŚĆ	OBIEKT	ULICA	NR	DATOWANIE	REJESTR ZABYTKÓW
198.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Kamienna	9	Okolo 1920 roku.	
199.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Kasprowicza	11	Okolo 1930 roku.	
200.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Kasprowicza	13	Okolo 1930 roku.	
201.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Kasprowicza	15	Okolo 1930 roku.	
202.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Kasprowicza	16	Okolo 1930 roku.	
203.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Kasprowicza	17	Okolo 1930 roku.	
204.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Kasprowicza	3	Okolo 1930 roku.	
205.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Kasprowicza	9	Okolo 1930 roku.	
206.	Kwidzyn	Pałac – ob. Zespół Szkół Zawodowych 2.	Katedralna	3	Wybudowany okolo: 1758-1763, rozbudowany: w 1775 i 1798r. W 1872/73r. podwyższono zach. i wsch. skrzydło. W 1896/7 rozbudowano skrzydło półn.	1500 z dn. 21.12.94
207.	Kwidzyn	Pałac Regencji - ob. budynek Zespołu Szkół Zawodowych nr 2.	Katedralna	5	Okolo 1804 roku.	1508 z dn.19.01.95
208.	Kwidzyn	Dom dla pracowników królewskiej stadniny.	Katedralna	18	Okolo 1900 roku	
209.	Kwidzyn	Przedszkole.	Kochanowskiego	34	Okolo 1925-30 roku.	
210.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Kochanowskiego	36	Okolo 1930 roku.	
211.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Kochanowskiego	38	Okolo 1930 roku.	
212.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Konarskiego	10	Okolo 1905-20 roku.	

ID	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT	ULICA	NR	DATOWANIE	REJESTR ZABYTEKÓW
213.	Kwidzyn	Gimnazjum Polskie - ob. budynek Zespołu Szkół Ogólnokształcących, wraz z otaczającą działką.	Konarskiego	12	1934-36 rok.	1651 dn. 18.12.97
214.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Konarskiego	13	Okolo 1930 roku.	
215.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Konarskiego	14-16	Okolo 1930 roku.	
216.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Konarskiego	15	Okolo 1930 roku.	
217.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Konarskiego	18	Okolo 1930 roku.	
218.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Konarskiego	19	Okolo 1915-20 roku.	
219.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Konarskiego	21	Okolo 1915-25 roku.	
220.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Konarskiego	27/29	Okolo 1930 roku.	
221.	Kwidzyn	Dom.	Konarskiego	4	1905 rok.	1510 z dn. 25.01.95
222.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Konarskiego	6	1905 rok.	
223.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Konopnickiej	15	Okolo 1930 roku.	
224.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Konopnickiej	3-5	Okolo 1930 roku.	
225.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Konopnickiej	7-9	Okolo 1930 roku.	
226.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Konopnickiej	11-13	Okolo 1930 roku.	
227.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Konopnickiej	21-23	Okolo 1930 roku.	
228.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Konopnickiej	25-27	Okolo 1930 roku.	
229.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Kopernika	6	Okolo 1930 roku.	
230.	Kwidzyn	Kaplica ewangelicka.	Kopernika	8	Okolo 1930-32 roku.	

ID	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT	ULICA	NR	DATOWANIE	REJESTR ZABYTEKÓW
231.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Kopernika	19	Okolo 1910 roku.	
232.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Kopernika	21	Okolo 1910-20 roku.	
233.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Kopernika	21a	Okolo 1900-10 roku.	
234.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Kopernika	23	Okolo 1910-20 roku.	
235.	Kwidzyn	Dom opieki społecznej dla gminy katolickiej.	Kopernika	42	Okolo 1930 roku.	
236.	Kwidzyn	Dom mieszkalny, jednorodzinny.	Kościelna	2	Okolo 1880 roku.	
237.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Kościelna	3	Okolo 1905-15 roku.	
238.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Kościelna	4	Okolo 1895-1900 roku.	
239.	Kwidzyn	Zespół młyna parowego: budynek młyna z kantorkiem, komin wolnostojący, frontowa elewacja budynku magazynowego.	Kościuszki	3	1910-12 rok(w decyzji). Pobudowany w1898	1747 z dn. 27.05.04
240.	Kwidzyn	Kamienica czynszowa.	Kościuszki	10	Okolo 1908-10 roku.	
241.	Kwidzyn	Kamienica czynszowa.	Kościuszki	11	Okolo 1905-10 roku.	
242.	Kwidzyn	Kamienica czynszowa.	Kościuszki	12	1906 rok.	
243.	Kwidzyn	Kamienica czynszowa.	Kościuszki	13	1906 rok.	
244.	Kwidzyn	Dom jednorodzinny o charakterze willowym.	Kościuszki	18	Okolo 1905-15 roku.	
245.	Kwidzyn	Dom dwurodzinny.	Kościuszki	20	Okolo 1905-15 roku.	
246.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Kościuszki	23	Okolo 1925 roku.	
247.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Kościuszki	24	Okolo 1920-25 roku.	

ID	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT	ULICA	NR	DATOWANIE	REJESTR ZABYTEKÓW
248.	Kwidzyn	Kamienica czynszowa.	Kościuszki	27	Okolo 1905-15 roku.	
249.	Kwidzyn	Kamienica czynszowa.	Kościuszki	28-29	Okolo 1900-10 roku.	
250.	Kwidzyn	Koszary.	Kościuszki	30	1894-95 rok.	
251.	Kwidzyn	Koszary, budynek sztabowy.	Kościuszki	29b	1894-95 rok.	
252.	Kwidzyn	Kamienica czynszowa.	Kościuszki	31	1896 rok.	
253.	Kwidzyn	Kamienica czynszowa.	Kościuszki	32	Okolo 1897 roku.	
254.	Kwidzyn	Kamienica czynszowa.	Kościuszki	33	Okolo 1890-1900.	
255.	Kwidzyn	Kamienica czynszowa.	Kościuszki	34	Okolo 1895-1900 roku.	
256.	Kwidzyn	Kamienica.	Kościuszki	38	1906 rok.	1776 z dn. 23.12.98
257.	Kwidzyn	Kamienica.	Kościuszki	39	1906 rok.	1685 z dn. 23.12.98
258.	Kwidzyn	Willa.	Kościuszki	40	Okolo 1905-20 roku.	
259.	Kwidzyn	Kamienica czynszowa.	Kościuszki	41	Okolo 1910-20 roku.	
260.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Kościuszki	42	Okolo 1910-20 roku.	
261.	Kwidzyn	Kamienica czynszowa.	Kościuszki	43	Okolo 1910-20 roku.	
262.	Kwidzyn	Dom.	Kościuszki	4-4A	Okolo 1910 roku.	1515 z dn. 02.02.95
263.	Kwidzyn	Kamienica czynszowa.	Kościuszki	45	Okolo 1901-10 roku.	
264.	Kwidzyn	Kamienica czynszowa.	Kościuszki	46	Okolo 1890-1900 roku.	
265.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Kościuszki	47	Okolo 1920-30 roku.	
266.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Kościuszki	48	Okolo 1920-25 roku.	

ID	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT	ULICA	NR	DATOWANIE	REJESTR ZABYTEKÓW
267.	Kwidzyn	Kasyno oficierskie.	Kościuszki	49	Okolo 1895-1900 roku.	
268.	Kwidzyn	Kamienica czynszowa.	Kościuszki	5	Okolo 1901-10 roku.	
269.	Kwidzyn	Dom wielorodzinny dla podoficerów.	Kościuszki	50	1895 rok.	
270.	Kwidzyn	Dom wielorodzinny dla podoficerów.	Kościuszki	51	1885 rok.	
271.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Kościuszki	52	Okolo 1920-25 roku.	
272.	Kwidzyn	Dworzec kolejowy.	Kościuszki	54	1883 rok.	1240 z dn. 01-08-88
273.	Kwidzyn	Kamienica.	Kościuszki	6	Okolo 1901-15 roku.	1368 z dn. 18.08.92
274.	Kwidzyn	Kamienica czynszowa.	Kościuszki	7-7a	Okolo 1901-10 roku.	
275.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Kręta	11	Okolo 1920 roku.	
276.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Kręta	13	Okolo 1915-20 roku.	
277.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Kręta	15	Okolo 1910-20 rok.	
278.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Kręta	18	Okolo 1890-1900 roku.	
279.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Kręta	19	Okolo 1895-1900 roku.	
280.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Kręta	23	Okolo 1900-1905 roku.	
281.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Kręta	6	Okolo 1906-10 roku.	
282.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Kręta	7	Okolo 1895-1900 roku.	
283.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Kręta	9	Okolo 1910-20 roku.	

ID	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT	ULICA	NR	DATOWANIE	REJESTR ZABYTEKÓW
284.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	11 Listopada	1	Okolo 1895-1900 roku.	
285.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	11 Listopada	10	Okolo 1901-10 roku.	
286.	Kwidzyn	Kamienica dla kadry wojskowej.	11 Listopada	2	Okolo 1905-1910 roku.	
287.	Kwidzyn	Kamienica dla kadry wojskowej.	11 Listopada	3	Okolo 1905-1910 rok.	
288.	Kwidzyn	Kamienica dla kadry wojskowej.	11 Listopada	4	Okolo 1905-10 roku.	
289.	Kwidzyn	Kamienica dla kadry wojskowej.	11 Listopada	5	Okolo 1905-10 roku.	
290.	Kwidzyn	Kamienica dla kadry wojskowej.	11 Listopada	8	Okolo 1905-10 roku.	
291.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	11 Listopada	9	Okolo 1900-1905 roku.	
292.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Łąkowa	11	Okolo 1920 roku.	
293.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Łąkowa	12	Okolo 1920-20 roku.	
294.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Łąkowa	14	Okolo 1845-50 roku.	
295.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Łąkowa	2	Okolo 1890-1900 roku.	
296.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Łąkowa	25	Okolo 1910-20 roku.	
297.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Łąkowa	26	1912 rok.	
298.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Łąkowa	27	Okolo 1910-20 roku.	
299.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Łąkowa	29	Okolo 1910-20 roku.	
300.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Łąkowa	31	Okolo 1910 roku.	

ID	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT	ULICA	NR	DATOWANIE	REJESTR ZABYTEKÓW
301.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Łąkowa	32	Okolo 1870-80 roku.	
302.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Łąkowa	34	Okolo 1910-15 roku.	
303.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Łąkowa	36	Okolo 1900-10 roku.	
304.	Kwidzyn	Gazownia miejska.	Łąkowa	38	1870 i 1911-12 rok.	
305.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Łąkowa	4	Okolo 1910-20 rok.	
306.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Łąkowa	5	Okolo 1910-20 roku.	
307.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Łąkowa	50	Okolo 1900-10 roku.	
308.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Łąkowa	54	Okolo 1910-20 roku.	
309.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Łąkowa	56	Okolo 1890-95 roku.	
310.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Łąkowa	9	Okolo 1930 roku.	
311.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Łużycka	2	Okolo 1920-30 roku.	
312.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Łużycka	11	Okolo 1930 roku.	
313.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Łużycka	14	Okolo 1920 roku.	
314.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Łużycka	19	Okolo 1930 roku.	
315.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Łużycka	6	Okolo 1930 roku.	
316.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Łużycka	8-10	Okolo 1930 roku.	
317.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	3 Maja	11	Okolo 1920-25 roku.	
318.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	3 Maja	12	Okolo 1920 roku.	
319.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	3 Maja	13	Okolo 1910 roku.	

ID	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT	ULICA	NR	DATOWANIE	REJESTR ZABYTEKÓW
320.	Kwidzyn	Kamienica mieszczańska.	3 Maja	15	Okolo 1910 roku.	
321.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	3 Maja	16	Okolo 1920-30 roku.	
322.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	3 Maja	22	Okolo 1930 roku.	
323.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	3 Maja	7-9	Okolo 1905-10 roku.	
324.	Kwidzyn	Spichlerz.	Magazynowa	1	Okolo 1880-90 roku.	1579 z dn. 05.12.94, dn. 02.02.96
325.	Kwidzyn	Spichlerz.	Magazynowa	9	Okolo 1880-90 roku.	1057 z dn. 07.06.84
326.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Malborska	1	Okolo 1910 roku.	
327.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Malborska	105	Okolo 1915-25 roku.	
328.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Malborska	12	Okolo 1910-20 roku.	
329.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Malborska	21	Okolo 1890-1900 roku.	
330.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Malborska	25	okolo 1890-1900 roku.	
331.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Malborska	5	Okolo 1920 roku.	
332.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Malborska	6	Okolo 1920 roku.	
333.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Malborska	99	Okolo 1915-20 roku.	
334.	Kwidzyn	Szkoła ludowa.	Malborska	79,85	1869 rok, rozbudowa 1927 roku.	
335.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Mickiewicza	8	Okolo 1930 roku.	
336.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Mickiewicza	17	Okolo 1930 roku.	
337.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Mickiewicza	19	Okolo 1930 roku.	
338.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Mickiewicza	14-24	Okolo 1920-30 roku.	
339.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Mickiewicza	28-38	Okolo 1930 roku.	
340.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Mickiewicza	10	Okolo 1930 roku.	
341.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Mickiewicza	58	Okolo 1930 roku.	

ID	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT	ULICA	NR	DATOWANIE	REJESTR ZABYTEKÓW
342.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Mickiewicza	72	Okolo 1930 roku.	
343.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Mickiewicza	74	Okolo 1930 roku.	
344.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Mickiewicza	76	Okolo 1930 roku.	
345.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Mickiewicza	78-80	Okolo 1930 roku.	
346.	Kwidzyn	Pałac	Młynarska	2	Okolo 1890-1899 roku.	
347.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Moniuszki	2	Okolo 1930 roku.	
348.	Kwidzyn	Internat dla chłopców.	Moniuszki	5	W 1936-37 roku.	
349.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Mylina	10	Okolo 1920-25 roku.	
350.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Mylina	4	Okolo 1920-25 roku.	
351.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Mylina	5	Okolo 1920 roku.	
352.	Kwidzyn	Magazyn.	Ogrodowa	13	Okolo 1810-30 roku.	1241 z dn. 01.08.88
353.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Ogrodowa	16	Okolo 1870 roku.	
354.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Orla	1-3-5	Okolo 1930-35 roku.	
355.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Orla	2	Okolo 1930-35 roku.	
356.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Orla	22	Okolo 1930-35 roku.	
357.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Orla	2a	Okolo 1910-20 roku.	
358.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Orla	37	Okolo 1930-35 roku.	
359.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Orla	4	Okolo 1930-35 roku.	
360.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Orla	7-9-11	Okolo 1930-35 roku.	
361.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Orla	8-6	Okolo 1930-35 roku.	
362.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Orla	od12 do20	Okolo 1930-35 roku.	

ID	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT	ULICA	NR	DATOWANIE	REJESTR ZABYTEKÓW
363.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Orla	13-15-17	Okolo 1930-35 roku.	
364.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Orla	od 19 do 25	Okolo 1930-35 roku.	
365.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Piastowska	8	Okolo 1910-20 roku.	
366.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Piastowska	6	Okolo 1910-15 roku.	
367.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Piłsudskiego	10	Okolo 1830-50 roku.	
368.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Piłsudskiego	11	Okolo 1900-10 roku.	
369.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Piłsudskiego	13	Okolo 1840-50 roku.	
370.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Piłsudskiego	16	Okolo 1895- 1905 roku	
371.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Piłsudskiego	18	Okolo 1910-20 roku.	
372.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Piłsudskiego	19	Okolo 1910-20 roku.	
373.	Kwidzyn	Budynek Biblioteki Miejskiej z działką przy ul. Piłsudskiego 21 oraz połączony z domem mieszkalnym ul. 15 Siemnia 26	Piłsudskiego	21	1890 rok.	1655 z dn.06.04.98
374.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Piłsudskiego	22 - 22a	Okolo 1905-10 roku.	
375.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Piłsudskiego	23	Okolo 1880-90 roku.	
376.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Piłsudskiego	24	Okolo 1870 roku.	
377.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Piłsudskiego	26	Okolo 1890 roku.	
378.	Kwidzyn	Kościół parafialny p.w. Św. Trójcy w Kwidzynie położony ul. Piłsudskiego.	Piłsudskiego	49	1846-58 rok.	1470 z dn. 29.07.94
379.	Kwidzyn	Klasztor OO. Franciszkanów.	Piłsudskiego	47	1872 rok.	1626 z dn. 14.04.97
380.	Kwidzyn	Dom mieszkalny o charakterze willowym.	Piłsudskiego	28	Okolo 1890 roku.	

ID	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT	ULICA	NR	DATOWANIE	REJESTR ZABYTKÓW
381.	Kwidzyn	Kamienica mieszkalna z oficyną.	Piłsudskiego	30	Okolo 1900 roku.	
382.	Kwidzyn	Kamienica.	Piłsudskiego	32	1896 rok.	1698 z dn. 29.11.99
383.	Kwidzyn	Kamienica mieszczańska.	Piłsudskiego	34	Okolo 1905-15 roku.	
384.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Piłsudskiego	4	Okolo 1840-50 roku.	
385.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Piłsudskiego	3	Okolo 1930 roku.	
386.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Piłsudskiego	49	Okolo 1900-10 roku.	
387.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Piłsudskiego	5	Okolo 1930 roku.	
388.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Piłsudskiego	51	Okolo 1890-95 rok.	
389.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Piłsudskiego	5a	Okolo 1925 roku.	
390.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Piłsudskiego	6	Okolo 1840-50 roku.	
391.	Kwidzyn	Budynek kasyna cywilnego wraz z działką.	Piłsudskiego		Okolo 1840-50 roku.	A- 1784 z dn. 05.11.07
392.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Piłsudskiego	8a	Okolo 1930 - 39 roku.	
393.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Piłsudskiego	9	Okolo 1910-25 roku.	
394.	Kwidzyn	Budynek Sądu Rejonowego. (Dawne Zachodniopruskie Ziemstwo <i>Kreditowe</i>)	Plac Plebiscytowy	1	1864-66 rok.	1589 z dn. 02.04.96
395.	Kwidzyn	Budynek administracyjny.	Plac Plebiscytowy.	2	1879 rok.	
396.	Kwidzyn	Szpital Św. Jerzego - ob. Dom wraz z działką.	Plac Plebiscytowy.	4	Okolo 1825 roku.	1658 z dn. 17.04.98
397.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Podgórna	12	Okolo 1920-25 roku.	
398.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Podgórna	16	Okolo 1875-90 roku.	
399.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Podgórna	6	Okolo 1910-15 roku.	

ID	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT	ULICA	NR	DATOWANIE	REJESTR ZABYTEKÓW
400.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Podjazdowa	6	Okolo 1910-20 roku.	
401.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Podjazdowa	8	Okolo 1910-15 roku.	
402.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Podjazdowa	10	Okolo 1910-20 roku.	
403.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Prosta	4	1910 rok.	
404.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Prosta	6	Okolo 1905-15 roku.	
405.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Prosta	10	1910 roku.	
406.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Prosta	14	Okolo 1890-1895 roku.	
407.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Prosta	16	Okolo 1910-15 roku.	
408.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Prosta	18	Okolo 1920-25 roku.	
409.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	15 Sierpnia	13	Okolo 1900-5 roku.	
410.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	15 Sierpnia	14	Okolo 1930-35 rok.	
411.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	15 Sierpnia	7	Okolo 1901-10 roku.	
412.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	15 Sierpnia	9	Okolo 1901-10 roku.	
413.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	15 Sierpnia	11	Okolo 1920-30 roku.	
414.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	15 Sierpnia	17	Okolo 1900-10 roku.	
415.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	15 Sierpnia	19	Okolo 1910-20 roku.	
416.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	15 Sierpnia	21	Okolo 1910-20 roku.	

ID	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT	ULICA	NR	DATOWANIE	REJESTR ZABYTEKÓW
417.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	15 Sierpnia	28	Okolo 1910-15 roku.	
418.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	15 Sierpnia	29	Okolo 1850-75 roku.	
419.	Kwidzyn	Dom mieszkalny przy ul. 15 Sierpnia 26. Dawny budynek Biblioteki Miejskiej z działką przy ul. Piłsudskiego 21.	15 Sierpnia	26	Okolo 1910-20 roku.	1655 z dn.06.04.98, tylko bryła budynku (z wyłączeniem wnętrza)
420.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Słowackiego	5	Okolo 1930 roku.	
421.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Słowiańska	10	Okolo 1850 roku.	
422.	Kwidzyn	Dom. (Dawne Muzeum Miejskie).	Słowiańska	13	Okolo 1800 roku.	1474 z dn.08.08.94
423.	Kwidzyn	Dom.	Słowiańska	14	Okolo 1800 roku.	723 z dn. 21.12.72
424.	Kwidzyn	Dom.	Słowiańska	15	Okolo 1800 roku.	1356 z dn. 02.10.91
425.	Kwidzyn	Pałac - gimnazjum F. Schillera - ob. zespół szkół.	Słowiańska	17	1835-38 rok.	722 z dn. 21.12.72 I i II szkoła, oficyna, dom mieszkalny.
426.	Kwidzyn	Kamienica.	Słowiańska	21	Okolo 1895 roku.	1473 z dn.05.08.94
427.	Kwidzyn	Kamienica mieszczańska.	Słowiańska	27	Okolo 1895-1900 roku.	
428.	Kwidzyn	Kamienica mieszczańska.	Słowiańska	29	Okolo 1900-10 roku.	
429.	Kwidzyn	Kamienica mieszczańska.	Słowiańska	5	Okolo 1890-95 roku.	
430.	Kwidzyn	Kamienica mieszczańska.	Słowiańska	6	Okolo 1900 roku.	
431.	Kwidzyn	Kamienica mieszczańska.	Słowiańska	7	Okolo 1890-95 roku.	
432.	Kwidzyn	Kamienica mieszczańska.	Słowiańska	9	Okolo 1890-95 roku.	
433.	Kwidzyn	Kamienica mieszczańska.	Słowiańska	11	Okolo 1890-95 roku.	
434.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Spacerowa	1	Okolo 1910 roku.	

ID	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT	ULICA	NR	DATOWANIE	REJESTR ZABYTEKÓW
435.	Kwidzyn	Dom mieszkalny. Biuro.	Sportowa	29	Okolo 1930 roku.	
436.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Sportowa	31	Okolo 1900-10 roku.	
437.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Sportowa	34	1905 rok.	
438.	Kwidzyn	Wieża ciśnię.	Sportowa		Okolo 1899-1902 roku.	
439.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Staszica	11	Okolo 1930 roku.	
440.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Staszica	13	Okolo 1930 roku.	
441.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Staszica	12-14	Okolo 1895-1900 roku.	
442.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Staszica	15	Okolo 1930 roku.	
443.	Kwidzyn	Szkoła ludowa.	Staszica	16	1908 rok.	
444.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Staszica	18	Okolo 1915-20 roku.	
445.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Staszica	17-19	Okolo 1900-10 roku.	
446.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Staszica	20	Okolo 1915-20 roku.	
447.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Staszica	21	Okolo 1920-25 roku.	
448.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Staszica	23	Okolo 1920-25 roku.	
449.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Staszica	29-31	Okolo 1920-25 roku.	
450.	Kwidzyn	Szkoła Rolnicza(LandwirtschaftWinterschule).	Staszica	2	1929 rok.	
451.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Staszica	3	Okolo 1910-15 roku.	
452.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Staszica	33-35	Okolo 1920-30 roku.	
453.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Staszica	37-39	Okolo 1920-30 roku.	
454.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Staszica	4	Okolo 1910-15 roku.	

ID	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT	ULICA	NR	DATOWANIE	REJESTR ZABYTEKÓW
455.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Staszica	41-43	Okolo 1920-30 roku.	
456.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Staszica	45-47	Okolo 1920-30 roku.	
457.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Staszica	5	Okolo 1925 roku.	
458.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Staszica	6-8	Okolo 1915-20 roku.	
459.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Staszica	7-9	Okolo 1910-15 roku.	
460.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Szeroka	10	Okolo 1925 roku.	
461.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Sztumska	11	Okolo 1800 roku.	
462.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Sztumska	6	Okolo 1915-25 roku.	
463.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Sztumska	8	Okolo 1915-25 roku.	
464.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Sztumska	16	Okolo 1895-1900 roku.	
465.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Sztumska	12	Okolo 1810-20 roku.	
466.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Sztumska	15	Okolo 1800-10 roku.	
467.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Sztumska	3	Okolo 1800 roku.	
468.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Sztumska	4	Okolo 1800-10 roku.	
469.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Sztumska	5	Okolo 1800-20 roku.	
470.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Ślepa	2	Okolo 1875-80 rok.	
471.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Ślepa	4	Okolo 1905-15 roku.	
472.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Ślepa	6	Okolo 1925 roku.	

ID	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT	ULICA	NR	DATOWANIE	REJESTR ZABYTEKÓW
473.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Śliska	1	Okolo 1910-15 roku.	
474.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Śliska	3	Okolo 1910-15 roku.	
475.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Śliska	5	Okolo 1910-15 roku.	
476.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Targowa	10	Okolo 1905-10 roku.	
477.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Targowa	12	Okolo 1905-10 roku.	
478.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Targowa	13	Okolo 1905-10 roku.	
479.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Targowa	14	Okolo 1905-10 roku.	
480.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Targowa	16	Okolo 1905-15 roku.	
481.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Targowa	18	Okolo 1880-90 roku.	
482.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Targowa	2	Okolo 1890-1900 roku.	
483.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Targowa	20	Okolo 1900-05 roku.	
484.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Targowa	11	Okolo 1890-1900 roku.	
485.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Targowa	26	Okolo 1895-1905 roku.	
486.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Targowa	5	Okolo 1915-25 roku.	
487.	Kwidzyn	Kamienica mieszczańska.	Toruńska	1	Okolo 1900 roku.	
488.	Kwidzyn	Dom mieszkalny o charakterze willowym.	Toruńska	10	Okolo 1905 roku.	
489.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Toruńska	11	Okolo 1930 roku.	

ID	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT	ULICA	NR	DATOWANIE	REJESTR ZABYTEKÓW
490.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Toruńska	13	1910 rok.	
491.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Toruńska	15	1910 rok.	
492.	Kwidzyn	Dom.	Toruńska	19	Okolo 1910-20 roku.	
493.	Kwidzyn	Dom.	Toruńska	20	Okolo 1930 roku.	1521 z dn 20.02.95
494.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Toruńska	22	Okolo 1925-30 roku.	
495.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Toruńska	22a	Okolo 1910-20 roku.	
496.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Toruńska	24	Okolo 1910-20 roku.	
497.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Toruńska	4-6	Okolo 1899-1900 roku.	
498.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Toruńska	5	Okolo 1920-25 roku.	
499.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Toruńska	7-9	Okolo 1925-30 roku.	
500.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Toruńska	8	Okolo 1920-25 roku.	
501.	Kwidzyn	Dom.	Toruńska	2	1898 roku.	1374 z dn 28.12.92
502.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Warszawska	102-104	1909 rok.	
503.	Kwidzyn	Szkoła Sześcioklasowa, Szkoła Główna.	Warszawska	13	1930-31 rok.	
504.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Warszawska	12	Okolo 1895-1900 roku.	
505.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Warszawska	14	Okolo 1895-1900 roku.	
506.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Warszawska	16	Okolo 1890-95 roku.	
507.	Kwidzyn	Dom – ob. siedziba Telewizji Kablowej. (Dawna siedziba Starostwa - Kreichau)	Warszawska	18	Okolo 1800 roku.	1536 z dn. 19.05.95
508.	Kwidzyn	Budynek Urzędu Miejskiego i Rejonowego. (Dawna Siedziba Starostwa).	Warszawska	19	1913-15 roku.	1546 z dn. 14.06.95

ID	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT	ULICA	NR	DATOWANIE	REJESTR ZABYTKÓW
509.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Warszawska	21	Okolo 1895-1900 roku.	
510.	Kwidzyn	Kamienica czynszowa.	Warszawska	26	Okolo 1900-15 roku.	
511.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Warszawska	28	Okolo 1900-15 roku.	
512.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Warszawska	3	Okolo 1900-15 roku.	
513.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Warszawska	30	Okolo 1900-10 roku.	
514.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Warszawska	31-33	Okolo 19015-20 roku.	
515.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Warszawska	32	Okolo 1900-10 roku.	
516.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Warszawska	34	Okolo 1900-10 roku.	
517.	Kwidzyn	Kamienica czynszowa.	Warszawska	36	Okolo 1900-10 roku.	
518.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Warszawska	37	Okolo 1880-1895 roku.	
519.	Kwidzyn	Kamienica czynszowa.	Warszawska	38	Okolo 1900-15 roku.	
520.	Kwidzyn	Łoża Masońska "Pod Złotą Harfą".	Warszawska	39	1825 rok.	
521.	Kwidzyn	Budynek gospodarczy.	Warszawska	39a	Okolo 1880-90 roku.	
522.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Warszawska	4	Okolo 1895-1905 roku.	
523.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Warszawska	40	Okolo 1915-25 roku.	
524.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Warszawska	5	Okolo 1905-10 roku.	
525.	Kwidzyn	Budynek mieszkalny wraz z częścią działki w obrysie.	Warszawska	6	Okolo 1850-60 roku.	A-1835 dn.15.07.08
526.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Warszawska	7	Okolo 1900-15 roku.	
527.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Warszawska	75	Okolo 1905-15 roku.	

ID	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT	ULICA	NR	DATOWANIE	REJESTR ZABYTEKÓW
528.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Warszawska	8	Okolo 1905-15 roku.	
529.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Warszawska	85	Okolo 1900-10 roku.	
530.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Warszawska	9	Okolo 1875-80 roku.	
531.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Warszawska	96	Okolo 1900-10 roku.	
532.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Willowa	12	Okolo 1925-30 roku.	
533.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Willowa	14	Okolo 1925-30 roku.	
534.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Willowa	16	Okolo 1925-30 roku.	
535.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Willowa	18	Okolo 1925-30 roku.	
536.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Willowa	20	Okolo 1925-30 roku.	
537.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Willowa	27	Okolo 1925-30 roku.	
538.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Willowa	29	Okolo 1925-30 roku.	
539.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Willowa	31	Okolo 1925-30 roku.	
540.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Willowa	33	Okolo 1925-30 roku.	
541.	Kwidzyn	Kamienica czynszowa.	Wiślana	11-11a	1905 rok.	
542.	Kwidzyn	Kamienica czynszowa.	Wiślana	6-8-10-12	Okolo 1908-10 roku.	
543.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Wiślana	9	Okolo 1910-15 roku.	
544.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Zamkowa Góra	4	Okolo 1900-10 roku.	
545.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Zamkowa Góra	6	Okolo 1900-10 roku.	
546.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Zamkowa Góra	8	Okolo 1900-10 roku.	

ID	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT	ULICA	NR	DATOWANIE	REJESTR ZABYTEKÓW
547.	Kwidzyn	Plebania kościoła pw. Św. Jana Ewangelisty – ob. dom. Dom superintendenta z parafii katedralnej.	Zbożowa	1	1864 rok.	1514 z dn. 02.02.95
548.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Zduńska	13	Okolo 1875-80 roku.	
549.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Zduńska	15	Okolo 1900-10 roku.	
550.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Zduńska	16	Okolo 1880-90 roku.	
551.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Zduńska	17	Okolo 1885-1890 roku.	
552.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Zduńska	19	Okolo 1910 roku.	
553.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Zduńska	22	Okolo 1890-95 roku.	
554.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Zduńska	24	Okolo 1890-95 roku.	
555.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Zduńska	5	Okolo 1890-1900 roku.	
556.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Żelazna	12	Okolo 1890-1900 roku.	
557.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Żelazna	15	Okolo 1890-90 roku.	
558.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Żelazna	19	Okolo 1915-20 roku.	
559.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Żelazna	23	Okolo 1870-75 roku.	
560.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Żelazna	3	Okolo 1915-20 roku.	
561.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Żelazna	6	Okolo 1880-95 roku.	
562.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Żelazna	7	1910 rok.	
563.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Żwirki i Wigury	2	Okolo 1905-10 roku.	

ID	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT	ULICA	NR	DATOWANIE	REJESTR ZABYTEKÓW
564.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Żwirki i Wigury	10	Okolo 1915-20 roku.	
565.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Żwirki i Wigury	12	Okolo 1880-95 roku.	
566.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Żwirki i Wigury	13	Okolo 1880-90 roku.	
567.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Żwirki i Wigury	25	Okolo 1880-90 roku.	
568.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Żwirki i Wigury	27	Okolo 1870-80 roku	
569.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Żwirki i Wigury	33	Okolo 1875-80 roku.	
570.	Kwidzyn - Miłosna	Stajnia główna - Wieżowa.	Miłosna	18	1907-10 rok.	977 z dn. 25.02.80
571.	Kwidzyn - Miłosna	Stajnia - Ogrodowa.	Miłosna	18	1907-10 rok.	977 z dn. 25-02-80
572.	Kwidzyn - Miłosna	Stajnia - Kowalska.	Miłosna	18	1907-10 rok.	977 z dn. 25.02.80
573.	Kwidzyn - Miłosna	Wodociągowa wieża ciśnień - folwarczna.	Miłosna.	18	1907-10 rok.	977 z dn. 25-02-80
574.	Kwidzyn - Miłosna	Kryta ujeżdżalnia.	Miłosna	18	1907-10 rok.	977 z dn. 25-02-80
575.	Kwidzyn - Miłosna	Remiza,kuźnia	Miłosna.	18	1907-11 rok.	977 z dn. 25-02-80
576.	Kwidzyn - Miłosna	Dom dyrektora.	Miłosna.	2	1907-10 rok.	977 z dn. 25-02-80
577.	Kwidzyn - Miłosna	Dom mieszkalno - administracyjny.	Miłosna.	1	1907-11 rok.	977 z dn. 25-02-80
578.	Kwidzyn - Miłosna	Dom mieszkalny.	Miłosna	3	1907-11 rok.	977 z dn. 25-02-80
579.	Kwidzyn - Miłosna	Dom mieszkalny.	Miłosna	4	1907-11 rok.	977 z dn. 25-02-80
580.	Kwidzyn - Miłosna	Dom mieszkalny.	Miłosna	5	1907-11 rok.	977 z dn. 25-02-80
581.	Kwidzyn - Miłosna	Dom mieszkalny.	Miłosna	6	1907-11 rok.	977 z dn. 25-02-80
582.	Kwidzyn - Miłosna	Dom mieszkalny.	Miłosna	7	1907-11 rok.	977 z dn. 25-02-80

ID	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT	ULICA	NR	DATOWANIE	REJESTR ZABYTEKÓW
583.	Kwidzyn - Miłosna	Dom mieszkalny.	Miłosna	8	1907-11 rok.	977 z dn. 25-02-80
584.	Kwidzyn - Miłosna	Dom mieszkalny.	Miłosna	9	1907-11 rok.	977 z dn. 25-02-80
585.	Kwidzyn - Miłosna	Dom mieszkalny.	Miłosna	10	1907-11 rok.	977 z dn. 25-02-80
586.	Kwidzyn - Miłosna	Dom mieszkalny.	Miłosna	11	1907-11 rok.	977 z dn. 25-02-80
587.	Kwidzyn - Miłosna	Dom mieszkalny.	Miłosna	12	1907-11 rok.	977 z dn. 25-02-80
588.	Kwidzyn - Miłosna	Dom mieszkalny.	Miłosna	13	1907-11 rok.	977 z dn. 25-02-80
589.	Kwidzyn - Miłosna	Dom mieszkalny.	Miłosna	14	1907-11 rok.	977 z dn. 25-02-80
590.	Kwidzyn - Miłosna	Dom mieszkalny.	Miłosna	15	1907-11 rok.	977 z dn. 25-02-80
591.	Kwidzyn - Miłosna	Dom mieszkalny.	Miłosna	16	1907-11 rok.	977 z dn. 25-02-80
592.	Kwidzyn - Miłosna	Dom mieszkalny.	Miłosna	17	1907-11 rok.	977 z dn. 25-02-80
593.	Kwidzyn - Miłosna	Brama wjazdowa nr 1	Miłosna		1907-11 rok.	977 z dn. 25-02-80
594.	Kwidzyn - Miłosna	Brama wjazdowa nr 2	Miłosna		1907-11 rok.	977 z dn. 25-02-80
595.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Hallera	6	Okolo 1905-10 roku.	
596.	Kwidzyn	Dom mieszkalny	Warszawska	46	Okolo 1900-10 roku.	
597.	Kwidzyn	Dom mieszkalny	Warszawska	48	Okolo 1900-20 roku.	
598.	Kwidzyn	Dom mieszkalny	Katedralna	11	Okolo 1900-10 roku.	
599.	Kwidzyn	Dom mieszkalny	Piłsudskiego	25	Okolo 1900-10 roku.	

ID	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT	ULICA	NR	DATOWANIE	REJESTR ZABYTKÓW
600.	Kwidzyn	Dom mieszkalny	Piłsudskiego	2	Okolo 1890-95 roku.	
601.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Grunwaldzka	25	Okolo 1930 roku.	
602.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Grunwaldzka	21	Okolo 1930 roku.	
603.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Grunwaldzka	17	Okolo 1930 roku.	
604.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Grunwaldzka	14	Okolo 1930 roku.	
605.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Grunwaldzka	12	Okolo 1930 roku.	
606.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Grunwaldzka	11	Okolo 1930 roku.	
607.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Grunwaldzka	6	Okolo 1930 roku.	
608.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Starozamkowa.	5	Okolo 1925-35 roku.	
609.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Starozamkowa	9	Okolo 1930 roku.	
610.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Grudziądzka	56	Okolo 1915-20 roku.	
611.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Grudziądzka	58	Okolo 1915-20 roku.	
612.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Krasickiego	35-37	Okolo 1930 roku.	
613.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Słowackiego	13	Okolo 1930 roku.	
614.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Kopernika	3	Okolo 1930 roku.	
615.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Kopernika	5	Okolo 1930 roku.	
616.	Kwidzyn	Grodziśko	Starozamkowa		Okolo 1175-1275	125/ Archeol. z dn.23.12.70

ID	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT	ULICA	NR	DATOWANIE	REJESTR ZABYTKÓW
617.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Łąkowa	28	Okolo 1910-15 roku.	
618.	Kwidzyn	Cmentarz żołnierzy rosyjskich.	Południowa		1813 rok.	
619.	Kwidzyn	Cmentarz św. Jerzego	Pl. Plebiscytowy		1475-1775 rok.	
620.	Kwidzyn	Cmentarz - żydowski.	Kościuszki		1808-1938 rok.	
621.	Kwidzyn	Cmentarz - katolicki.	Mostowa-Kolejowa.		1825-1946 rok.	
622.	Kwidzyn	Cmentarz - ewangelicki	Hallera		1800-1973 rok.	
623.	Kwidzyn	Cmentarz - katolicki.	Hallera		ok.r. 1913- 1950.	
624.	Kwidzyn	Cmentarz żołnierzy radzieckich.	Sportowa.		Okolo 1950 roku.	
625.	Kwidzyn	Wiadukt kolejowy.	Mostowa		Okolo 1890 rok.	
626.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Piastowska	21	Okolo 1930 roku.	
627.	Kwidzyn	Most kolejowy.	Piastowowska		Okolo 1900 roku.	
628.	Kwidzyn	Cmentarz ewangelicki.	Piastowska.		Okolo 1875-1925 rok.	
629.	Kwidzyn	Oficina pałacu Starosty	Warszawska	18 A	3 ćw. XIX w.	
630.	Kwidzyn	Dom mieszkalny.	Chopina	29	4 ćw. XIX w.	
631.	Kwidzyn	Otoczenie zespołu zamkowo-katedralnego w granicach działki nr 35,36,37,41,16/1 w ob. 0005	Gdańska		1225-2000	

Aneks nr 2 – wykaz zabytków archeologicznych

Lp.	Klasyfikacja stanowiska	Chronologia	Nr AZP/ nr stanowiska na obszarze	Nr stanowiska w miejscowości
1.	Ślad osadnictwa, kultura średniowieczna	XIV-XV w.	24-46/8	15
2.	Ślad osadnictwa, kultura pomorska	Wczesna epoka żelaza	24-46/9	14
3.	Ślad osadnictwa, kultura średniowieczna	XIV-XV w.	24-46/10	5
4.	Ślad osadnictwa, kultura pucharów lejkowatych ⁵	Środkowy, późny neolit	24-46/14	13
5.	Zespół zamkowy, kultura średniowieczna. Zespół kat. zam. nr rej. zab. A-263.	1320 r.	25-46/6	1
6.	Grodzisko, kultura pruska. Nr rej. zab. C-163.	XII-XIII w.	25-46/7	2
7.	Osada, kultura średniowieczna	XIV-XV w.	25-46/11	3
8.	Osada, kultura nieznana	Neolit	25-46/12	4
9.	Ślad osadnictwa, kultura nieznana	Neolit	25-46/13	6
10.	Znalezisko luźne, kultura nieznana	Neolit	25-46/14	7
11.	Cmentarzysko, kultura pomorska	Wczesna epoka żelaza	25-46/15	8
12.	Cmentarzysko, kultura oksywska	Okres późno laterński	25-46/16	9
13.	Ślad osadnictwa, znalezisko luźne, kultura nieznana	Neolit	25-46/17 (25-46/17a)	10

⁵ W świetle Arkusza (mapy topograficznej) stanowisko te znajduje się na obszarze administracyjnym Marezy.

Lp.	Klasyfikacja stanowiska	Chronologia	Nr AZP/ nr stanowiska na obszarze	Nr stanowiska w miejscowości
14.	Skarb monet, kultura wielbarska	Okres wpływów rzymskich	25-46/18	11
15.	Znalezisko luźne, kultura nieznana	Nieznana	25-46/19	12
16.	Ślad osadnictwa, kultura nieznana	Okres wpływów rzymskich	25-46/26	19
17.	Ślad osadnictwa, kultura nieznana	Wczesne średniowiecze, X w.	25-46/27	20
18.	Ślad osadnictwa, kultura ceramiki wstęgowej	Neolit	25-46/28	21
19.	Ślad osadnictwa, kultura nieznana	Neolit	25-46/29	22
20.	Ślad osadnictwa, kultura ceramiki wstęgowej	Neolit	25-46/30	23
21.	Ślad osadnictwa, kultura nieznana	Neolit	25-46/31	18
22.	Ślad osadnictwa, kultura nieznana	Neolit	25-46/32	24
23.	Ślad osadnictwa, kultura nieznana	Neolit	25-46/33	25
24.	Ślad osadnictwa, kultura nieznana	Neolit	25-46/34	26
25.	Ślad osadnictwa, kultura ceramiki sznurowej	Neolit	25-46/35	27
26.	Ślad osadnictwa, kultura nieznana	Średniowiecze, nowożytność	25-46/36	28
27.	Ślad osadnictwa, kultura nieznana	Neolit	25-46/37	29
28.	Ślad osadnictwa, kultura nieznana	Neolit	25-46/38	30
29.	Osada?, kultura nieznana	Neolit	25-46/39	31
30.	Osada, kultura nieznana	Wczesne średniowiecze	25-46/40	32

Lp.	Klasyfikacja stanowiska	Chronologia	Nr AZP/ nr stanowiska na obszarze	Nr stanowiska w miejscowości
31.	Ślad osadnictwa, kultura nieznana	Neolit	25-46/41	33
32.	Obszar miasta lokacyjnego – układ urbanistyczny Starego Miasta Kwidzyna. Nr rej. zab. A-107	Średniowiecze	25-46/42	34
33.	Mur obronny Starego Miasta Kwidzyna, kultura Zakonu Szpitala Najświętszej Maryi Panny Domu Niemieckiego w Jerozolimie	Do 1336 r.	25-46/42	

Załącznik nr 2 – wykaz obowiązujących mpzp

LP	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego	Funkcja wiodąca	Powierzchnia objęta planem(ha)	Data i nr uchwały Rady Miejskiej w Kwidzynie	Data ogłoszenia w dzienniku urzędowym	Pozycja dziennika urzędowego
1.	„DŁUGA-POŁUDNIE”	Zabudowa mieszkaniowa	(15,4 ha) 12,9 ha	NR VI/39/07 Z DNIA 29.03.2007r	DZ. URZ. WOJ. POMORSKIEGOZ 27.07.2007 r.	NR 121 POZ. 2126
2.	„REJON ULICY FURMAŃSKIEJ”	Zabudowa mieszkaniowa jednorodzinna i usługi	35,3 ha	NR XXXV/214/09 Z DNIA 26.11.2009r.	DZ. URZ. WOJ.POMORSKIEGOZ 15.02.2010 r.	NR 21 POZ. 383
3.	„DOLINA LIWY”	Zabudowa mieszkaniowa wielorodzinna, jednorodzinna, tereny rekreacyjnej usługi	87 ha	NR V/27/2011 Z DNIA 24.02.2011r	DZ. URZ. WOJ. POMORSKIEGOZ 28.04.2011 r.	NR 47 POZ. 1093
4.	DŁUGA –POŁUDNIE I	Zabudowa mieszkaniowa wielorodzinna, jednorodzinna, i usługi	2,5 ha	NR XIV/109/2012 Z DNIA 26.01.2012r	DZ. URZ. WOJ. POMORSKIEGO Z 27.02.2012 r.	POZ. 805
5.	MALBORSKA – PÓŁNOC I	Zabudowa mieszkaniowa jednorodzinna	30,6 ha (32 ha)	NR XIV/110/2012 Z DNIA 26.01.2012r	DZ. URZ. WOJ. POMORSKIEGO Z 27.02.2012 r.	POZ. 806
6.	REJON ULICY TORUŃSKIEJ	Zabudowa mieszkaniowa wielorodzinna i usługi	62,94 ha (64,68 ha)	NR XXXVIII/252/14 Z DNIA 27.03.2014r.	DZ. URZ. WOJ. POMORSKIEGO Z 07.05.2014 r.	POZ. 1805

LP	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego	Funkcja wiodąca	Powierzchnia objęta planem(ha)	Data i nr uchwały Rady Miejskiej w Kwidzynie	Data ogłoszenia w dzienniku urzędowym	Pozycja dziennika urzędowego
7.	ZMIANA MPZP DLA TERENU POŁOŻONEGO W KWIDZYNIE PRZY UL. ŻWIROWEJ (DZIAŁKA NR 8/16)	Zabudowa usługowa	2,9 ha	NR XXXVIII/253/14 Z DNIA 27.03.2014r.	DZ. URZ. WOJ. POMORSKIEGO Z 28.04.2014 r.	POZ. 1732
8.	OSIEDLE BAJKOWE	Zabudowa mieszkaniowa jednorodzinna	79,18 ha	NR V/18/15 Z DNIA 26.02.2015r.	DZ. URZ. WOJ. POMORSKIEGO Z 09.04.2015 r.	POZ. 1167
9.	MYLNA-PODGÓRNA	Zabudowa mieszkaniowo-usługowa	10,7 ha	NR V/19/15 Z DNIA 26.02.2015r.	DZ. URZ. WOJ. POMORSKIEGO Z 20.03.2015 r.	POZ. 904
10.	OBSZAR ŚRÓDMIEJSKI	Zabudowa mieszkaniowo-usługowa	12,3 ha	NR XX/129/16 Z DNIA 30.06.2016r.	DZ. URZ. WOJ. POMORSKIEGO Z 16.08.2016 r.	POZ. 2957
11.	OBSZAR ŚRÓDMIEJSKI II	Zabudowa mieszkaniowo-usługowa	23 ha	NR XX/130/16 Z DNIA 30.06.2016r.	Tekst jednolity DZ. URZ. WOJ. POMORSKIEGO Z 30.11.2021 r.	POZ. 4471
12.	REJON ULICY JAGIEŁŁY	Zabudowa mieszkaniowa jednorodzinna	21,33 ha	NR XXIX/175/17 Z DNIA 30.03.2017r.	DZ. URZ. WOJ. POMORSKIEGO Z 04.05.2017 r.	POZ. 1552

LP	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego	Funkcja wiodąca	Powierzchnia objęta planem(ha)	Data i nr uchwały Rady Miejskiej w Kwidzynie	Data ogłoszenia w dzienniku urzędowym	Pozycja dziennika urzędowego
13.	MALBORSKA-WSCHÓD II	Zabudowa mieszkaniowa jednorodzinna	18,50 ha	NR XXIX/176/17 Z DNIA 30.03.2017r.	DZ. URZ. WOJ. POMORSKIEGO Z 08.05.2017 r.	POZ. 1594
14.	„REJON ULICY TORUŃSKIEJ I”	Zabudowa mieszkaniowo-usługowa i zieleń	1,74 ha	NR XXXVI/243/17 Z DNIA 30.11.2017 r.	DZ. URZ. WOJ. POMORSKIEGO Z 23.01.2018 r.	POZ. 268
15.	„KWIDZYN-ZACHÓD”	Zabudowa mieszkaniowo-usługowa i zieleń	60,7 ha	NR III/35/19 Z DNIA 28.02.2019 r.	DZ. URZ. WOJ. POMORSKIEGO Z 15.04.2019 r.	POZ. 1819
16.	„WARSZAWSKA-GRANICZNA I”	Zabudowa mieszkaniowo-usługowa i zieleń	15,11 ha	NR XVIII/185/20 Z DNIA 31.08.2020 r.	DZ. URZ. WOJ. POMORSKIEGO Z 14.10.2020 r.	POZ. 4216
17.	„KWIDZYN-ZACHÓD I”	Zabudowa mieszkaniowo-usługowa i zieleń	68,8 ha	NR XVIII/186/20 Z DNIA 31.08.2020 r.	tekst jednolity DZ. URZ. WOJ. POMORSKIEGO Z 18.05.2023 r.	POZ. 2401
18.	„OBSZAR STAREGO MIASTA”	Zabudowa mieszkaniowo-usługowa i zieleń	20,2 ha	NR XVIII/187/20 Z DNIA 31.08.2020 r.	DZ. URZ. WOJ. POMORSKIEGO Z 14.10.2020 r.	POZ. 4218

LP	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego	Funkcja wiodąca	Powierzchnia objęta planem(ha)	Data i nr uchwały Rady Miejskiej w Kwidzynie	Data ogłoszenia w dzienniku urzędowym	Pozycja dziennika urzędowego
19.	„OBSZAR ŚRÓDMIEJSKI III”	Zabudowa mieszkaniowo-usługowa i zieleń	38,7 ha	NR XVIII/189/20 Z DNIA 31.08.2020 r.	DZ. URZ. WOJ. POMORSKIEGO Z 14.10.2020 r.	POZ. 4210
20.	„DŁUGA-PÓŁNOC I”	Zabudowa mieszkaniowa jednorodzinna	34,7 ha	NR XXVII/248/21 Z DNIA 26.04.2021 r.	DZ. URZ. WOJ. POMORSKIEGO Z 01.06.2021 r.	POZ. 1992
21.	„OSIEDLE PIASTOWSKIE”	Zabudowa mieszkaniowa jednorodzinne i wielorodzinna oraz usługowa	65 ha	NR XXXII/292/21 Z DNIA 25.10.2021 r.	DZ. URZ. WOJ. POMORSKIEGO Z 30.11.2021 r.	POZ. 4469
22.	„KWIDZYN-WSCHÓD”	Zabudowa mieszkaniowa jednorodzinna, zabudowa usługowa i przemysłowa, lasy	374 ha	NR XXXII/293/21 Z DNIA 25.10.2021 r.	DZ. URZ. WOJ. POMORSKIEGO Z 30.11.2021 r.	POZ. 4470
23.	KWIDZYN-POŁUDNIE I	Zabudowa przemysłowa, usługowa, komunikacji i infrastruktury technicznej, lasy oraz w niewielkiej części zabudowę mieszkaniową	895 ha	NR LIV/519/23 Z DNIA 26.06.2023 r.	DZ. URZ. WOJ. POMORSKIEGO Z 31.07.2023 r.	POZ. 3632

Bibliografia

Cz. Betlejewska – Kwidzyn. Dokumentacja historyczno – urbanistyczna, Gdańsk 1997, maszynopis,
W. Jackowski, A. Lemański, R. Marchwiński, A. Olszewski, R. Rutkowski, S. Tłustochowicz,
A. Wakar - Kwidzyn. Z dziejów miasta i okolic, Olsztyn 1982,
A. Dobry, Architektura i budownictwo Kwidzyna w czasach rejencji, (w:)” Rocznik Gdański”, t. LV, 1995, z. 1,
K. Mikulski, J. Liguz - Kwidzyn. Dzieje miasta , Kwidzyn 2004,
A. Barganowski, H. Michalik - Powiat kwidzyński, 2007,
Łukasz Rzepczyński – Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Kwidzyńskiego na lata 2023-2026,
Wydawnictwo - „Schody Kawowe”,
Wydawnictwo - „Krople Historii”,
Zasoby Urzędu Miejskiego w Kwidzynie.

Spis tabel

TABELA 1. OBIEKTY ZABYTKOWE STANOWIĄCE WŁASNOŚĆ KWIDZYNA (ŹRÓDŁO: URZĄD MIEJSKI W KWIDZYNIU). 65

TABELA 2. WYKAZ ZABYTKÓW RUCHOMYCH Z TERENU KWIDZYNA..... 67

TABELA 3. STANOWISKA ARCHEOLOGICZNE WPISANE DO REJESTRU ZABYTKÓW Z TERENU MIASTA KWIDZYNA. 72

TABELA 4. WYKAZ OBIEKTÓW Z TERENU MIASTA KWIDZYNA UJĘTYCH W REJESTRZE ZABYTKÓW WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO. 78

TABELA 5. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA KWIDZYNA NA LATA 2024-2027 92

TABELA 6. PRZYKŁADOWE MIERNIKI REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA KWIDZYNA NA LATA 2024-2027. 99

TABELA 7. WYBÓR MOŻLIWOŚCI POZYSKANIA DOFINANSOWANIA DZIAŁAŃ UJĘTYCH W GMINNYM PROGRAMIE OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA KWIDZYNA W LATACH 2024-2027 101

Spis fotografii

FOTOGRAFIA 1. WIDOK NA KONKATEDRE ŚW. JANA EWANGELISTY.	47
FOTOGRAFIA 2. WIDOK NA KOŚCIÓŁ PW. ŚW. TRÓJCY, PRZY UL. PIŁSUDSKIEGO 47.....	49
FOTOGRAFIA 3. WIDOK NA BUDYNEK STAREJ SYNAGOGI.....	49
FOTOGRAFIA 4. WIDOK NA DAWNĄ KAPLICĘ KOŚCIOŁA EWANGELICKO-METODYSTYCZNEGO.....	50
FOTOGRAFIA 5. WIDOK NA ZESPÓŁ KATEDRALNO-ZAMKOWY.....	50
FOTOGRAFIA 6. FRAGMENT ZACHOWANYCH MURÓW OBRONNYCH KWIDZYNA.....	52
FOTOGRAFIA 7. WIDOK NA DAWNĄ SIEDZIBĘ STAROSTWA, PRZY UL. WARSZAWSKIEJ 18.....	54
FOTOGRAFIA 8. WIDOK NA BUDYNEK URZĘDU MIEJSKIEGO W KWIDZYNIE.....	54
FOTOGRAFIA 9. WIDOK NA BUDYNEK ZIEMSTWA KREDYTOWEGO, OB. SĄD REJONOWY.....	55
FOTOGRAFIA 10. WIDOK NA BUDYNEK DAWNEGO SĄDU ZIEMSKIEGO.....	55
FOTOGRAFIA 11. WIDOK NA BUDYNEK DAWNEGO GIMNAZJUM KRÓLEWSKIEGO.....	56
FOTOGRAFIA 12. WIDOK NA BUDYNEK DAWNEJ SZKOŁY NA DZIEWCZĄT, PRZY UL. HALLERA 4.....	57
FOTOGRAFIA 13. WIDOK NA BUDYNEK POCZTY.....	57
FOTOGRAFIA 14. WIDOK NA BUDYNEK DWORCA KOLEJOWEGO.....	57
FOTOGRAFIA 15. WIDOK NA BUDYNEK PRZY UL. PIŁSUDSKIEGO 6A.....	58
FOTOGRAFIA 16. WIDOK NA ELEMENT DAWNYCH KOSZAR WOJSKOWYCH – DAWNEJ SZKOŁY PODOFICERSKIEJ.	58
FOTOGRAFIA 17. WIDOK NA DAWNY PAŁAC FERMORA.....	61
FOTOGRAFIA 18. WIDOK NA DAWNĄ REZYDENCJĘ PREZYDENTÓW REJENCJI.....	61
FOTOGRAFIA 19. WIDOK NA DAWNY MŁYN PAROWY W KWIDZYNIE.....	64
FOTOGRAFIA 20. WIDOK NA DAWNĄ WIEŻĘ CIŚNIEŃ PRZY UL. SPORTOWEJ.....	64
FOTOGRAFIA 21. FRAGMENT EKSPOZYCJI ETNOGRAFICZNEJ MUZEUM W KWIDZYNIE.....	68

Spis rysunków

RYSUNEK 1. MIASTO KWIDZYN NA TLE WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO I POWIATU KWIDZYŃSKIEGO.	23
RYSUNEK 2. REKONSTRUKCJA PLANU KWIDZYNA Z OK. 1500 ROKU, WG. E. WERNICKIEGO - MARIENWERDER GESCHICHTE DER ÄLTESTEN STADT DER REICHSDEUTSCHEN OSTMARK, MARIENWERDER 1933, S. 64.	32

RYSUNEK 3. PLAN KWIDZYNA Z 1710 PRZEDSTAWIAJĄCY GRANICE MIASTA LOKACYJNEGO ORAZ PRZEDMIEŚCIA WG. STANU Z 1559 ROKU, AUTOR NIEZNANY. ZA: E. WERNICKE, DIE GESCHICHTE DER 72 GROßBÜRGERHÄUSER IN MARIENWERDER, HAMBURG 1976, S. 416.	34
RYSUNEK 4. PLAN ROZWOJU PRZESTRZENNEGO KWIDZYNA Z 1932 R., SPORZĄDZONY PRZECZ NAD SEKRETARZA WYDZIAŁU GEODEZJI MIASTA - LUDWIGA, ZA: E. WERNICKE, MARIENWERDER GESCHICHTE DER ÄLTESTEN STADT DER REICHSDEUTSCHEN OSTMARK, MARIENWERDER 1933, S. 326.	37
RYSUNEK 5. KWIDZYN, NAJSTARSZY ZNANY WIDOK WNĘTRZA RYNKU WRAZ Z RATUSZEM I ZABUDOWĄ KWARTAŁÓW OD STRONY POŁUDNIOWEJ, AUTORSTWA A.C. MANNA Z OK. 1840 R. ZA: E. WERNICKE, MARIENWERDER GESCHICHTE DER ÄLTESTEN STADT DER REICHSDEUTSCHEN OSTMARK, MARIENWERDER 1933, S. 264.	39
RYSUNEK 6. PANORAMY ZESPOŁU KRÓLEWSKIEJ STADNINY KONI W KWIDZYNIE Z 1912 R. ZA: ATLAS ZUR ZEITSCHRIFT FÜR BAUWESEN, BERLIN 1912, JARHGANG LXII, BL. 17.	44